

NAJUŽI IZBOR ZA MAN BUKEROVU NAGRADU 2011

E. D. MILLER

RUSKA LJUBAVNICA

„Potpuno opčinjujuće.“

THE TIMES

„Knjiga koja će vas zadiviti.“

SUNDAY TELEGRAPH

„Roman koji na briljantan način
oslikava mračne kutke ljudske duše.“

THE INDEPENDENT

www.Balkandownload.org

RUSKA LJUBAVNICA E.D. MILER

Preveo Vladimir D. Nikolić

By

BalkanDownload

SADRŽAJ:

[Prvo poglavlje](#)

[Drugo poglavlje](#)

[Treće poglavlje](#)

[Četvrto poglavlje](#)

[Peto poglavlje](#)

[Šesto poglavlje](#)

[Sedmo poglavlje](#)

[Osmo poglavlje](#)

[Deveto poglavlje](#)

[Deseto poglavlje](#)

[Jedanaesto poglavlje](#)

[Dvanaesto poglavlje](#)

[Trinaesto poglavlje](#)

[Četrnaesto poglavlje](#)

[Petnaesto poglavlje](#)

[Šesnaesto poglavlje](#)

[Sedamnaesto poglavlje](#)

*Za Arkadija, Beki, Gaja,
Marka i naročito Emu*

Visibaba.

1. Ranocvatuća lukovičasta biljka sa visećim belim cvetom u obliku zvona.
2. *U moskovskom žargonu:* leš koji leži zakopan ili skriven u snegu i pojavljuje se tek sa prolećnim otapanjem snega.

Namirisao sam ga pre no što sam ga ugledao. Gomila ljudi, među kojima je bilo najviše policajaca, stajala je na pločniku i na kolovozu okupljena u krug, pri čemu su neki razgovarali mobilnim telefonima, jedni su pušili, drugi posmatrali šta se dešava, a treći gledali u stranu. Iz pravca iz kojeg sam dolazio blokirali su mi pogled, i isprva sam pomislio kako je, s obzirom na sve te silne uniforme, posredi saobraćajna nezgoda ili možda hapšenje imigranata. Potom sam osetio miris. Bio je to zadah na kakav naiđeš kad se vratiš kući sa godišnjeg odmora ukoliko si pre odlaska zaboravila da izneseš smeće - zreo ali kiselkast, dovoljno snažan da nadjača uobičajenu letnju aromu piva i revolucije. Bio je to miris koji odaje.

Sa udaljenosti od desetak metara sam ugledao stopalo. Samo jedno, kao da njegov vlasnik veoma lagano izlazi iz limuzine. Još i sada mogu da vidim to stopalo. Bilo je obuveno u jeftinu crnu mokasinu, iz cipele je izvirivala siva čarapa, a onda i komadić zelenkastog mesa.

Hladnoća ga je očuvala svežim, kazali su mi. Nisu imali pojma koliko se dugo nalazi tamo. *Možda čak i čitavu zimu*, spekulisao je jedan policajac. *Upotrebili su čekić*, rekao je, *ili možda ciglu*. *Traljavo odrađen posao*, kazao je. Upitao me je želim li da vidim ostatak tela. Rekao sam *ne, ne hvala*. Već sam video i saznao više nego što sam želeo tokom te poslednje zime.

Uvek mi prebacuješ da nikada ne pričam o vremenu koje sam proveo u Moskvi, ili pak o razlozima zbog kojih sam se vratio otuda. U pravu si, uvek sam iznalazio izgovore i opravdanja, a ubrzo ćeš razumeti i zašto. Ali ti si nastavila da me zapitkuješ, a ja, iz nekog razloga, u poslednje vreme često razmišljam o tome - ne mogu da se obuzdam. Možda je to stoga što je do „velikog dana“ ostalo samo tri meseca, a to mi pomalo liči na neku vrstu svođenja računa. Osećam se kao da moram nekome da ispričam za Rusiju, ma koliko to bolelo. Isto tako, verovatno bi trebalo to da znaš, budući da ćemo izgovoriti sudbonosno „da“, a verovatno ćemo i istrajati u tome.

Mislím da ímaš pravo da znaš celu priču. Palo mi jena pamet da će biti lakše ukoliko sve stavim na papir. Tako se nećeš morati truditi da izigravaš hrabru osobu, a ja neću morati da te posmatram.

Stoga, evo onoga što sam napisao. Źelela si da znaš kako se sve završilo. Pa, to je gotovo bio sam kraj priče, tog popodneva kada sam video stopalo. Ali jepravi završetak uistinu započeo u moskovskom metrou septembra prethodne godine.

Uzgred, kada sam ispričao Štívu Volšu za stopalo, rekao mi je: „Visibaba. Tvoj prijatelj je visibaba.“ Tako ih Rusi nazivaju, kazao mi je - leševi koji isplivaju na svetlost dana pošto se sneg otopi. Uglavnom su to pijanci i beskućnici koji su naprosto digli ruke od svega i legli u sneg, ili pak Źrtve ubistava koje su ubice sakrile u smetove.

Visibabe: opačina koja je već tamo, uvek tamo i veoma blizu, ali koju nekako uspevaš da ne vidiš. Gresí koje zima sakrije, ponekad zauvek.

Prvo poglavlje

U najmanju ruku, prilično sam siguran u to kako se zvala. Marija Kovaljenko, Maša za prijatelje. Prvi put sam je ugledao kako stoji na platformi stanice metroa na Trgu revolucije. Mogao sam da joj vidim lice otprilike svega pet sekundi pre nego što je izvadila ogledalce i podigla ga ispred sebe. Drugom rukom je stavila naočare, za koje sam pomislio, sećam se, kako su kupljene na nekom kiosku u podzemnom prolazu. Leđima se naslanjala na stub na kraju platforme gde se nalaze statue civila - sportista, inženjera, prsatih kolhoznica i majki s punačkim bebama u naručju. Posmatrao sam je znatno duže nego što dozvoljava pristojnost.

Postoji jedan poseban trenutak na Trgu revolucije, vizuelni efekat do kojeg dolazi kada se prebacuješ na zelenu liniju sa te platforme na kojoj su skulpture. Zatičeš sebe kako prelaziš preko šina metroa hodajući malom uzdignutom pešačkom stazom, a sa jedne strane možeš da vidiš flotilu lusteru u obliku diskova koji se protežu duž platforme i nestaju u tmuni iz koje se pojavljuju vozovi. S druge, vidiš ljude koji su na istovetnom putešestviju kao i ti, ali na paralelnoj pešačkoj stazi, blizu a ipak potpuno odvojeni. Kada sam toga dana bacio pogled udesno, ugledao sam devojkicu sa naočarima za sunce koja se kretala u istom smeru kao i ja.

Ukrcao sam se na voz zarad kratke vožnje do stanice Puškinska. Stajao sam podno žute oplate i prastarih neonskih sijalica zbog kojih sam se, svaki put kada sam se vozio metroom, osećao kao da sam sporedni glumac u nekom paranoičnom filmu iz sedamdesetih sa Donaldom Saterlandom. Na stanici Puškinska sam se popeo pokretnim stepenicama sa falusoidnim svetiljkama, pridržao teška staklena vrata koja se okreću osobi iza sebe kao što

sam uvek činio, i stupio u lavirint nisko zasvođenih podzemnih prolaza ispod Puškinovog trga. Utom je ona vrisnula.

Nalazila se oko pet metara iza mene, a dok je vrištala rvala se sa mršavim muškarcem sa konjskim repom koji je pokušavao da joj otme tašnicu (upadljiva „barberi kopija). Vrištala je tražeći pomoć, a prijateljica koja se pojavila pored nje - Kaća, kako se docnije ispostavilo - takođe je vrištala. Ispočetka sam samo posmatrao, ali kad je čovek zamahnuo unazad pesnicom nameravajući da jeudari, a ja iza sebe začuo kako neko viče smerajući da nešto učini povodom toga, zakoračio sam napred, zgrabio mršavog muškarca za okovratnik i povukao ga unazad.

Ispustio je tašnicu i zamahnuo laktovima ka meni, ali me je promašio. Pustio sam ga, a on je izgubio ravnotežu i srušio se na pod. Sve se završilo veoma brzo, pa nisam stigao da ga dobro osmotrim. Video sam da je mlad, desetak centimetara niži od mene, i delovao je zbunjeno. Zamahnuo je nogom, samo me okrznuvši po cevanici, a zatim se uskobeljao na noge i odmaglio. Otrčao je niz podzemni prolaz i uza stepenice na udaljenom kraju platforme, koje su vodile nagore prema Tverskoj - moskovskom pandanu Ulice Oksford u Londonu, samo sa nedozvoljenim parkiranjem, koja se spušta naniže od Puškinovog do Crvenog trga. U podnožju stepeništa su stajala dva policajca, previše zauzeti pušenjem i traženjem imigranata koje bi mogli maltretirati, a da bi obratili ikakvu pažnju na džeparoša.

Spasiba, rekla je Maša. (Hvala vam.) Skinula je naočare za sunce.

Nosila je veoma uzane farmerke uvučene u braon kožne čizme koje su joj dosezale do kolena, i belu bluzu otkopčanu za dugme više nego što je trebalo. Preko bluze je imala jedan od onih smešnih jesenjih kaputa iz epohe Brežnjeva kakve neretko poseduju ne baš imućne Ruskinje. Kada ih pomno pogledate, ti kaputi izgledaju kao da su načinjeni od tepiha ili peškira za plažu, sa okovratnikom od mačjeg krzna, ali izdaleka posmatrano devojka u njima izgleda poput zavodnice koja ima zadatak da obrlati stranog špijuna iz nekog detektivskog romana sa tematikom Hladnog rata. Imala je prav koščat nos, belu kožu i dugačku zlatastu kosu, a da je imala malčice više sreće mogla je sedeti ispod pozlaćene tavanice u nekakvom

basnoslovno skupom restoranu po imenu *Vojvodina palata* ili *Lovačka kuća*, jesti crni kavijar i krotko se smešiti magnatu koji radi s niklom ili trgovcu naftom s dobrim vezama. Možda upravo sada i radi tako nešto, premda sumnjam u to.

Oj, spasiba, rekla je njena prijateljica i uhvatila me za prste desne šake. Dlan joj je bio topao a šaka lagana. Pretpostavio sam da devojka sa naočarima za sunce ima dvadesetak godina, možda dvadeset tri, ali je njena prijateljica delovala mlađe, kao da ima devetnaest, čak i manje. Nosila je bele čizme, ružičastu mini-suknju od veštačke kože i jaknu odgovarajuće boje. Imala je prčast nosić i ravnu plavu kosu, i smešila se jednim od onih osmeha ruskih devojaka koji su otvoreno pozivali, praćeni isto takvim pogledima. Njen osmeh je bio nalik osmehu Isusa mladenca koji smo jedanput videli - sećaš li se? - u onoj crkvi u selu na obali pored Riminija: stari, mudri osmeh na mladolikom licu. Devojka je imala baš takav osmeh koji govori *Znam ko si, znam šta želiš, rođena sam s tim saznanjem*.

Ničevo, rekao sam. (Nema na čemu.) I dodao, ponovo na ruskom jeziku: „Je li sve u redu?”

Vsjo normalno, rekla je devojka sa naočarima za sunce. (Sve je u redu.)

Harašo, rekao sam. (Dobro.)

Nasmešili smo se jedni drugima. Stakla mojih naočara su se zamaglila u zagušljivom metrou, u kojem je preko cele godine bilo pretopio. Sećam se da je iz jednog kioska u kom su se prodavali kompakt-diskovi dopirala ruska narodna muzika, a pesmu je pevao jedan od onih pijanih ruskih izvođača koji zvuče kao da su propušili još u materici.

U nekom paralelnom univerzumu, u nekom drugom životu, to bi bio kraj priče. Oprostili smo se i ja sam se tog popodneva vratio kući, a već sledećeg dana advokaturi. Možda sam u tom paralelnom životu, ako on uopšte postoji, još uvek tamo, u Moskvi, možda sam pronašao neki drugi posao i ostao, nikada se nisam vratio natrag kući i nikada nisam upoznao tebe. Devojke su otišle tamo kuda su krenule kada su se susrele sa mnom. Ali mene je preplavilo ono osećanje koje imamo kada se neki rizični događaj dobro završi, i euforija zbog toga što sam učinio korisno delo. Plemenito delo na

okrutnom mestu. Bio sam heroj-budžaklija, one su mi omogućile da to budem, i na tome sam im bio zahvalan.

Mlađa devojka je nastavila da se smeši, ali me je starija samo gledala. Bila je viša od prijateljice, sto sedamdeset pet ili sto osamdeset centimetara, a na štiklama, oči su joj bile u istom nivou sa mojima. Imala je prelepe oči. Kako je neko morao nešto da kaže, ona na engleskom upita: „Odakle ste?”

Odgovorio sam: „Iz Londona.” Nisam se rodio u Londonu, kao što znaš, ali to nije bilo daleko od istine. Na ruskom jeziku sam ih upitao: „A odakle ste vas dve?”

„Sada živimo ovde u Moskvi”, odgovorila je. Dotad sam se već navikao na ovu igru rečima. Ruske devojke uvek govore kako žele da vežbaju engleski jezik. Ali ponekad se ponašaju tako da se muškarac oseti kao da kontroliše situaciju; neka se stranac u njihovoj državi oseća sigurnim zbog toga što će govoriti na maternjem jeziku.

Usledila je još jedna pauza ispunjena osmesima.

Tak, spasiba, rekla je njena prijateljica. (Dakle, hvala vam.)

Niko od nas se nije pomerio. Potom je Maša kazala: „Kuda idete?”

„Kući”, odgovorio sam. „Kuda ste vi krenule?”

„Samo smo šetale.”

Poguljajem, rekao sam. (Prošetajmo.) To i učinismo.

* * *

Bila je sredina septembra. Doba godine koje Rusi nazivaju „babino leto” - gorko-slatki dodir baršunaste topline, koji je nekada dolazio nakon što bi seljanke završile žetvu, a i dan-danas u Moskvi označava poslednju priliku za pijančenje po trgovima i oko Bulevara (dražesne stare kružne saobraćajnice oko Kremlija, koja između kolovoznih traka ima zelene površine sa travnjacima, klupama i statuama čuvenih pisaca i zaboravljenih revolucionara). Posredi je

najlepše doba godine za posetu, mada nisam siguran da ćemo ikada otići tamo. Na tezgama ispred stanica metroa su bile izložene kineske rukavice od veštačkog krzna za predstojeću zimu, ali su još uvek postojali dugački redovi turista koji su čekali da prodefiluju kroz Lenjinov mauzolej na Crvenom trgu. Na vrelom poslepodnevu, polovina žena u gradu na sebi i dalje nije nosila gotovo ništa.

Popeli smo se uz glatko uzano stepenište iz podzemnog prolaza ispod trga i izašli ispred jermenskog supermarketa. Prešli smo preko kolovoznih traka zakrčenih gustim saobraćajem do širokog trotoara u središtu Bulevara. Nebo je bilo ukrašeno samo jednim oblakom i pahuljastom perjanicom dima koja se vijorila iz dimnjaka neke fabrike ili možda gradske elektrane i jedva se videla u ranovečernjem plavetnilu. Bilo je predivno. Vazduh je mirisao na jeftin benzin, na meso sa roštilja i na požudu.

Starija devojka me na engleskom jeziku upita: „Šta radite u Moskvi, ako nije tajna?”

„Ja sam advokat”, odgovorio sam joj na ruskom.

Između sebe munjevito razmeniše nekoliko rečenica, suviše brzo i tiho da bih ih razumeo.

A onda me mlađa devojka upita: „Koliko godina ste već u Moskvi?”

„Četiri”, odgovorih. „Skoro četiri godine.”

„Dopada li vam se?”, upita me devojka sa naočarima za sunce.

„Sviđa li vam se naša Moskva?”

Rekao sam da mi se veoma dopada, jer sam mislio da baš to želi da čuje. Otkrio sam da najveći deo Ruskinja poseduje neku vrstu urođenog nacionalnog ponosa, čak i uprkos tome što su najviše u životu želele da iz Rusije glavom bez obzira pobegnu ka Los Anđelesu ili Azurnoj obali.

„A čime se vi bavite?”, upitah je na ruskom.

„Ja radim u prodavnici mobilnih telefona.”

„Gde se nalazi ta prodavnica?”

„Na drugoj strani reke”, odgovorila je. „Nedaleko od Tretjakovske galerije.” Nakon nekoliko koraka koje smo napravili čuteći, ona dodade: „Divno govorite ruski jezik.”

Preterivala je. Ruski sam govorio bolje od većine bankara-koferaša i finansijskih savetnika-šarlatana u gradu - lažno elegantnih

Engleza, Amerikanaca sa snažnim zubima i smutljivih Skandinavaca koje je groznica za crnim zlatom namamila u Moskvu i koji su putovali isključivo između svojih kancelarija, zabravljenih stanova, javnih kuća čije su usluge plaćali kompanijinim novcem, pomodarskih restorana i aerodroma čija se imena sastoje od dvadeset reći, manje-više. Bio sam na dobrom putu da tečno govorim ruski, ali me je naglasak odavao čim bih izustio prvi samoglasnik. Mora da su Maša i Kaća zaključile da sam stranac i pre no što sam progovorio. Pretpostavljam da to nije bilo teško uočiti. Bila je nedelja, a ja sam se vraćao kući sa nekakve neprijatne sedeljke dobrovoljnih izgnanika, održane u stanu usamljenog računovođe. Sećam se da sam nosio prilično nove farmerice i čizme od jelenske kože, tamni džemper sa izrezom u obliku slova V i košulju „marks i spenser“ ispod njega. U Moskvi se ljudi nisu tako oblačili. Bogati su nosili košulje u stilu holivudskih zvezda i italijanske cipele, a oni koji nisu imali novca, što beše najveći deo stanovnika, nosili su odeću iz vojnih viškova ili jeftine beloruske čizme i pantalone sumornih boja.

S druge strane, Maša je odista odlično govorila engleski jezik, mada joj gramatika nije bila jača strana. Neke Ruskinje zapadaju u neku vrstu preterano rečitog cičanja kada govore na engleskom, ali je njen glas postajao dublji, bezmalo nalik režanju, gladno kotrljajući r preko jezika. Zvučala je kao da je upravo preživela celonoćnu žurku. Ili rat.

Hodali smo prema pivskim šatorima koji se prvog toplog dana u maju podižu širom Moskve, kada čitav grad izađe na ulice i kada je sve dozvoljeno, a ponovo se sklapaju u oktobru kada se završava babino leto.

„Recite mi, molim vas“, progovorila je mlađa devojka.

„Prijateljica mi je ispričala da kod vas u Engleskoj imate dve...“

Prekinula je rečenicu kako bi se na ruskom jeziku posavetovala s drugaricom. Čuo sam reci „vrelo“, „hladno“, „voda“.

„Kako se zove“, upita starija, „ono odakle ističe voda? U kupatilu?“

„Slavina.“

„Da, slavina“, nastavi mlađa devojka. „Moja prijateljica mi je kazala da u Engleskoj postoje dve slavine. Pa joj vrele voda

ponekad opeče ruku."

Da, eto pravda, rekoh. (Da, istina je.) Šetali smo stazom u sredini Bulevara, nedaleko od klackalica i klimavih tobogana. Debela babuška je prodavala jabuke.

„A da li je istina“, upita me, „da je u Londonu uvek velika magla?“

Njet, odgovorih. „Pre stotinu godina je bilo tako, ali više nije.“

Pogledala je u zemlju. Maša, devojka sa naočarima za sunce, nasmešila se. Kada pomislim na ono što mi se svidelo kod nje tog prvog popodneva, osim njenog vitkog zategnutog tela nalik gazeli, i glasa, i očiju, bila je to ironija. Mogao sam kod nje primetiti kao da unapred zna kako će se sve završiti, i maltene je želela da to osećanje prenese i na mene. Možda mi se samo tako čini, ali na neki način mislim da mi se već unapred izvinjavala. Mislim da je nekako razdvajala ljude od njihovih postupaka - kao da je moguće naprosto zakopati ono što si učinio i zaboraviti na to, kao da tvoja prošlost pripada nekome drugom.

Prispeli smo do raskrsnice sa mojom ulicom. Obuzimalo me je ono pijano osećanje koje me je, pre tebe, uvek hvatalo u društvu lepih žena - bila je to napola nervoza a napola brzopletost, kao da glumim, kao da proživljavam tuđi život i moram da iskoristim najviše što mogu dok još uvek to mogu.

Mahnuo sam rukom i rekao: „Ja tamo živim.“ Potom sam začuo sebe kako pitam: „Da li biste želele da svratite na šolju čaja?“

Znam da ćeš pomisliti kako to zvuči smešno, taj moj smušeni pokušaj muvanja. Ali svega nekoliko godina ranije, dok su stranci još uvek bili retki u Moskvi i kada je advokat bio neko veoma poželjan, moglo je da upali. Štaviše, *palilo* je.

Međutim, ona je odbila.

„Ali ukoliko vam je zanimljivo da nas ponekad pozovete“, dodala je, „možete da to učinite.“ Pogledala je u prijateljicu, koja je izvadila hemijsku olovku iz džepa iznad leve dojke i naškrabala telefonski broj na poledini tramvajske karte. Pružila mi je papirić, a ja sam ga uzeo.

„Zovem se Maša“, rekla je. „Ovo je Kaća. Ona je moja sestra.“

„Ja sam Nik“, rekao sam.

Kaća, odevena u ružičastu suknjicu, nagnula se prema meni i

poljubila me u obraz. Nasmejala se onim drugim osmehom koje Ruskinje poseduju, azijskim osmehom koji ništa ne znači. Odšetale su dalje niz Bulevar, a ja sam ih posmatrao znatno duže nego što bi trebalo.

* * *

Bulevar je bio prepun pijanaca, spavača i parova koji su se ljubili. Grupe tinejdžera su se tiskale oko gitarista koji su tu sedeli. Još uvek je bilo dovoljno toplo da svi prozori restorana na uglu moje ulice budu otvoreni, provetravajud gomilu minigarha^{1} i osrednjih prostitutki, koja se tamo okupljala tokom leta. Morao sam da hodam kolovozom kako bih izbegao dugačku, nemaštovitu kolonu crnih „mercedesa" i „hamera" koji su preplavili ivičnjak. Skrenuo sam u svoju ulicu i prošao mimo crkve boje senfa na putu do svog stana.

Pretpostavljam da je verovatno posredi bio neki drugi dan - možda mi se samo čini da predstava pripada susretu u metrou, pa ih se sećam zajedno - ali u mom umu to je isto veče kada sam prvi put zapazio stari „žiguli". Automobil se nalazio na mojoj strani ulice, stešnjen između dva BMW-a poput duha nekadašnje Rusije, ili kao odgovor na jednostavnu pitalicu iz slagalice „Izbaci uljeza". Nalikovao je dečjem crtežu automobila: kutija na točkovima, sa još jednom kutijom na vrhu u kojoj bi dete moglo da nacрта vozača i upravljač, i s bleskasto okruglim farovima na kojima bi, ako je maštovito, nacrtalo ženice da bi ličili na ljudske oči. Bili su to automobili na koje je nekada većina ljudi u Moskvi pola života čekala da ih kupi, ili se barem tako danas priča, štedeći i priželjkujući i upisujući se na dugačke liste čekanja kako bi se dočepali jednog, samo da bi naposljetku otkrili - nakon pada Berlinskog zida dobili su američke televizijske kanale, a njihovi sunarodnici sa boljim vezama strana vozila - da su im čak i snovi bili čemerni. Nisam baš sasvim siguran, ali je taj automobil nekada bio verovatno zardalonarandžaste boje. Strane su mu bile umazane blatom i uljem,

poput tenka nakon bitke - tamna naslaga za koju znaš, ako si iskren prema sebi, da tako izgleda tvoja utroba posle nekoliko godina provedenih u Moskvi, a možda čak i tvoja duša.

Trotoar na putu ka ulazu u moju zgradu je bio ostavljen da propada, kao što je često bio slučaj s ruskim pločnicima. Prošao sam mimo crkve i „žigulija" i prišao zgradi u kojoj sam živeo, ukucao šifru u interfon i ušao.

Stanovao sam u jednoj od onih raskošnih stambenih zgrada koje su tik pre izbijanja revolucije sagradili na propast osuđeni dobrostojeći moskovski trgovci. Poput samog grada, građevina je bila toliko puta preuređivana da je počela ličiti na nekoliko različitih zgrada spojenih zajedno. Ružan lift je bio pričvršćen za spoljašnjost, a na vrhu je dograđen peti sprat, ali je građevina zadržala prvobitnu kružnu ogradu stepeništa od kovanog gvožđa. Najveći deo ulaznih vrata stanova je bio sačinjen od čelika otpornog na udarce sekirom, ali su bila ulepšana nekakvom kožnom postavom - moda zbog koje se pokatkad čini kako je čitava skorojevićka Moskva zapravo dom za smeštaj i izdržavanje sirotinje. Na trećem spratu, iz stana mog komšije Olega Nikolajeviča dopirao je zadah mačke i nervozno kreštanje ruske simfonije. Na četvrtom spratu otključao sam tri sigurnosne brave tapaciranih vrata svog stana i ušao unutra. Stupio sam u kuhinju, seo za mali samački sto i iz novčanika izvadio tramvajsku kartu sa naškrabanim Mašinim telefonskim brojem.

U Engleskoj sam, pre nego što sam tebe upoznao, samo sa jednom ženom imao nešto što bi se moglo nazvati ozbiljnom vezom. Znaš za nju, čini mi se - Natali. Upoznali smo se na koledžu, mada sve do nečije rođendanske zabave negde u Šordiču, na kojoj smo se ponapijali, nismo razmišljali jedno o drugom kao o potencijalnim ljubavnicima. Mislim da nijedno od nas dvoje nije imalo dovoljno energije da okonča tu vezu, a šest ili sedam meseci kasnije Natali se uselila u moj stari stan, a da ja pri tome nisam rekao ni da ni ne. Nisam se baš osećao kao da mi je pao kamen sa srca kad se iselila, kazavši kako mora da razmisli o svemu i da bi i ja to trebalo da učinim, ali nije ni da sam bio nešto posebno skrhan. Udaljili smo se jedno od drugog čak i pre no što sam otišao u Moskvu.

Za nekoliko Ruskinja se činilo da su na dobrom putu da mi postanu prave devojke, ali nijedna veza nije potrajala duže od

jednog leta. Jedna se razočarala zato što nisam posedovao stvari koje je ona želela i očekivala, niti sam pak hteo da ih nabavim: automobil, ličnog šofera, jednog od onih smešnih psića kakve njihove vlasnice vucaraju unaokolo po pomodarskim prodavnicama u kaldrmisanim uličicama nadomak Kremlja. Postojala je jedna devojka, mislim da se zvala Daša, koja je nakon što je tri puta prespavala u mom stanu, počela da u garderoberu i malom kredencu iznad lavaboja u kupatilu skriva razne predmete: šal, praznu bočicu parfema, ceduljicu na kojoj je na ruskom jeziku pisalo „volim te“. Upitao sam jednom Stiva Volša za to (sećaš se Stivija, pohotljivog stranog dopisnika - naletela si jedanput kada sam bio sa njim u Sohou i nije ti se naročito svideo). Rekao mi je da je devojka obeležavala svoju teritoriju, kako bi stavila do znanja nekoj drugoj koju bih možda doveo u stan da je već neko stigao tu pre nje.

Do tog septembra, čovek je u Moskvi morao da bude veoma oprezan u pogledu toga s kim će se spandžati - zbog side, ali takođe i zbog toga što su stranci katkad odlazili u noćne klubove, upoznavali devojke, ostavljali piće na stolu kada bi pošli u toalet na pišanje, a zatim se budili bez novčanika u taksiju, ne sećajući se kada su i kako ušli u njega, ili s licem u bari ili, jedanput ili dvaput, kada bi devojke pogrešno procenile dozu, uopšte se nisu ni probudili.

Nikada nisam otkrio šta su imali ljudi poput mog brata, šta je moja sestra mislila da ima sve dok na kraju nije shvatila da zapravo nema ništa, u šta se ti i ja upravo upuštamo: ugovor, sporazum, jedno telo odsad pa zauvek - a, zauzvrat, za sve to, podrška, zajedničko davanje imena kućnim ljubimcima i milovanje po kosi u noći kada se osećaš kao da ćeš se rasplakati. Odvajkada sam mislio kako to ne želim, nikada, da ti pravo kažem, da bih mogao da budem jedan od onih ljudi koji su srećniji bez svega toga. Mislim da su me roditelji svojim primerom odbili od ideje braka - upustili su se u to premladi, mlatili su nas decu bez ikakvog razmišljanja, zaboravili su šta im se ispočetka uopšte dopadalo kod onog drugog. Tada mi se činilo kako moji roditelji naprosto sede i čekaju da sve prođe, poput dva omatorela psa vezana u istoj štenari i odveć umorna da se i dalje glože. Kod kuće su sve vreme gledali televiziju kako ne bi morali da razgovaraju jedno s drugim. Uveren sam da su, u retkim prilikama kada bi izašli negde na večeru, bili jedan od onih mučnih

parova koje ponekad vidiš kako žvaću zajedno u tišini.

Međutim, kada sam tog septembarskog dana upoznao Mašu, iz nekog razloga mi je palo na pamet da bi ona mogla biti ona „prava“, ona koju nisam tražio. Suluda šansa za tako nešto mi je izgledala čarobno. Pa ipak je to bila puka fizička privlačnost, iako ne samo to. Možda je jednostavno bio pravi trenutak za tako nešto, ali sam istog trena zamislio kako joj raspuštena kosa pada niz leđa dok priprema kafu, ili kako spava glave naslonjene na moje rame za vreme leta avionom. Da budem sasvim iskren, čini mi se da bih to osećanje skoro mogao da nazovem zaljublivanjem.

Miris topola se ušunjao kroz otvoreni prozor kuhinje, skupa sa zavijanjem automobilskih sirena i zvukom razbijanja stakla. Jedan deo mene je želeo da ona bude moja budućnost, dok je drugi pak želeo da uradi ono što je trebalo da učinim, da baci tramvajsku kartu sa njenim brojem telefona kroz kuhinjski prozor na ružičasti večernji vazduh prepun obećanja.

Drugo poglavlje

Sutradan sam je pozvao. U Rusiji, devojke ne polažu mnogo na pritvorno tvrđenje pazara, lažno samoobuzdavanje i čekanje, čitavu tu igru izlaženja i udvaranja kakvu smo ti i ja odigrali u Londonu - u svakom slučaju, plašim se da nisam mogao da se suzdržim. Dobio sam njenu govornu poštu i ostavio brojeve svog mobilnog i fiksnog telefona u kancelariji.

Nije mi se javila otprilike tri nedelje, a za to vreme sam skoro uspeo da prestanem misliti na nju. Skoro. Pomoglo mi je to što sam u kancelariji imao pune ruke posla, poput svih zapadnjačkih advokata tada u Moskvi. Novac se slivao u grad iz Sibira, a istovremeno se približavala još jedna poplava novca. Novi ruski konglomerati su mahnito čerečili jedni druge, a strane banke su im pozajmljivale milijarde dolara potrebne za sticanje novih imovinskih dobara. Inostrani bankari i ruski biznismeni su dolazili u našu kancelariju da utanače uslove zajmova: bankari sa izanđalim osmesima odeveni u košulje sa manžetnama, bivši članovi KGB-a sa bikovskim vratovima u tesno pripijenim poslovnim odelima, a mi smo sređivali papirologiju kredita i uzimali procenat. Kancelarija nam je bila smeštena u nazubljenom tornju bež boje na Trgu Pavelecka, građevini koja nije baš odisala atmosferom elegantnog bogatstva koju je njen arhitekta pokušao da postigne, ali je bez obzira na to predstavljala klimatizovani dnevni dom polovini dobrovoljnih izgnanika u Moskvi. Na drugoj strani trga se nalazi stanica metroa Pavelecki, prebivalište pijandura, propaliteta i dece koja duvaju lepak, beznadežnih jadničaka koje je sreća odavno napustila. Zgrade stanice metroa i tornja zure jedna u drugu preko trga, nalik bedno uparenim vojskama pre početka bitke.

Na poslu smo imali pametnu, novu sekretaricu po imenu Olga, koja je nosila tesno pripijena poslovna odela i bila poreklom iz, čini mi se, Tatarstana, za koju sam uveren da danas rukovodi nekom kompanijom koja se bavi uvozom cevi ili distribucijom karmina i živi novi ruski san. Imala je duboke kestenjaste oči i nezaboravne jagodice. Nekoliko puta, dok smo se šalili, rekao sam kako ću joj jednoga dana pokazati London - a šta će ona meni da pokaže?

Maša me je pozvala negde sredinom oktobra i promuklim glasom zapitala jesam li raspoložen da izađem na večeru s njom i Kaćom.

„Dobro jutro, Nikolase“, kazala je. „Ovde Maša.“

Očigledno je smatrala da nema potrebe da precizira koja je Maša u pitanju i bila je u pravu. Osetio sam kako mi se crvenilo podiže u obraze.

„Zdravo, Maša, kako si?“

„Dobro sam, hvala na pitanju, Nikolase. Reci mi, molim te, šta radiš večeras?“

Baš su smešni, zar ne misliš tako, ti prvi telefonski pozivi, kada razgovaraš s osobom koja se ugnezdila u tvojoj glavi, premda je još uvek ni najmanje ne poznaješ? Ti nelagodni trenuci koji mogu da predstavljaju prekretnicu u tvom životu, i koji mogu da ti budu sve, ili pak ništa.

„Ništa“, odgovorio sam.

„Pozivamo te na večeru. Znaš li gde se nalazi restoran *Mašta vostoka*?“

San istoka. Znao sam. Beše to jedno od kičerajskih kavkaskih mesta koja na glomaznim usidrenim platformama plutaju po reci naspram parka Gorkoga - onaj tip restorana od kojeg bi prezrivo okrenula glavu da je u Londonu, ali koji su u Moskvi vezani za letnje šetnje duž obale, tamnocrveno kavkasko vino, nostalgiju stranaca za sunčanim sovjetskim letovanjima, glupavo plesanje i slobodu. Kazala mi je da su rezervisale sto za pola devet.

* * *

Tog istog dana, istog poslepodneva, ovaj put sam posve siguran u to, prvi put sam susreo Kozaka. Pojavio se u našoj kancelariji na devetom spratu kule na Trgu Pavelecka glupavo se smeškajući.

Dobili smo uputstva da radimo za konzorcijum zapadnih banaka koje su davale zajam u iznosu od pet stotina miliona dolara, koji će biti isplaćen u tri rate sa ogromnom kamatom.

Zajmoprimac je bio zajednički poslovni poduhvat logističke firme za koju nikada ranije nismo čuli i kompanije *Narodnjeft*. (Možda se sećaš da si pročitala štogod o *Narodnjeftu*: posredi je džinovska državna energetska kompanija koja je progutala imovinu što ju je Kremlj preoteo od ruskih oligarha upotrebivši nameštene sudske parnice i izmišljene poreze.) Dve združene kompanije su predlagale izgradnju plutajuće naftne platforme negde u Barenčovom moru - nisam obraćao previše pažnje na geografiju, istini za volju, barem dok nisam otišao tamo. Planirali su da preobrate ogromni sovjetski brod-cisternu kako bi stajao usidren nepokretno u okeanu, dok bi ga naftom napajao naftovod sa obale.

Narodnjeft se pripremao da izbaci pozamašan deo deonica na berzu u Njujorku, a kompanija je želela da računovodstvene knjige izgledaju uredno. Stoga je rukovodstvo *Narodnjefta*, kako bi zadržalo dugovanja za ovaj projekat izvan konačnog bilansa stanja, pronašlo partnera i osnovalo odvojenu kompaniju koja će upravljati projektom. Dotična kompanija je bila registrovana na Britanskim Devičanskim Ostrvima. Kozak je bio zadužen za projekat.

Istini za volju, Kozak mi se svideo, barem u početku, a mislim da sam se i ja, na neki njegov način, dopao njemu. Nešto u vezi s njim je pobuđivalo naklonost - njegov besramni hedonizam, možda, ili blazirano lupeštvo. Verovatno bi bilo preciznije ako bih rekao da sam mu zavideo. Bio je nizak, svega stotinu sedamdeset centimetara ili tu negde, petnaest centimetara niži od mene, sa šiškama kakve obično ima član nekog dečačkog benda, s odelom vrednim deset hiljada dolara i osmehom ubice. Izgledao je istovremeno dobroćudno i preteče. Kada je izašao iz lifta, pri sebi nije imao ama baš ništa - nikakvu akten-tašnu, nikakve papire, nijednog advokata - izuzev telohranitelja sa obrijanom glavom, građenog poput tenka.

Načinio sam opunomoćenje, neku vrstu preliminarnog ugovora

čiji je sapotpisnik u ime tog združenog poslovnog poduhvata trebalo da bude Kozak. Nekoliko dana ranije smo njegovim pravicima faksom poslali kopiju predugovora: vodeća banka je primila na sebe obavezu da prikupi novac, uvlačeći pri tome u čitav poduhvat nekolicinu drugih banaka kako bi umanjila rizik, dok je Kozak obećao da neće pozajmljivati novac ni od koga drugog. Odveli smo ga do zastakljene sale za sastanke, u uglu naše otvorene kancelarije. Sastanku smo prisustvovali moj šef Paolo, Sergej Borisovič, jedan oštromni mladi Rus zaposlen u našem korporativnom odeljenju, i ja. Paolo je duboko zagazio u četrdesete, ali je još bio vitak i ljubazan, na onaj način kako to mogu da budu sredovečni Italijani, sa živopisnom ćubom sede kose na glavi i suprugom koju je izbegavao koliko god je mogao. Jednoga jutra, početkom devedesetih godina dvadesetog veka, Paolo se probudio u svojoj udobnoj postelji u Milanu, namirisao dašak novca koji je dolebdeo sa Istoka, krenuo za njim i predugo ostao u Rusiji. Sergej Borisovič je bio nizak, sa licem nalik zbunjenom krompiru. Učenje engleskog jezika je okončao na programu razmene studenata na Univerzitetu Severna Karolina, ali ga jezapočeo gledajući MTV, a omiljena engleska reč mu je i dalje bila „ekstremno“.

Pružili smo dokument Kozaku. Okrenuo je prvu stranicu, zatim ga je sklopio, odgurnuo u stranu, zavalio se unazad u naslon fotelje i naduvao obraze. Osvrnuo se oko sebe kao da očekuje da se nešto drugo dogodi - striptiz-šou, možda, ili pak ubistvo. Plave i zlatne lukovičaste kupole Novospaskog manastira su se presijavale kroz prozor na devetom spratu, s druge strane reke Moskve. Potom je počeo da zbija šale.

Kozak je posedovao onaj humor koji, zapravo, predstavlja neku vrstu ratovanja. Ako se smeješ njegovim šalama - osećaš krivicu, a ako se ne smeješ - osećaš se kao da se nalaziš u opasnosti. Njegova pitanja su uvek izgledala kao uvod u nekakvu učenu.

Kazao nam je da je poreklom Kozak iz Stavropolja, čini mi se, ili iz nekog drugog mesta tamo dole u južnim, negostoljubivim predelima. Znamo li ko su Kozaci? Njihova istorijska misija je bila, obrazložio nam je, da drže „crnje“ mirnima ispod pazuha Rusije. Zašto ne dođemo na sever u naftno postrojenje, njegovo novo radno mesto, da ga posetimo? Svima bi nam pokazao kozačku

gostoprimljivost.

„Možda jednoga dana“, odgovorio mu je Paolo. Ja sam kazao da imam suprugu u Moskvi kojoj se ne dopada kada odlazim na duga poslovna putovanja. Po tome znam da se sastanak sa Kozakom odigrao istog dana kad i večera s Mašom i Kaćom: zbog toga što se sećam svojih reči, i osećanja koje sam imao dok sam ih izgovarao, kao da je u pitanju samo tričetvrtinska laž, samo privremena laž, možda.

„Pa“, rekao je Kozak na ruskom, „možeš da imaš dve žene - jednu u Moskvi i jednu na Arktiku.“

Pušio je cigaretu i ogolio zube. Potom je potpisao opunomoćenje a da ga pritom nije ni pogledao, podrignuo i nacerio se. Otpratili smo njega i njegovoga gorilu do lifta. Dok se opraštao od nas, najednom se uozbiljio: „Prijatelji“, rekao je dok smo se rukovali, „ovo je nešto posebno. Rusija vam se zahvaljuje.“

„Karmin na svinji“, rekao je Paolo nakon što su se vrata lifta zatvorila. Tako smo nazivali situacije u kojima smo poslovali sa nepripitomljenim ruskim biznismenima kao što je bio ovaj Kozak - bila je to vrsta poslovanja koje je tih dana, u poverenju, donosila polovinu naših prihoda i koju čak ni svečani ugovori, obligacije i jemstva nisu mogli da nadmaše. Ponekad smo se osećali nečisto, kao da se bavimo nekom vrstom zakonitog pranja novca. Imao sam običaj da govorim sebi kako bi se sve to događalo i bez našeg učešća, da smo mi najobičniji posrednici, da ne kreditiramo sve što Rusi nameravaju da urade sa pozajmljenim novcem. Naš posao se jednostavno sastojao od toga da se osiguramo kako bi naši klijenti dobili natrag pozajmljeni novac. Uobičajeni advokatski izgovori.

„Karmin na svinji“, složio sam se.

„Ekstremno“, rekao je Sergej Borisovič.

Proveo sam ostatak tog poslepodneva u rastrojenoj ošamućenosti kakva te spopadne kada imaš zakazan intervju za posao ili zlokobnu posetu lekaru, i kada automatski klimaš glavom i odgovaraš ako ti se ljudi obrate, iako ih pri tome zapravo ne slušaš. Oni dani kada je kazaljki sata potrebna čitava večnost da napravi pun krug, i kada ti se čini da je prošlo tako malo vremena otkako si poslednju put bacio pogled na nju.

A onda, na kraju, kada se unervoziš i poželiš da se povučeš,

vreme se najednom munjevito ubrza i dok trepneš, kucnuo je čas. Oko šest sati predveče sam otišao kući da se presvučeni i operem kupatilo, da bude čisto za svaki slučaj.

BalkanDownload

Treće poglavlje

Mora da sam u to vreme, pre nego što sam počeo da ga izbegavam, bezmalo svaki bogovetni dan viđao komšiju Olega Nikolajeviča. Najčešće sam ga zaticao kako stoji na odmorištu stepenica ispred svog stana, dok sam se peo ili silazio, i pretvara se da ne čeka mene. Kada sam se tek doselio uživao sam u razgovorima s njim, dok još nisam poznavao skoro nikoga u Moskvi. Bio je strpljiv s mojim pidžin-ruskim jezikom i davao mi je dragocene savete u vezi s delovima grada koje bi trebalo da izbegavam. Docnije, pošto sam se skućio, nije me ništa koštalo da mu posvetim nekoliko minuta dnevno i proćaskam s njim. Osećao sam kao da mu to dugujem, a ćaskanje s njim je pokatkad uistinu bilo zanimljivo.

Oleg Nikolajevič je bio samac, ako ne računamo njegovu mačku. Imao je sedu jareću bradicu i guste dlake u ušima. Jedanput mi je kazao da je urednik književnog časopisa, ali nisam bio siguran da li ta publikacija još uopšte izlazi. Bio je jedan od onih obazrivi ruskih morskih rakova koji se čvrsto drže morskog dna i znaju kada treba da se sakriju i drže jezik za zubima, klone se nepočinstava i trude se da ih lično ne čine. Bio je star i usamljen. Dangubio je na stepeništu, s umetničkim svilenim šalom oko vrata, kada sam izašao iz stana na putu ka *Snu istoka*.

„Dobro večer, Nikolaju Ivanoviču“, rekao mi je na ruskom jeziku. „Kako ide život advokata?“

Oleg Nikolajevič me je uvek pozdravljao tim rečima. Otkad je saznao da mi se otac zvao Ijan, počeo je da me zove Nikolaj Ivanovič, što bi bilo moje ime i prezime da sam kojim slučajem Rus. U Rusiji te, pored ličnog, uvek oslovljavaju i očevim imenom sve dok te dobro ne upoznaju, a starci i šefovi to nastavljaju da rade zauvek.

Budući da me niko drugi nije tako zvao, donekle mi se dopadalo prihvatanje koje je takvo obraćanje nagoveštavalo, baš kao i njegova staromodna učtivost. Odgovorio sam da sam veoma dobro i upitao ga kako je on.

Normalno, odgovorio je.

Zamolio sam ga da me izvini jer sam u velikoj žurbi. Pretpostavljam da jebilo očevidno u kakvoj sam zapravo žurbi. Bio sam natopljen losionom posle brijanja - istim onim koji i dan-danas ponekad upotrebljavam, onim za koji misliš da zaudara na konjsku mokraću - i bio sam odeven u drečavu tirkiznu košulju koju sam inače oblačio samo kad bih išao na neka venčanja. Napravio sam nesmotren pokušaj da zaližem kosu.

„Nikolaju Ivanoviču!“, uzviknuo je i podigao kosmati prst u vazduh. Shvatio sam da mu je navrh jezika jedna od onih ruskih poslovice koje je toliko voleo. „Jedino mesto na kojem ima besplatnog sira jeste mišolovka.“

Zadah mačjeg krzna, natrulih enciklopedija i ustajale kobasice je pobegao iz njegovog stana i sustigao me dok sam užurbano silazio niza stepenice, preskačući po dva stepenika jednim korakom.

* * *

Kad zatvorim oči, mogu da vidim čitavo to veče na unutrašnjosti kapaka, kao da je uskladišteno na nekom od onih tačkastih starih kućnih filmova iz sedamdesetih godina dvadesetog veka.

Noć se spuštala dok sam izlazio iz zgrade, a prohladni vazduh je mirisao na kišu. Polazeći ka Bulevaru ugledao sam dva muškarca u narandžastom „žiguliju“. Nisu ličili na tip ljudi kakve bi dete dočrtalo pošto bi završilo crtanje automobila. Pogled mi se susreo sa očima jednog od njih i brže-bolje sam ga skrenuo u stranu, kao što to ponekad činiš u Londonu i naročito često u Moskvi, gde uvek u zasvođenim prolazima i na parkiralištima, ili pak u podzemnim prolazima, vidiš stvari pre nego što shvatiš kako bi možda bilo bolje

da ih uopšte nisi video. Pohitao sam do raskrsnice da bih pronašao taksi. Drugo ili treće vozilo se zaustavilo na prizor moje podignute ruke. (Nikada nisam posedovao automobil u Rusiji. Pošto sam stigao, Paolo mi je rekao da smesta počnem da vozim, zato što nikada to neću uraditi ukoliko budem čekao da se upoznam sa anarhijom, ledom i saobraćajnom policijom na ruskim drumovima, i bio je u pravu. Međutim, nezvanični sistem taksija predstavlja iznenađujuće bezbedan način putovanja po Moskvi, sve dok se pridržavaš dvaju jednostavnih pravila: ne ulazi u vozilo ukoliko taksista ima društvo, a nikada ako je pijaniji od tebe.)

Moj taksista te noći je bio Gruzin, čini mi se. Držao je dve minijaturne ikone na kontrolnoj tabli, dve malene Bogorodice zbog kojih sam se uvek osećao nekako bezbednije i ranjivije u isto vreme - bezbednije u tom smislu što su šanse da mi neko prereže grkljan bivale manje, ali ranjivije zato što mi se život nalazio u rukama nekoga ko misli da su gledanje u retrovizor i kočenje božja, a ne njegova briga. Mašio sam se za sigurnosni pojas i time izazvao taksistino strogo upozorenje o opasnostima vezivanja i uveravanja o njegovoj bezbednoj vožnji. Čovek je bio izbeglica iz jednog od onih prljavih malih ratova koji su izbijali svuda širom Kavkaza nakon što se raspalo zlo carstvo, ratova za koje nisam ni čuo sve dok nisam počeo da se vozim moskovskim taksijima. Počeo je da mi priča o tome kada smo zaronili u tunnel kako bismo izbegli svakodnevno zagušenje saobraćaja u Ulici Novi Arbat (širokoj, nemilosrdnoj aveniji prepunoj butika i kazina), a zatim je projurio pored Gogoljeve statue. Kada smo napokon stigli do stanice metroa Kropotkinska, reke, i replike hrama koji su tamo na brzu ruku podigli tokom devedesetih, taksista nijednom rukom nije držao volan već ih je koristio da mi prikaže šta je neko uradio sa nečijim delovima tela.

Konačno se zaustavio uz obalu. Dao sam mu stotinu rubalja, koliko smo se prethodno dogovorili, plus napojnicu od pedeset rubalja, a zatim sam pretrčao preko ulice prema reci. Kroz sitnu kišu koja je počela da rominja, ugledao sam belinu spejs-šatla i petlje klimavog rolerkosteru u parku Gorki, na drugoj strani kao mastilo crne vode. Dok sam prelazio preko uzane rampe prema plutajućem restoranu, sećam se da sam video kako muškarac u kupaćim gaćama izlazi iz vode na susednu platformu.

U restoranu je vladala ona tipična restoranska larma, kada se svi prisutni iz petnih žila upinju da nadglasaju sveopštu galamu. Članovi orkestra, odeveni u blistavu narodnu nošnju, svirali su Sinatru sa prizvukom azerbejdžanske tradicionalne muzike. Konobarica me je presrela, a ja sam joj počeo objašnjavati kako treba da se sretnem s nekim osobama, ali sam odmah shvatio da nemam blage veze pod kojim imenom je Maša rezervisala sto, pa čak ni da li se odista zove Maša, i na trenutak sam pomislio: *Šta dođavola uopšte radim u ovoj luđačkoj zemlji odeven u tirkiznu košulju? Odveć sam mator za ovo, već mi je trideset osam, potičem iz Lutona.* Onda sam ih ugledao kako mi mašu iz udaljenog dela restorana, dela sređenog tako da izgleda poput srednjovekovne galije. Ustale su od stola kako bi me pozdravile, dok sam obilazio oko stolova i žurio kroz prostoriju prema njima.

* * *

„Zdravo, Nikolase“, pozdravila me je Kaća na engleskom jeziku. Kontrast me je uvek uznemiravao. Glas joj je zvučao kao da pripada srednjoškolki ili nekom liku iz crtanog filma, a ipak je imala dugačke noge u belim kožnim čizmama, gole od kolena nagore, sve do poruba kratke nabrane suknjice kakve nose čirlidersice ili kelnerice u *Hutersu*. Plava kosa joj je padala do ramena. Znam kako bi za najveći broj muškaraca ona predstavljala glavnu atrakciju večeri, ali je za mene bila malčice premlada, malčice prenapadna. Još uvek ih je isprobavala, svoj zanosan hod i kosu i obline, i dalje je ispitivala koliko je daleko u životu sve to može odvesti.

„Zdravo, Nikolaj“, rekla je Maša. Boja njene mini-suknje je skoro odgovarala boji moje košulje, a na njoj je bio i srazmerno smeran crni džemper. Stavila je karmin i maškaru, ali ništa previše klovnovski kao što to rade poneke ruske devojke. Krvavocrveni nokti.

Seo sam naspram njih. Za stolom iza mojih leđa je sedelo društvo od desetak bučnih biznismena, a sa njima sedam-osam

devojaka dovoljno mladih da im budu kćerke, ali to potpuno sigurno nisu bile.

Sasvim prirodno, nismo imali mnogo šta da kažemo jedni drugima.

Gledali smo u jelovnike znatno duže nego što je to zaista bilo potrebno, u spisak jela i soseva (pored naziva jela su stajala dva stupca sa brojevima: cene, a pored njih, kao u većini moskovskih restorana, težina sastojaka u svakom jelu, detalj koji je trebalo da razuveri mušterije kako neće biti prevarene). Sećam se da mi se pogled nehотиčno sapleo dok sam prelazio preko cene šašlik^{2} rojala i morskog iznenađenja. Samački život od čoveka može da napravi škrticu, čak i kada ima novca u izobilju.

„Dakle, Kolja“, reče napokon Maša na engleskom jeziku, upotrebivši jedan od onih sentimentalnih ruskih deminutiva. „Zašto si došao u našu Rusiju?“

„Hajde da razgovaramo na ruskom“, rekoh. „Mislim da će tako biti lakše.“

„Molim te“, usprotivila se Kaća. „Moramo da vežbamo naš engleski.“

„U redu“, rekoh. Nisam došao u *San istoka* da se prepirem s njima. Nakon toga smo se uglavnom držali engleskog jezika, osim kada smo boravili u društvu drugih Rusa.

Tak, kaza Kaća. „Dakle, zašto u Rusiju?“

Odgovorio sam istovetnom rečenicom koju sam uvek upućivao sagovornicima kada bi me to upitali: „Želeo sam avanturu.“

To zapravo nije bilo istina. Razlog mog dolaska, sada to shvatam, bio je taj što sam zatekao sebe kako ulazim u trideset i neku - zonu razočaranja, vreme kada životna snaga i ambicija počinju da kopne, a roditelji tvojih prijatelja polako da umiru. Vreme kada postavljaš sebi pitanje: „Da li je ovo sve što postoji?“ Odavno venčani ljudi koje sam poznavao u Londonu, počeli su da se razvode, a oni koji dotad nisu imali mačke krenuli su da ih nabavljaju. Ljudi su počeli da trče maratone ili da se okreću budizmu kako bi nekako pregurali dan. Pretpostavljam da jeu tvom slučaju to bio onaj evangelistički seminar na koji si odlazila nekoliko puta pre nego što smo se upoznali. Istina beše da su mi u firmi ponudili da idem u Moskvu, samo na godinu dana, možda dve. Bila je to prečica

do partnerstva, nagovestili su mi. Prihvatio sam i pobjegao iz Londona, kao i od saznanja da više nisam mlad.

Nasmešile su se.

Rekao sam im: „U kompaniji su me zamolili da dođem u našu kancelariju u Moskvi. Bila je to izvanredna prilika za mene. A i sam sam", dodadoh, „odvjkada želeo da dođem u Rusiju. Moj deda je za vreme rata boravio u Rusiji."

Taj deo je istinit, kao što znaš. Nikada dedu nisam dobro upoznao, ali sam se naslušao ratnih priča dok sam bio klinac.

„Gde ti je deda služio vojsku?", upita me Maša. „Da li je bio špijun?"

„Nije", odgovorih. „Bio je mornar. Nalazio se u pomorskim konvojima - znate već, brodovima koji su prevozili potrepštine iz Engleske u Rusiju. Plovio je u konvojima koji su išli ka Arktiku. Ka Arhangelsku. I ka Murmansku."

Maša se nagnula prema Kaći i promrmljala joj nešto u uvo, za šta mi se učinilo da predstavlja prevod mojih reči.

„Zaista?", upitala je. „Bez šale? Bio je u Murmansku?"

„Da. Više puta. Imao je sreće. Njegov brod nijedanput nije bio pogođen. Mislim da je posle rata želeo da se vrati natrag u Rusiju. Ali to je bilo sovjetsko vreme i tako nešto više nije bilo moguće. Otac mi je ispričao sve ovo, jer je deda umro kada sam bio veoma mlad."

„Za nas je ovo zanimljivo", kazala je Kaća. „Zbog toga što smo mi iz tog grada. Murmansk je naš dom."

Utom je pristigao konobar da primi naše porudžbine. Devojke su zatražile jesetru na roštilju. Ja sam naručio jagnjetinu, plus nekoliko azerbejdžanskih palačinki u koje trpaju sir i bilje, male rolnice od plavog patlidžana punjene pastom od oraha, s malo sosa od nara i pola flaše votke.

Tada mi je činjenica što je moj deda boravio u njihovom rodnom gradu izgledala kao važna slučajnost ili trag. Znao sam da je Murmansk bio jedan od specijalno ograničenih vojnih gradova, gde bi čovek završio samo ukoliko je imao dobar razlog, ili ako je neko drugi imao razlog za to.

Maša me je pogledala pravo u oči i kucnula crvenim noktima desne šake po svom ramenu. Palo mi je na pamet da bi u odgovor trebalo da nešto kažem ili učinim, ali nisam imao pojma šta tačno.

Posle nekoliko sekundi, ja sam se takođe potapšao šakom po svom ramenu. Nasmejale su se, pri čemu je Maša zabacila glavu unazad, a Kaća pokušala da se suzdrži, što bi te u školi moglo spasti nevolje kada prsneš u smeh za vreme časa.

„Ne“, kaza mi Maša. „Kako se zove ono što muškarci u vojsci imaju na ramenu?“ Potapšala se ponovo.

„Epolette?“, rekoh.

„Kada neki Rus učini ovo“, reče i dalje se tapšući po ramenu, „to označava čoveka koji je u armiji, ili policajac ili neko sličan.“

„Tvoj otac?“

„Da“, odgovori ona. „On je bio mornar. Njegov otac je takođe bio mornar. Kao tvoj deda.“

„Da“, kaza Kaća. „Naš deda se takođe borio pored konvoja. Možda su se poznavali.“

„Možda“, složio sam se.

Nasmešili smo se jedno drugom i uzvrpoljili se. Pogledao sam u Mašu, a zatim skrenuo pogled kada je primetila da je posmatram, igra mačke i miša na prvom sastanku. Iza devojaka, kroz zamagljeni prozor i kišu koja je počela da pada u reku, mogao sam da razaberem obrise zabavnog parka, i most Krimski, a iza toga sjaj gigantske statue Petra Velikog u reci nadomak fabrike čokolade *Crveni oktobar*.

Upitao sam ih kakvo im je bilo odrastanje u Murmansku. Naravno da je bilo teško, odgovorila je Maša. Naravno da to nije bila Moskva. Ali je tokom leta bilo svetio oko uličnog sata, a čovek je usred noći mogao da ode u šetnju po šumi.

„A imali smo i ovo!“, dodala je Kaća i pokazala rukom prema rebrima panoramske vrteške u parku Gorki. Ponovo se nasmešila, i izgledala mi je kao bezopasna nedužna devojka koja misli da je panoramska vrteška nalik Diznijevom svetu.

„Samo“, rekla je Maša, „karte su bile preskupe. Dok sam bila devojčica, tokom osamdesetih, za vreme Gorbačova, mogla sam samo da posmatram tu vrtešku. Mislila sam da je predivna.“

„Zašto ste otišle? Zašto ste došle u Moskvu?“, upitah.

Mislio sam da unapred znam odgovor. Većina ruskih devojaka iz provincije dolazi u veliki grad sa taman toliko novca koliko je potrebno da izgledaju dobro prvih nekoliko nedelja, dok spavaju na

nečijem podu i pokušavaju da pronađu posao ili, u idealnom slučaju, muškarca koji će ih odvesti da žive iza električnih ograda u „elitnom“ Rubljevskom šoseu. Ili koji će ih, možda, ukoliko je već oženjen, smestiti u apartman u okolini *Patrijaršijeh prudi* - Patrijarhove bare: moskovskog pandana Hampstedu, ali sa kudikamo više automatskog naoružanja - gde će joj dodijavati svega dva puta nedeljno i dozvoliti da zadrži stan nakon što mu dosadi. Tih dana, očajne devojke sa lepim nogama su predstavljale glavni nacionalni proizvod Rusije, odmah posle nafte. Mogli ste ih naručiti preko interneta iz Lidsa ili Mineapolisa.

„Zbog porodice“, rekla je Maša.

„Vaši roditelji su se preselili u Moskvu?“

„Ne“, odgovorila je. „Roditelji su ostali u Murmansku. Ah ja sam morala da odem.“

Napravila je još jedan gest rukom, gest koji sam ovoga puta razumeo. Ponovo je podigla šaku i kažiprstom lako dodirnula liniju svog belog vrata. Piće. Sveruski znak za piće.

„Vaš otac?“

„Da.“

Zamislio sam svađe i suze u njihovom domu u Murmansku, plate proćerdane u neprestanim terevenkama, i devojčice koje se skrivaju u spavaćoj sobi dok sanjare o velikoj vrtešci na kojoj nisu mogle da priušte vožnju.

„Sada“, reče Maša, „samo je još majka živa.“

Nisam bio siguran treba li da kažem da mi je žao ili ne.

„Ali“, dodade Kaća, „u Moskvi takođe imamo familiju.“

„Da“, kaza Maša, „nismo same u Moskvi. Imamo tetku. Možda ćeš je upoznati. Ona je stara komunistkinja. Mislim da će ti to biti zanimljivo.“

Rekao sam: „Voleo bih da upoznam vašu tetku.“

„U Murmansku“, nastavi Maša, „ništa nismo znale. Sve smo naučile u Moskvi. Sve što je dobro. A takođe i sve loše.“

Konobari su doneli sva jela u isto vreme, kao što uvek čine u kavkaskim restoranima, nikada mnogo ne ceneći odgođeno zadovoljstvo sadržano u zapadnjačkom konceptu predjela i glavnog jela. Obedovali smo. Biznismeni iza nas su digli ruke od hrane kako bi vaćarili svoje družbenice, ne baš kradomice. Njihov sto je

predstavljao orgiju pušenja. Pretpostavljam da puše i dok se tuširaju.

Pokušao sam da saznam gde žive Maša i Kaća. Kazale su da iznajmljuju stan na Lenjingradskom šoseu, prometnom auto-putu koji vodi ka aerodromu Šeremetjevo i severu. Upitao sam Mašu da li joj posao u prodavnici mobilnih telefona pričinjava zadovoljstvo.

„Posao kao posao”, odgovorila je. „Nije baš uvek zanimljiv.” Uputila mi je kratak ironični osmeh.

„Čime se ti baviš, Kaća?”

„Studiram na MDU”, odgovorila je. MDU je skraćenica za Moskovski državni univerzitet, ono što je u Engleskoj Oksford, samo sa podmićivanjem neophodnim kako bi se osoba upisala na fakultet, a zatim izašla s diplomom u ruci. „Studiram poslovni menadžment”, dodala je.

Bio sam impresioniran, kao što je i trebalo da budem. Počeo sam da im pričam o svojim studentskim danima u Birmingemu, ali me je Maša naglo prekinula.

„Hajde da plešemo”, kazala je.

Orkestar je svirao „I will survive” dvostruko brže nego u originalnoj verziji, a muzičari su zvučali poput narikača na kavkaskoj sahrani kada su se priključili da zajedno otpevaju refren. Jedinu plesačicu pored nas dvoje su bili uzbuđeno dete i pripiti otac kojeg je devojčica odvušla na podijum ispred orkestra. Maša i Kaća su se pretvorile u sve same obline i zamahe karlicama, uz tračak odglumljenog lezbijstva, što je tada predstavljalo obaveznu predstavu na moskovskim plesalištima, nesamosvesne kako to mogu da budu samo oni koji nemaju šta da izgube. To je predstavljalo još nešto u vezi s Mašom što mi se dopadalo: mogla je da jednostavno živi u sadašnjosti, odvajajući sadašnji trenutak od prošlosti i budućnosti da bi bila srećna.

Vukao sam noge po podu i ritao se, pokušao da zaigram tvist, a zatim sam se osetio kao da sam možda malčice preterao (znam da moram da idem na te časove plesa pre nego što zaigramo valcer na svadbi, ne brini, nisam to smetnuo s uma). Maša me je uhvatila za ruku i nekoliko minuta smo se teturali po podijumu za ples, dok sam se ja čvrsto pripijao uz nju da bih održao ravnotežu. Laknulo mi je kad se pesma napokon okončala i kada smo se vratili natrag za sto.

„Predivno plešeš”, rekla je Kaća, što ih je obe zasmejala.

„Za žene!“, izustio sam uobičajenu zdravicu, a budući da u Rusiji osobe kojima se nazdravlja takođe piju, devojke su nezgrapnim čašama za votku kucnule moju i otpili smo.

Još uvek nisam bio siguran kakav je tačno predlog, ukoliko je uopšte i postojao, a nije se radilo samo o mojoj znatiželji i prilici za besplatnu večeru. U Moskvi, glavni događaj obično predstavlja tek treći izlazak, baš kao i kod nas u Londonu - i na Marsu, pretpostavljam - ili možda čak i drugi, ako je leto. Nisam imao pojma šta je trebalo da se dogodi s Kaćom.

„Možda želiš da vidiš naše fotografije?“, upitala me je Maša.

Klimnula je glavom Kaći, koja je izvadila mobilni telefon. U Rusiji, devojke obožavaju da fotografišu jedna drugu - mislim da to ima nekakve veze sa novotarijom telefonskih kamera, i idejom da su dovoljno važne da ih neko fotografiše.

„Iz Odese“, kazala je Kaća. Boravile su tamo početkom leta, objasnile su mi. Tamo imaju nekog rođaka, očito. Čini se da manje-više svi Rusi imaju ponekog rođaka u Odesi (koja je nešto između Tenerifa i Palerma). Nagnuli smo se ka sredini astala, a Kaća je počela da pokazuje fotografije na sićušnom ekranu mobilnog telefona. Na prvoj fotki su se nalazile u baru, njih dve i još jedna devojka. Kaća je gledala negde u stranu i smejala se, kao da se šali sa nekim izvan fotografije. Na drugoj su bile na plaži, stajale su jedna pored druge u bikinijima, sa nečim što je ličilo na egipatsku piramidu iza njihovih leđa. Na sledećoj se videla samo Maša. Prikazana je kako fotografiše vlastiti odraz u ogledalu garderobera: stajala je sa jednom rukom na kuku, dok je drugom držala telefon koji joj je skrivao četvrtinu lica. Na sebi je imala samo crvene gaćice i ništa više.

Zavalio sam se u naslon stolice i upitao ih da li bi želele da svrate u moj stan na šoljicu čaja.

Maša mi se prodorno zagledala u oči i kazala: „Da.“ Mahnuo sam kelneru i napravio gest kao da pišem zamišljenom olovkom po vazduhu, što predstavlja međunarodni signal „donesite mi račun“ za koji, kada si tinejdžer i vidiš kako to čine tvoji roditelji, misliš da ti to nikada nećeš raditi.

* * *

Kad smo izašli napolje bilo je hladno. Nakon tri zime provedene u Rusiji znao sam kako je ovo prava stvar: neverovatna hladnoća, led u vazduhu koji se zadrži sve do aprila. Beli dim iz elektrane dalje niz reku bio je smrznut naspram guste noći. Kiša je još uvek rominjala, a njene kapi su klizile niz stakla mojih naočara i zamagljivale mi vid, čineći veće još fantastičnijim no što je bilo. Maša je bila odevena u kaput s kragom od mačjeg krzna, a Kaća je obukla ljubičasti plastični kišni mantil.

Podigao sam ruku da zaustavim taksi, a automobil koji nas je već prošišao je dobrih dvadeset metara dalje naglo zakočio, krenuo unazad i zaustavio se uz ivičnjak. Taksista je zatražio dve stotine rubalja, a ja sam, iako je to predstavljalo besraman lopovluk, pristao i seo na prednje sedište. Vozač je bio odbojni debeli Rus s brkovima, a na sredini vetrobranskog stakla kola bila je naprslina koju kao da je načinio udarac čelom, ili pak metak. Na upaljaču za cigarete je bio nakačen minijaturni televizor, a taksista je nastavio da gleda sinhronizovanu brazilsku sapunicu dok nas je vozio duž obale reke. Ispred nas su se videle pulsirajuće zvezde na vrhu tornjeva Kremlija i bajkovite kupole Crkve Svetog Vasilija na zadnjem delu Crvenog trga, a pored nas je reka Moskva čija je voda podsećala na čorbu tajanstveno krivudala kroz divlji grad, još uvek nezaleđena. Maša i Kaća su se iza mojih leđa došaptavale o nečemu. Automobil debelog Rusa je predstavljao pokretni Eden, desetominutni raj nadanja i zadivljenosti.

* * *

Ukoliko bi neko pomno osmotrio tavanicu moga stana, mogao bi da razabere mrežu ispresecanih pukotina koja je svedočila o istoriji prostorije, kao što se to vidi na godovima posečenog debla drveta ili

pak što pokazuju bore na licu pesnika. Nekada je to bila *komunalka*, opštinski stan u kojem su zajedno, ali svaka za sebe, živele po tri-četiri porodice. Imao sam običaj da zamišljam kako su ljudi u njemu umirali i kako su ih pronalazili njihovi sustanari, ili su umirali a njihova tela nisu bila otkrivana. Poput miliona drugih Moskovljana, mora da su sa zidova skidali svoje individualne daske za ve-ce šolje svaki put kada su odlazili da se iskenjaju, svađali se zbog mleka u zajedničkoj kuhinji, jedni druge otkucavali policiji, ili možda spašavali jedni druge. Onda je tokom devedesetih neko porušio sve pregradne zidove i pretvorio čitav stan u prebivalište za bogataše, a iz tog prošlog života su preostale samo linije na plafonu na mestima gde su se susretali zidovi. Sada su postojale svega dve spavaće sobe, jedna za goste, koji gotovo nikada nisu dolazili, a ja sam se osećao krivim zbog zlokobne istorije svog stana i svoje dobre sreće, barem u početku.

Izule su se na način na koji su Rusi istrenirani da to čine, pa smo ušli u kuhinju. Maša mi je sela u krilo i poljubila me. Usne su joj bile hladne i sveže. Pogledao sam u Kaću i video da se smeši. Znao sam da me možda pogrešno smatraju za nešto što ja u stvari nisam, ali u stanu nije postojalo ništa što sam želeo više nego što sam želeo Mašu, a nisam baš mislio da bi mogla da me ubije. Uхватила me je za ruku i povelala prema spavaćoj sobi.

Prišao sam prozoru da navučem zavese - bile su teške, nabrane, braonkaste boje i izgledale su kao da im je mesto pre u nekoj operi nego u privatnom stanu - a kada sam se okrenuo, Maša je skinula džemper i sedela je na ivici kreveta odevena samo u minisuknju i crni brushalter. Kaća je sedela na stolici i smešila se. Nikada kasnije to nije ponovo učinila, ali je tu noć presedela posmatrajući čitavu predstavu, možda zarad sestrine sigurnosti, ne znam. Sve je bilo perverzno uznemirujuće, međutim, čitava situacija je ionako delovala nadrealno, a votka je ublažila moju nelagodnost.

Maša je bila drugačija od devojaka u Engleskoj. Drugačija od tebe. Drugačija i od mene, takođe. Manje ugladena u vezi sa seksom, kao da ne glumi ili se pretvara. Imala je neku vrstu htonske energije, hvatajući i ohrabrujući me i smejući se, voljna da udovolji i da improvizuje. Kad god bih podigao pogled, Kaća je bila tamo, kezeći se, dovoljno blizu da je vidim čak i bez naočara, u potpunosti odevena kao da posmatra nekakav naučni eksperiment.

Posle, dok smo ležali priljubljeni jedno uz drugo a Maša još zadihana, ni potpuno budna ali ni sasvim usnula, prodrmusala mi je ruku koju sam prebacio preko nje kao da je posredi pokvarena igračka - da mi stavi do znanja da je stisnem čvršće, ili možda kako bi se uverila da smo moja ruka i ja stvarni, kao da smo stvari koje su joj bile potrebne. Ili mi je tada barem tako delovalo. Na drugom kraju ležaja, deo nas ali takođe kilometrima udaljen, preplela je nogu oko moje, sećam se, tako da sam mogao osetiti kako mi se nalakirani nokti njenog belog stopala zabijaju u list.

Kada se sunčeva svetlost ujutru došunjala u spavaću sobu, probudio sam se i ugledao usnulu Kaću u stolici, brade oslonjene na kolena, i dalje sasvim odevenu, dok joj je plava kosa poput vela padala preko lica. Maša je ležala pored mene, lica okrenutog u stranu i kose rasute po jastuku; njen miris je bio svuda na meni. Ponovo sam zaspao, a kada sam se drugi put probudio, obe su bile nestale.

www.Balkandownload.org

Četvrto poglavlje

„**T**o je to“, kazala je Maša.

Stajali smo ispred stare moskovske zgrade sagrađene u klasičnom stilu, sa napuklom fasadom prigušene boje i širokim dvorištem u kojem je rusko plemstvo nekada držalo konje i zavereničku poslugu. Sada su se u dvorištu nalazila dva nesrećna drveta sa mlitavim braonkastim lišćem i tri-četiri automobila, dovoljno pretenciozna da posetiocu kao dan bude jasno da sadašnji stanari imaju poprilično novca. Prošli smo kroz luk i prešli preko dvorišta do metalnih vrata sa prastarim interfonom u udaljenom levom uglu dvorišta. Vazduh je bio vlažan - prezasićen nečim što nije ni susnežica a ni sneg baš, ruska vlaga koja zaudara na izduvne gasove i uvlači se u oči i usta. Bila je to ona vrsta moskovskog vremena zbog kojeg čovek poželi da se nebo već jednom odluči i da padne sneg, kao što na smrt osuđeni zatvorenik gleda u sečivo giljotine.

Maša je pritisnula dugme interfona. Usledila je kratka pauza, a zatim i pucketavo zujanje. Ženski glas je rekao: „Da?“

„Mi smo“, kazala je Maša na ruskom jeziku. „Maša, Kaća i Nikolaj.“

„Popnite se gore“, čuo se glas. „Treći sprat.“

Žena nas je pustila da uđemo u zgradu, a mi smo počeli da se penjemo uz štrokavo mermerno stepenište.

„Nekad je bila komunista“, rekla je Maša, „ali mislim da sada vise nije.“

„Ponekad zaboravlja stvari“, kazala je Kaća, „ali je veoma ljubazna.“

„Čini mi se da nije preterano raspoložena“, rekla je Maša, „ali

pokušaćemo."

Starica nas je čekala na odmorištu stepeništa. Imala je figuru nalik onim minijaturnim babuškama i lice koje je delovalo znatno mlađe od njene sede kose, podšišane u pragmatičnu sovjetsku paž frizuru. Nosila je crne cipele, svetlobraon čarape i otmenu ali iznošenu vunenu suknju i džemper, koji su odmah stavljali do znanja da novac ne živi s njom. Imala je pametne oči i ljubazan osmeh.

„Draga“, rekla je Maša, „ovo je Nikolaj...“ U tom trenutku sam uvideo da nema pojma kako se prezivam. Tad smo se, čini mi se, tek četvrti put videli, ne uključujući onaj prvi susret u metrou. Bili smo potpuni neznanci, uistinu, možda smo oduvek i bili stranci. Ali tada mi se to činilo ispravnim, da upoznam njenu tetku. Osećao sam se kao da će naša veza potrajati.

„Nikolas Plat“, predstavio sam se, a zatim rekao na ruskom dok smo se rukovali: „Drago mi je što smo se upoznali.“

„Uđite“, kazala je, smešeći se.

Ali ja trčim pred rudu, plašim se. Međutim, želeo sam da ti ispričam kako sam je upoznao - kako sam upoznao Tatjanu Vladimirovnu, staru gospođu.

* * *

Tih dana zlatne groznice - kada je polovina građevina u centru Moskve bila prekrivena reklamama za „roleks“ satove velikim poput podmornica, a stanovi u neboderima iz Staljinove ere koštali kao Svetog Petra kajgana - novac u Moskvi je posedovao vlastite, posebne navike. Novac je znao da neko u Kremliju u svakom trenutku može da odluči da ga uzme natrag. Novac se nije opuštao uz šoljicu kafe ili šetajući po Hajd parku zakrčenom bagijima na tri točka, kao što to čini londonski novac. Moskovski novac je emigrirao na Kajmanska ostrva, u vile na poluostrvu Kap Ferat ili na bilo koje drugo mesto koje će mu pružiti topao dom i gde mu neće postavljati nikakva pitanja. Ili je sagoreo, što je očiglednije, izlivajući se u

džakuzije napunjene šampanjcem i odletevši van zemlje privatnim helikopterima. Novac je naročito voleo luksuzne prodavnice automobila smeštene duž Kutuzovskog prospekta, na putu prema Ratnom muzeju i Parku pobede. Ukrašavao je svoje „mercedese“ i blindirane „hamere“ bleštavim plavim rotacionim svetlima, koja su predusretljivi zvaničnici Ministarstva unutrašnjih poslova prodavali za trideset hiljada dolara, ili tako nešto, svetla koja su razdvajala moskovske saobraćajne gužve kao što je Mojsije razdvojio Crveno more. Automobili su se okupljali oko pomodarskih restorana i noćnih klubova

poput grabljivica oko pojilišta, dok je novac ulazio unutra da bi se ožderavao kavijarom i nalivao šampanjcem.

Jednoga petka uveče, krajem oktobra - dve-tri nedelje pre nego što sam upoznao Tatjanu Vladimirovnu na vratima njenog stana, a pretpostavljam isto toliko nakon prve noći provedene s Mašom - odveo sam devojke u noćni klub *Raspućin*. Tada je to bio jedan od najelitnijih noćnih klubova u Moskvi, na uglu između parka Ermitaž i policijske stanice u Ulici Petrovka (stanice u kojoj snimaju rusku verziju televizijske serije *Borci protiv zločina*, ukrašenu leševima i promišljeno insceniranim pucnjavama). Tačnije, pokušao sam da ih izvedem u *Raspućin*.

Vijugali smo kroz metež parkiranih čudovišnih automobila sa zatamnjanim staklima prema ulazu u noćni klub. Ulaz je bio utvrđen agentima koje Moskovljani nazivaju *feis kontrol*: dvojicom-trojicom džinovskih izbacivača i oholom plavušom sa slušalicama na glavi, čiji je posao bio da van kluba zadrži nedovoljno glamurozne žene i nedovoljno bogate muškarce. Plavuša je odmerila devojke od glave do pete na otvoreno takmičarski način, na koji to Ruskinje često čine. Kaća je bila odevena u mini-suknju sa dezenom leopardove kože iznad belih čizmica, a sećam se da je Mašina dugačka kosa bila divlje razbarušena, i da je nosila srebrnu narukvicu sa prikačenim minijaturnim časovnikom u obliku srca. Mislim da je moja krivica što nas nisu pustili da uđemo. Pokušao sam da se uklopim u mafijaški ambijent tako što sam obukao tamno poslovno odelo i crnu košulju, ali sam najverovatnije ličio na člana hora u školskoj produkciji mjuzikla *Momci i devojke*. Uvideo sam kako plavuša na ulazu pretpostavlja koliko bola mogu da nanese ukoliko se

razbesnim, procenjujući ozbiljnost mog *kriše* - zaštitnog „ljudskog“ krova koji je potreban svakom Rusu, po mogućstvu u nekoj od bezbednosnih agencija, ukoliko želi da se skine sa udice, uđe u nižu poresku kategoriju ili petkom uveče u *Raspućin*. Od običnog trgovca na pijaci sa prijateljski raspoloženim policajcem koji blagonaklono gleda na drugu stranu, do oligarha sa uslužnim vrhovnim gospodarom u Kremlju, svakome u Rusiji ko želi da prosperira je potreban *kriša*: neko ko će šapnuti reč-dve u nevoljno uvo ili uvrnuti ruku, rođak možda, ili stari prijatelj, ili naprosto neko dovoljno moćan čije kompromitujuće tajne imate sreću da znate. Žena je šapnula nešto jednom izbacivaču i on nas je sproveo iza ćoška do dugačkog reda odbačenih. Možda će nas docnije pustiti da uđemo unutra, rekao nam je, ukoliko među pripadnicima A-klase bude dovoljno mesta i za nas.

Snežilo je. Padao je laki, oktobarski sneg, onaj koji Rusi zovu *vlažni sneg*, koji se gomila na podobnim površinama grana drveća i krovova automobila, ali nestaje istog trena čim dodirne neprijateljski raspoložene moskovske pločnike. Poneke pahuljice nisu uspevale da stignu ni toliko daleko, zahvaćene naletima vetra dok su prolazile pored vrhova uličnih svetiljki i bivale ponovo odnesene nagore kao da su se predomislile. Bilo je hladno - još uvek nije bila ciča zima ali je temperatura bila negde oko nule. Ostali ljudi u našem redu odbačenih su zavukli šake u rukave, tako da smo ličili na stroj amputiranika. Izbacivači su u klub propuštali probrane gangstere, pukovnike tajnih službi van dužnosti i osrednje zvaničnike ministarstva finansija, pri čemu je svakog posetioca pratio lični harem na visokim štiklama. Bio sam besan i osramoćen, spreman da dignem ruke i odem odatle. Utom se pojavio Kozak.

Bio je u društvu dvojice, trojice muškarca i četiri visoke devojke. Pozvao sam ga, a on je zaostao za svojim prijateljima dok su prolazili kroz somotske zavese na vratima. Beše to trenutak kada se sudare delići tvog života koji bi trebalo da budu strani jedni drugima, kao kada naletiš na šefa u predvorju bioskopa ili ispred kabine za presvlačenje na bazenu.

„Dobro veče“, rekao je. Obraćao se meni, ali je gledao u devojke. „Nije loše.“

„Dobro veče“, uzvratio sam.

Kozaka sam nekoliko dana ranije video tek drugi put. Došao je u našu kancelariju na Trgu Pavelečka da potpiše neke papire, obeća nekoliko stvari i podrigne. Složio se sa našim naimenovanjem nadzornika koji je trebalo da na svakih nekoliko nedelja poseti naftnu platformu i potvrdi da se izgradnja odvija po planu. To bi pomoglo dokazivanju da će dug na kraju biti otplaćen, i da će, kao što je bilo detaljno opisano u ugovoru koji smo sastavili, postojati nešto što će banke moći da konfiskuju ukoliko Kozak i njegovi prijatelji ne izvrše ugovorene obaveze. Nadzornik kojeg smo odabrali je bio mala krtica od čoveka po imenu Vjačeslav Aleksandrovič. Saradivali smo s njim i ranije, prilikom finansiranja razvoja lučkog pristaništa na obali Crnog mora.

„Zar me nećeš upoznati s damama?”

„Izvinjavam se”, rekao sam. „Ovo su moje prijateljice, Maša i Kaća”

Enchante, kazao je Kozak. „Koja od vas dve je Nikolajeva supruga?”

Provalio je malu laž koju sam mu ispričao o tome da sam oženjen, ali se činilo da mi ne zamera. Pocrveneo sam. Kaća se zakikotala. Maša se rukovala s njim. Bio je to njihov jedini susret, koliko je meni poznato, i na neki način mi je drago što je tako. Za mene to pojednostavljuje stvari, nekako, to sećanje na Mašu i Kozaka zajedno.

„Imate li nekakav problem?”, upitao me je.

„Nemamo”, odgovorio sam.

„Imamo”, ispravila me je Maša. Uvek je bila smirena, odlučna, samouverena. Uvek. To mi se takođe sviđalo kod nje.

„Možda”, reko.

„Samo trenutak”, kaza Kozak.

Prišao je plavuši sa slušalicama na glavi. Kako nam je bio okrenut leđima, nisam mogao da mu vidim izraz lica. Ali video sam kako mu se lopatice trzaju u našem pravcu, a žena je pogledala u nas. Kozak je nastavio da govori a njeno lice je omlitavelo, onda je spustila glavu, progovorila u mikrofon i mahnula mi rukom.

Kozak nam je dobacio: „Uživajte u provodu!”

Znaš na koji način je u akcionim filmovima ponekad prikazano kako izgledaju vojnici viđeni kroz opremu za noćno osmatranje -

okupani nekom vrstom treperavog termalnog sjaja? Čini mi se da je Kozak stalno tako izgledao. Nasilje ga je jasno ocrtavalo. Ono je bilo skriveno, ali je to ipak svako mogao da vidi.

„Hvala“, rekao sam.

„Nema na čemu“, odgovorio je.

Rukovali smo se, a on je zadržao moju šaku u svojoj malčice duže, možda nekoliko sekundi, kako bih znao da može. „Pozdravi mi mog prijatelja Paola“, rekao mi je.

Unutra je troje egzotičnih igrača plesalo na podijumu - dve energične crkinje u toplesu i, između njih, kepec u tigrastim tangama. Kaća je pokazala rukom na tavanicu. Dve gole devojke sa prikačenim krilima i isprskane zlatnim prahom, kako bi ličile na anđele, lepršale su nam iznad glava. Zaputili smo se prema baru. Imao je stakleni pod, ispod kojeg se nalazio akvarijum ispunjen jesetrama i nekolicinom usamljenih ajkula. Ispunjavalo ga je izobilje sumnjivih žena i opasnih muškaraca.

Naručio sam tri mohita^{3} od barmena koji je na licu imao izmučeni izraz kakav imaju slabo plaćeni barmeni svuda na svetu kada je gužva, plus turu sušija, rizičnog po zdravlje, koji je tada predstavljao standardni problem širom moskovskih noćnih klubova. Osećao sam se kao da sam dobio na lutriji dok sam sedeo u *Rapućinu* s kitovima^{4} i njihovim hirurški ulepšanim pratiljama - ja sa svojom razbarušenom gustom kosom, bledunjavim engleskim crtama lica i novim sredovečnim podvaljkom koji sam svakog jutra posmatrao u ogledalu, u nadi da će možda nekako nestati sam od sebe. Osećao sam se kao da sam neko važan a ne nikogović koji se u tom trenutku mogao kretati preko Londonskog mosta zajedno sa svima ostalima. Pretpostavljam da je tako i trebalo da se osećam.

Kaća me je upitala još štošta u vezi s Engleskom. Uobičajena pitanja: da li je Šerlok Holms stvaran? Da li je teško dobiti vizu? Zašto je Čerčil čekao do 1944. godine da bi otvorio drugi front? Ona je dobra klinka, pomislio sam, i pored minijature mini-suknje, puna poštovanja prema starijoj sestri, voljna da se složi na razumljivo plitak način.

Maša me je upitala nešto u vezi s mojim poslom.

„Kolja“, reče, „poznaješ li samo engleski zakon ili ti je takođe poznat i ruski?“

Odgovorio sam joj da sam obučen u engleskom zakonu, ali da dovoljno dobro razumem i ruski zakon, a pogotovo korporativne zakone.

„Kakvom vrstom poslova se baviš?”

Rekao sam da se bavim uglavnom zajmovima, a ponekad i udruživanjem preduzeća ili akvizicijama.

„To znači da se ne baviš imovinom?” Glas joj je bezmalo bio zagušen dobovanjem ruske dens muzike i graktanjem kriminalaca.

Rekao sam: „Ne, ne bavim se time.” Znao sam ponešto o imovinskim zakonima, ali ne mnogo - uistinu samo delove koji su se odnosili na dugoročno iznajmljivanje poslovnih zgrada.

Sada znam da je trebalo detaljnije da porazmislim o njenim pitanjima. Međutim, bio sam prezauzet razmišljanjem o njoj, o povratku u moj stan, i o tome da li se čovek ovako oseća kada pronađe onu „pravu”.

* * *

Kaća je kazala kako mora da krene na neku rođendansku zabavu. Ponudio sam da je otpratimo, ali je ona odbila i rekla da je sve u redu, a zatim pitala sama u pravcu Boljšog teatra, u rani sneg i razuzdanu rusku noć.

Predložio sam Maši da uzmemo taksu, ali je ona želela da prošetamo. Krenuli smo pešice natrag prema Puškinovom trgu: mimo lepe crkve koju su komunisti pošteđeli, i s leve strane striptiz-kluba smeštenog uz bok bioskopa *Puškinski* (gde je grupa mađarskih biznismena kremirana nekoliko meseci kasnije u kancelarijama na spratu), a prekoputa tog kazina ispred koga je stajao sportski automobil u nakrivljenom staklenom kavezu. Posmatran kroz vlažni sneg, grad je delovao kao da se smekšava, dok su se konture građevina rastapale kao na slikama impresionista. Ispred nas su, poput nekakve gizdave nastambe Mongola, svetlele neonske reklame trga sa mnogobrojnim restoranima i statuom

čuvenog pesnika.

Te noći Maša mi je pričala o tome koliko se brine za Kaću, o tome kako su, ne računajući njihovu tetku, njih dve potpuno same u Moskvi, o tome da su oduvek sanjale o dolasku u grad, ali da je život u njemu strašno težak. Morala je nekako da nabavi pet stotina dolara kako bi dobila posao, rekla mi je, što je predstavljalo uobičajeni mito za menadžera prodavnice u kojoj radi, i da joj je bilo potrebno šest meseci da vrati novac koji je pozajmila. Kazala je kako se nada da će jednoga dana možda živeti na nekom drugom mestu, bezbednijem i čistijem.

„Mestu kao što je London“, rekao sam. „Možda u gradu poput Londona.“ Išao sam prebrzo, znam, naročito u poređenju s tim kako se razvijala situacija između tebe i mene. Ali ta ideja mi iz nekog razloga tada nije izgledala čudno, barem ne u početku. Pokušavam da budem iskren s tobom. Mislim da je sada tako najbolje za oboje.

„Možda“, kazala je. Uхватила me je za ruku dok smo silazili niz klizave stepenice u podzemni prolaz u kojem smo se upoznali, i nastavila da je drži i kad smo stigli do podnožja.

Gore, na drugoj strani Tverske, šetali smo izvesno vreme sredinom bulevara. Gradske vlasti su povadile cveće iz leja, kao što čine svake godine početkom zime, i odvezle ga u gluvo doba, kao što se čini sa zatvorenima osuđenima na smrt, da ne bi umrlo naočigled prolaznika. Muškarci su bili u zimskim jaknama, a žene u vunanim kaputićima sa dezenom leopardovih šara, kakve mahom nose sve dok ne kucne čas da ih zamene bundama izvučenim iz ormana s kamforom. Na klupama su ležale skitnice prekrivene snegom, nalik komadima mesa posutim solju na kasapskoj dasci. Krov zarđalog „žigulija“ parkiranog u mojoj ulici beše posut pahuljicama snega koje su se topile.

Kad smo ušli u moj stan, Maša je stavila kompakt-disk u mini-liniju, skinula kaput, a zatim, natenane uz muziku, kao da je to već radila i ranije, i sve ostalo.

Posle je napunila kadu. Ugurala se iza mene, dok su joj odnegovane stidne dlačice dodirivale moju zadnjicu, i obmotala duge noge oko mog mlitavog stomaka. Imala je pogled iz prvog reda na guste malje na mojim ramenima i gornjem levom uglu leđa, te asimetrične neslane šale koje su mi priredili moji geni i koje ti se

preterano ne dopadaju. Napola je pevušila, a napola mrmljala tugaljivu rusku narodnu pesmu, dok mi je provlačila mokre prste kroz kosu. Bio je to sasvim novi osećaj golotinje, a naša tela kao da nisu bila otkrivena već opuštena i otvorena. Zajednički boravak u vodi je pojačavao bliskost, a kada od lažnog mermera, sa pokvarenim slavinama za jak mlaz vode, kao da je bila naša mala materica.

Sećam se da mi je tada u kadi ispričala koliko je bila ponosna na oca kad je bila devojčica, ali da se porodična situacija promenila nakon što je staro carstvo umrlo a on prestao da prima platu. Tada se ozbiljno propio, kazala je. Ispričala mi je kako su je, dok je bila veoma mlada, u školi učili da poštuje neko derište iz Staljinove epohe koje je prijavilo tajnoj policiji rođenog oca zato što je gomilao i skrivao žito. Pevali su pesme o njemu i crtali slike tog malog sibirskog idiota, sve dok im učitelj jednoga dana nije rekao da prestanu da pevaju pesme i da iscepaju crteže, i po tome je znala da se dogodilo nešto užasno.

„Zar se nisi osećala slobodno?“, upitao sam je. „Pošto se komunizam završio, zar se nisi osećala slobodno?“

„U Murmansku“, odgovorila je, „osećali smo se isključivo siromašno. I hladno. Ljudi su govorili: 'Ne možemo da jedemo slobodu.'“

Ispričala mi je kako je, kada joj je bilo sedamnaest godina, njena majka trebalo da ide na operaciju. Kao i sve ostale stvari koje je građanima teoretski obezbeđivala vlada, počevši od babica koje te donose na svet pa sve do grobne parcele, morali su da plate - morali su da podmire lekara i sami kupe lekove, sapun i konac kojim će joj ušiti ranu nakon operacije. Stoga je Maša napustila koledž svega nedelju dana nakon upisivanja i počela da radi u kantini pomorske baze u Murmansku. I dan-danas svakog meseca šalje novac majci. Moja pređašnja pretpostavka je bila blizu istine: imala je dvadeset četiri godine, kazala mi je, a Kaća ima dvadeset.

Upitao sam je kako se oseća zbog svega toga - napuštanja fakulteta, odlaska na posao, žrtvovanja šanse u životu zarad majčine dobrobiti.

„Bilo je to normalno“, odgovorila mi je. „Znaš, Kolja, u to vreme nismo se tako mnogo nadali. Loša hrana. Loši ljudi. Loša sreća. To nije predstavljalo nikakvo iznenađenje.“

Ono što mi je nudila bila je prava mešavina sastojaka, dabome, sa svojom snagom i svojom nesrećnom sudbinom. Život ju je prekalio i stajala je obema nogama čvrsto na zemlji, u isto vreme nekako starija od mene, ali i mnogo mlađa (iako je po moskovskim standardima razlika u godinama između nas dvoje bila više nego podnošljiva). Ali je istovremeno delovala bespomoćno i gotovo usamljeno. Stvorila je kod mene, jednu pored druge, dve potpuno suprotne vrste potreba: potrebu da spaseš nekoga, ili da pomisliš kako to možeš da uradiš, koju, čini mi se, svi muškarci osećaju negde u sebi, kao i potrebu da budeš spasen.

Znao sam da ne posedujem onoliko količinu novca kolikoj se verovatno nadala. Ali sam mislio da mogu da joj ponudim sigurnost.

Upitao sam je na kakvom je brodu njen otac služio vojsku. Odgovorila je kako to ne bi trebalo to da kaže nikom živom, a naročito ne jednom strancu. Potom se glasno nasmejala i kazala da to verovatno ionako više nema nikakve veze.

„Bio je na brodu - kako vi ono kažete? - brodu protiv leda. Brodu koji krči put za ostale brodove.“

„Ledolomac.“

„Tako je“, rekla je, „ledolomac. Bio je na atomskom ledolomcu. Moj deda je takođe bio na ledolomcu. Za vreme rata je pomagao da se lomi led ispred zapadnih brodova. Za tvog dedu, možda.“

„Kako se zvao brod na kojem je služio? Tvoj otac, hoću da kažem.“ Palo mi je na pamet da je to još jedno pitanje koje treba postaviti o mornarima.

Odgovorila mi je kako nije baš sigurna, da je zaboravila. Ali je razmislila nekoliko trenutaka i kazala: „*Petrograd*. Ledolomac se zvao *Petrograd*. Zbog revolucije.“ Nasmejala se, onako kako uradimo kada iz sećanja iskopamo odavno izgubljenu ali dragocenu informaciju.

Ujutru, dok je još uvek spavala glave položene na jastuk, otkrio sam malu grbinu na gornjem delu njenog nosa, nevidljivu kada se posmatra spreda - rezultat, pretpostavio sam, udara očeve nadlanice ili grubog dečka mornara. Pronašao sam odgovarajuće tamne mrlje na polovini njenih kao mesec belih guzova. Takođe sam zapazio sićušne bore koje su počele da joj se pojavljuju u uglovima očiju. Sećam se kako su te linijice uticale na to da je samo još više

poželim, zato što su je činile stvarnom, da ona bude fizička stvar koja može da umre, ali ne samo da umre.

Docnije, dok smo u kuhinji pili čaj sa kriškama limuna - šolje iz *Ikee*, stolice iz *Ikee*, najveći deo nameštaja iz mog stana je poticao iz *Ikee* koja je dotad u Moskvi već postala neizbežna poput smrti i plaćanja poreza (i ciroze jetre) - ponovo mi je pričala o svojoj tetki koja živi u Moskvi. Kazala mi je da je Kaća i ona posećuju što češće mogu, ali ne onoliko često koliko bi trebalo. Rekla mi je kako bi volela da me uskoro upozna s njom.

„Možda sledeće nedelje“, kazala je. „Ili nedelje posle sledeće nedelje. Ona je sama u Moskvi i srećna je svaki put kada joj dođemo u posetu. Dopašćeš joj se. Čini mi se da ne zna mnogo stranaca. Možda nijednog. Molim te.“

Naravno, rekao sam. Naravno da ću se upoznati s tvojom tetkom. Maša je ispila čaj, poljubila me u nos i otišla na posao.

* * *

Približavala se sredina novembra. Sav vlažni sneg se otopio, ali na nekim mestima je led koji se formirao tokom oktobarskog hladnog talasa preživeo, povukavši se u pukotine pločnika i u rupe na putevima poput vojne jedinice koja uhvaćena u klopku, čeka na pojačanje. Tatjana Vladimirovna se oglasila: „Uđite.“

Kaži šta god želiš o Sovjetima, ali oni su svetski šampioni u parketiranju. Parket se protezao od običnih ulaznih vrata njenog stana u isprepletenim bumeranzima iz epohe Hruščova, prekinut samo na sredini poda izbledelim turkmenistanskim ćilimom. U stanu je bio bleštavi komunistički luster, koji je izgledao čudesno sve dok mu se čovek ne bi približio.

Izuli smo cipele, okačili kapute na čiviluk i krenuli za Tatjanom Vladimirovnom niz hodnik. Mogu da se setim njenog stana kudikamo bolje nego što bih to želeo. Prošli smo mimo spavaće sobe sa dva kreveta, od kojih je samo jedan bio namešten, tamnim drvenim

garderobom i belim stolom za odevanje sa ukrasnim ogledalom.

Prošli smo pored još jedne sobe dopola ispunjene kartonskim kutijama za pakovanje, a zatim mimo kupatila i kuhinje sa pohabanim linoleumom i zastarelim frižiderom. Prostorija u koju nas je uvela bila je prekrivena nekom vrstom dlakavih braonkastih tapeta, odlepljenih u jednom uglu gde se zid spajao s tavanicom, polica za knjige bila je pretrpana starim sovjetskim enciklopedijama i izveštajima. Na golemom drvenom stolu, prekrivenim zelenom vunenom tkaninom, nalazila se ona vrsta ruskog obeda kakvog sam se oduvek užasavao, koliko nejestivog toliko i ekstravagantnog. Sve to - silni želatinozni komadići životinja što se ne mogu identifikovati, ruska čokolada izlomljena na kockice, blinji⁽⁵⁾ koji su se hladili, kisela pavlaka i specijalni slatki sir koji Rusi prže u malim rolnicama - verovatno ju je koštalo čitavu mesečnu penziju i iziskivalo celonoćno pripremanje.

Prozori su bili zatvoreni, a od centralnog grejanja - koje su i dalje kontrolisale gradske vlasti, kao u starim danima - bilo je nehumano toplo. Tatjana Vladimirovna nam je rukom pokazala da sednemo na olinjali divan. „Čaj“, više je izjavila no pitala, i otišla.

Devojke su sele i počele da šapuću. Ja sam ustao i stao da njuškam unaokolo. Stan Tatjane Vladimirovne je gledao na Bulevar i *Čistije prudi* („Čisto jezero“ - tipično rusko priželjkivanje kada je voda u pitanju, ali je čiste vode sve manje bilo u Moskvi). S velikog prozora se kao na dlanu videlo jezero i okolno drveće. Tu se nalazio restoran u obliku beduinskog šatora, postavljen na platformu na vodi, koji bi tokom leta spakovali, a gondole koje su nudile preskupe serenade su bile izvučene na obalu. Na drugoj strani jezera se nalazila neobična plava građevina ukrašena reljefima stvarnih i izmišljenih životinja, jedna od predivnih stvari na koje ponekad nabasate u gradu, poput cveća na bojnom polju. Mogao sam da razaznam sove, pelikane, dvoglave grifine, krokodile sa dva jezika, razigrane ali nekako duhom klonule pse. Zbunjeno novembarsko nebo me je podsetilo na crno-beli televizor na kojem još uvek nisu memorisani programi.

Na jednom zidu prostorije je visio okačen komplet tanjira, ukrašenih klasičnom plavo-zlatnom šarom Sankt Peterburga, i diploma tehničkog fakulteta u Novosibirsku. Pažnju su mi privukli

stari bakelitni radio-aparat i sokoćalo od lažnog mahagonija, veliko poput kofera, koje se otvaralo na vrhu. Na polici za knjige su stajale dve uramljene crno-bele fotografije. Jedna je prikazivala mladi par naslonjen na nekakve vetrom izglaçane stene pored obale mora, pri čemu se devojka smejala i gledala u prerano očelavelog momka sa naočarima debelih stakala, pogleda uprtog pravo u kameru. Par je izgledao srećno, što mi nije bilo tipično za ljude u Sovjetskom Savezu. U donjem desnom uglu fotografije je sitnim belim slovima pisalo „Jalta, 1950" Na drugoj fotografiji se videla sama devojka kako se proteže preko neke vrste prevelikog točka za hrčke, rukama stežući okvir, očigledno učestvujući u sinhronizovanoj gimnastičarskoj vežbi: u pozadini fotke su se pomaljala još dva točka sa devojka unutar njih. Kada sam nakrivio glavu i pomnije pogledao, uvideo sam da je osoba na točku ista ona vitka devojka sa fotografije na plaži, možda nekoliko godina mlađa, sa širokim nameštenim osmehom na licu, odevena u kratke pantalone koje su bile ipak seksepilnije nego što je trebalo da budu. Bila je to ona, shvatila je napokon moja nakrivljena glava. Bila je to Tatjana Vladimirovna.

Iza bifea na stolu je stajala još jedna fotografija na kojoj se video muškarac sa naočarima, sada malčice stariji, kako sedi za tim istim stolom koji je na fotografiji bio prekriven uredno naslaganim hartijama, pepeljarom i staromodnim telefonom sa broččanicom. Muškarac, koji je verovatno trenutak pre toga prekinuo posao, bio je napola okrenut da bi pogledao ka fotoaparatu, kao da je njegov posao odveć značajan da bi ga zaboravio makar i na jedan jedini trenutak.

„To je moj suprug", rekla je Tatjana Vladimirovna na ruskom jeziku. Stajala je iza mene sa malim srebrnim samovarom u rukama. „To je Pjotr Arkadijevič."

Pripremila je čaj na ruski način, sipajući u šolje prejaku tamnu tečnost iz čajnika, koju je zatim razblažila kipućom vodom iz samovara. Svakome od nas je dala po tanjirić sa pekmezom i kašičicu tako da jedemo pekmez uz čaj, naizmenično srkućuci i mljackajućuci na način koji nisam nikada sasvim uspeo da savladam.

Razgovarali smo. Deo razgovora je nalikovao intervjuu za posao, a deo turističkom objašnjavanju ruske geografije.

„Čime se bavite, Nikolaj?"

„Ja sam advokat."

„Čime se bavi vaš otac?"

„On je nastavnik. Majka mi je takođe nastavnica. Ali su sada oboje u penziji."

„Sviđa li vam se Moskva?"

„Da, veoma mi se dopada."

„A osim Moskve, gde ste još bili u našoj Rusiji?"

Odgovorio sam da sam posetio dva-tri manastirska kompleksa nedaleko od Moskve, zaboravio sam kako se zovu, žao mi je.

Jesam li bio u Sibiru da vidim „naše veliko Bajkalsko jezero"? Znam li da je to najveće jezero na svetu? Znam li da postoji jedanaest vrsta lososa u rekama Kamčatke?

Prebacio sam mozak na autopilota. Pogled mi je neprestano lutao prema liniji Mašinih bedara. A onda je, kao što to Rusi često čine, Tatjana Vladimirovna pomenula nešto zbog čega sam se osetio beskrajno naivno, kao da sam se tek juče ispilio u poređenju sa onim što je ona proživela i videla - što je predstavljalo ekstremnu verziju osećanja kakvo imaš kada ti je dvanaest, a tvoji roditelji za tebe nerazumljivo govore o porezima ili nečijem razvodu. U Rusiji je to mogla da bude priča o tome kako je taj i taj ujak otišao u gulag i nije se vratio, ili jednostavno nekakva dosadna priča o svakodnevnom heroizmu ili poniženju - kako je neko delio sobu s roditeljima sve do četrdesete godine, ili kako su mu cenzurisali poštu, ili pak kako je tri dana stajao u redu da bi kupio krompir.

Upitala me je jesam li bio u Sankt Peterburgu. Odgovorio sam da nisam, još uvek, ali da moja majka namerava da mi dođe u posetu, uskoro možda (bese to istina, majka je „pretila" da će me posetiti), i da smo planirali da zajedno odemo tamo.

„Ja sam iz Sankt Peterburga", kazala je. „Iz Lenjingrada. Rodila sam se u selu nadomak Lenjingrada."

U tom seocetu, nastavila je da govori, njena mati je muzla krave i molila se u potaji. Otac je kulučio na kolhozu. Preselili su se u grad nakon očeve smrti, rekla je Tatjana Vladimirovna, tik pre početka Velikog otadžbinskog rata, kada je imala sedam ili osam godina. Tokom opsade grada je izgubila majku i sestru. Stariji brat joj je poginuo, kazala mi je i dalje se smešeći, u bici kod Kurska. Nekoliko

godina po završetku rata se sa novim mužem, čovekom na fotografijama, preselila u Novosibirsk, univerzitetski grad u Sibiru. Čudno je, kazala je, kako su se u Sibiru osećali bezmalo slobodno, slobodnije nego pre rata u Lenjingradu ili kasnije u Moskvi. Suprug joj je bio naučnik i - ovde je moje znanje ruskog jezika zapretilo da će me izdati, mada nisam siguran ni da bi mi poznavanje engleskog bolje poslužilo - mislim da je pomagao u izrađivanju farbe kojom se bojala unutrašnjost silosa sa projektilima, ili nešto slično tome, a bila je dovoljno postojana, kazala je, da se odupre ogromnoj vrelini prilikom lansiranja projektila.

„On je bio veliki naučnik“, reče Kaća na engleskom jeziku.

„Zbog toga je Tatjana Vladimirovna dobila ovaj stan u centru Moskve“, dodade Maša na ruskom. „Zbog njegove službe domovini.“

„Da“, reče Tatjana Vladimirovna. „Drug Hruščov je 1962. godine dodelio ovaj stan mome mužu. Bila je to velika briga u to vreme, kako lansirati projekte a da se pri tome ne spale

silosi. Pjotr Arkadijevič je radio veoma mukotrпно i naposljetku je došao do rešenja.“

Ona i dalje radi, rekla je, kao honorarni turistički vodič u muzeju nedaleko od parka Gorkog, posvećenog nekom čuvenom ruskom naučniku za kojeg nikada nisam čuo. Posedovala je poštovanje koje stare osobe ponekad pokazuju prema mlađima, na brzinu prepričavajući događaje iz svog života kako nam ne bi oduzela suviše našeg dragocenog mladalačkog vremena. Svidela mi se Tatjana Vladimirovna. Smesta mi se dopala, i dopadala mi se do samog kraja.

„Dakle, Nikolaj“, reče, „šta misliš o našem malom planu?“

Nisam imao apsolutno nikakvu ideju o čemu govori. Pogledao sam u Mašu. Prekrstila je noge i klimnula glavom.

„Mislim da je posredi izvanredan plan“, odgovorio sam, želeći da joj udovoljim.

„Da“, kazala je Tatjana Vladimirovna. „Izvršno.“

Svi smo se nasmešili.

„Nikolaj!“, gotovo uzviknu Tatjana Vladimirovna, skočivši na noge i promenivši temu razgovora. „Devojke! Ništa niste okusili.“

Svi smo se okupili oko stola, a Tatjana Vladimirovna nam je razdelila tanjire i postarala se da dobijem ribu koja mi se nije sviđala.

Pobrinuo sam se da na tanjir nagomilam dovoljno blinja kako bih ispod njih sakrio ribu.

Seli smo. Tatjana Vladimirovna je upitala Kaću kako joj ide fakultet.

„Teško je“, odgovorila je Kaća, „ali veoma zanimljivo.“

Utonuli smo u srdačnu ali nelagodnu tišinu.

„Ribe vole da plivaju!“ uzviknu najednom Tatjana Vladimirovna. Ustala je, otišla u kuhinju i vratila se sa neotvorenom bocom votke i četiri stare čaše sa ugraviranim snežnim pahuljicama. Sipala je i svi smo ustali kako bismo se kucnuli.

„Za vaš uspeh, deco!“, nazdravila je Tatjana Vladimirovna i iskapila votku na pravi ruski način.

Nas troje smo takođe otpili. Votka poče da me peče najpre u grlu, zatim u stomaku, a nakon toga osetih toplinu u grudima i trenutno ushićenje koje ovo piće i čini tolikim prokletstvom. Osetio sam kako mi obrazi gore, i nadolazeće oštećenje jetre i sitne nepristojnosti. Nisam se potrudio da bilo koga upitam o kakvom je zapravo planu reč.

Deset minuta kasnije („Za Rusiju!“ „Za nas!“ „Za kraljicu Engleske!“), upitao sam Mašu na engleskom da li je spremna da krenemo. Odgovorila je da nije i da najpre mora da porazgovara s Tatjanom Vladimirovnom. Znao sam da bi bilo nepristojno da odem pre nego što se flaša isprazni, ali sam kazao Tatjani Vladimirovnoj kako, nažalost, moram da stignem na odranije zakazani poslovni sastanak.

„Ali ništa nisi okusio“, usprotivila se, gledajući u moj prenatrpani tanjir i kršeći ruke u krilu.

Rekao sam: „Žao mi je“, i dodao kako mi je bilo veliko zadovoljstvo što sam je upoznao.

Poljubio sam obe devojke u obraz. Tatjana Vladimirovna me je pratila dok sam se lelujavao preko parketa da uzmem kaput i cipele.

„Zbogom“, rekoh. „Ogromno hvala. Do ponovnog viđenja.“

„Ništa nisi okusio“ ponovi ona dok je zatvarala vrata za mnom. Stuštio sam se niza stepenice, bežeći od težine kojom guše osobe uskraćene za potomstvo.

* * *

Docnije u toku dana, zatekao sam Olega Nikolajeviča kako stoji na odmorištu stepenica između dva sprata, odeven u crno odelo, košulju i crni šešir. Njegovu mračnu besprekornost narušavalo je nekoliko zalutalih mačjih dlaka na reveru. Činilo mi se da je potkresao bradu. Izgledao je kao da ide na vlastitu sahranu.

„Kako ste, Oleže Nikolajeviču?” Još uvek sam bio malčice nakresan.

„Uobičajeno, Nikolaju Ivanoviču”, odgovorio mi je. „Kako vi ono kažete na engleskom? Dobre vesti su kad nema nikakvih vesti. Samo, ne mogu da pronađem našeg komšiju Konstantina Andrejeviča.”

„Kakva šteta”, rekoh. „Žao mi je.”

„Moj prijatelj Konstantin Andrejevič”, nastavio je da govori, „živi u zgradi iza crkve. Ne javlja se na telefon.” Začkiljio je prema meni kao da ću možda reći: *Oh, taj Konstantin Andrejevič, trebalo je tako da kažete, eno ga gore kod mene u kuhinji.*

Umesto toga, jednostavno sam pokušao da se istovremeno nasmešim i delujem zabrinuto. „Siguran sam da jesve u redu”, kazao sam. Sećam se kako sam pomislio da je Konstantin Andrejevič, ko god da je bio, najverovatnije isključio telefon ili se napio i zapao u privremenu gluvoću. Ali sam se svojski potrudio da ozbiljno shvatim Olega Nikolajeviča.

„Možda je otišao do brata u Tver.”

„Možda”, složio sam se.

„Možda možete da mi pomognete”, rekao je. „Da mi pomognete da ga pronađemo.”

„Bilo bi mi zadovoljstvo”, kazao sam. „Ali nisam siguran da mogu bilo šta da učinim.”

„Da, možete”, reče. „Vi ste advokat. Amerikanac.”

„Nisam Amerikanac.”

„Pa”, insistirao je, „imate kreditnu karticu. Imate sekretaricu. Možete da razgovarate sa policijom ili da se raspitate u kancelariji javnog tužioca. Ja sam star čovek. Ovo je Rusija.”

„Dobro”, rekao sam. „Dabome. Ako ikako mogu da vam

pomognem, učiniću to. Pokušaću. Obećavam, Oleže Nikolajeviču."

Pošao je prema meni, a ja sam na tren pomislio kako namerava da me zgrabi ili udari. Međutim, umesto toga mi je stavio šaku na levo rame, dok su mu usta bila veoma blizu mom desnom uvetu, a kada je progovorio jezik mu je bukvalno bio u mom uvetu.

„Poštovani Nikolaju Ivanoviču", rekao je, „samo se idiot smeška sve vreme."

Peto poglavlje

Pretpostavljam da je, barem teoretski, nekad postojalo vreme, možda prilikom ranog popodneva, kada je Stiv Volš mogao da izdrži duže od pet minuta bez šoljice kafe ili čaše crnog vina - baš kao što, teoretski, u životima Ruskinja mora postojati kratki, posredni tridesetominutni period između egzibicionizma na visokim potpeticama i sredovečne preterane čednosti. Međutim, svaki put kad bih video Stiva on je ispijao jednu od svojih droga. Poput većine stranaca alkoholičara u Moskvi, i on je posedovao taktiku za ubeđivanje samog sebe kako nije alkos: naručivao je vino u čaši a ne u flaši, čak i ako bi popio dvanaest ili dvadeset čaša za vreme nekog sastanka, što je bilo gore po njegov novčanik ali bolje za samopoštovanje. Kada sam otišao s njim na ručak i ispričao mu za Mašu, već je prešao sa kafe na vino.

„Dakle“, rekao je Stiv, pošto sam mu u kratkim crtama opisao dosadašnji tok naše veze, „da li te je dosad već navela da joj nešto kupiš? Dijamante? Automobil? Da joj možda platiš plastičnu operaciju grudi?“

„Ona nije takva.“

„A kakva je?“

„Drugačija, Stive. Nemoj.“

„Misliš li da te želi zbog tvog dobrog izgleda?“

Stiv je tehnički posmatrano bio Britanac, ali se trudio da izbegava Englesku i sebe toliko dugo i na toliko dalekih mesta - pre nego što je došao u Moskvu, mislim da je proveo tri-četiri godine u Meksiku, a još ranije je boravio na Balkanu, a pre toga na nekom drugom mestu kojeg ne mogu da se setim, a možda ne može ni on - tako da je u vreme kada sam ga upoznao postao jedan od onih

izgubljenih stranih dopisnika o kojima čitaš u romanima Grejama Grina, građanin republike cinizma. Izrabljivao me je tražeći informacije koje nije trebalo da mu otkrivam - nagoveštaje o tome koji kartel pozajmljuje koliko novca i od koga kako bi preuzeo kontrolu nad kojom naftnom ili aluminijumskom kompanijom, jednačine pohlepe koje su mu pomagale da razabere ko je gore a ko dole u Kremlju, ko će biti naredni predsednik a ko je na dobrom putu prema zatvorskom logoru u Magadanu. Stiv se pretvarao da proverava moje informacije, a zatim ih je koristio u člancima koje je pisao za *Independent* i još neke kanadske novine za koje njegov londonski poslodavac nije znao. I ja sam njega takođe iskorišćavao, u svrhu razgovora na engleskom jeziku čija tematika nisu bili bonusi za dobro obavljen posao. Izrabljivali smo jedan drugog. Drugim rečima, bili smo prijatelji. Mislim da mi je on bio jedini pravi prijatelj u Moskvi.

Bio je mršav, plave kose, i mora da je nekad bio zgodan, ali je u to vreme već postao izboran i crven u licu. Pomalo je ličio na Borisa Jeljcina.

„Stive“, rekao sam, „nemoj da odlepiš, ali mislim da je možda volim.“

Ti nikada nisi bila preterano ljubomorna, ali, s druge strane, nisi ni imala naročito mnogo razloga za tako nešto. Pretpostavljam da možeš da živiš s ovim.

„Isuse jebeni Hriste“, rekao je Stiv i zamahnuo čašom po vazduhu.

Jeli smo stroganov od teletine u francuskom restoranu u stražnjem delu Tržnog centra Smolenski, gde su ljubavnice ruskih minigarha, između odlazaka kod pedikira, svraćale da piju preskupi čaj. Bio je, mislim, sami kraj novembra. Gusti, teški sneg je upravo stigao i napadao preko noći poput neslane šale, načinivši od Moskve potpuno novi grad za samo jedan sat. Ružne stvari su postale prelepe, a predivne stvari su postale magične. Crveni trg se za tren oka pretvorio u filmski set - sa snegom obloženim mauzolejom i Kremljom na jednoj, i carskom robnom kućom osvetljenom poput vašarišta na drugoj strani. Na gradilištima i u crkvenim dvorištima, čopori pasa lutalica su njuškali unaokolo po bljuzgavici nadajući se da će nešto pronaći. Taksiji su podigli cenu vožnje: po tome koliko

dugo pojedini stranci stoje na belini pregovarajući s taksistima, možeš da proceniš koliko borave u Moskvi. Stare prosjakinje su zauzele ucenjivačke zimske položaje, klečeći sa ispruženim rukama u snegu na pločnicima. A ispod bundi i grimasa, znaš da su Rusi relativno srećni. Zato što, skupa sa fatalizmom i borščom, sneg predstavlja deo onoga što Ruse čini Rusima i što ih razlikuje od svih drugih naroda.

„Čini mi se da i ona voli mene. Ili da bi me mogla zavoleti. Dopadam joj se, u najmanju ruku.”

„Da li ti je to rekla?”

„Nije.”

„Čuj”, nastavio je, „ukoliko te zaista voli, misliće to. Misliće tako u trenutku kada ti to bude kazala. Ali dvadeset minuta kasnije, misliće tako i kada ti bude maznula kreditnu karticu. To je sve.

„Jesi li ikada voleo nekoga, Stive?”

„Znaš li šta je tebi potrebno, Nik? Moraš da se ratosiljaš svojih moralnih stavova. U suprotnom si propao.”

Promenio sam temu. Odlučio sam da ga upitam može li da krene sa mnom kako bismo pomogli komšiji Olegu Nikolajeviču da pronađe svog prijatelja. Lično sam otišao u policiju, baš kao što sam mu i obećao, ali to me nikuda nije odvelo. Maša mi je pravila društvo: Oleg Nikolajevič je u poslednji čas rekao kako ima hitan sastanak i da ne može da pođe sa mnom, mada mislim da je pravi razlog izvlačenja bio njegov duboko ukorenjeni strah od uniformi. Bubuljičavi mladi detektiv s kojim smo razgovarali je nosio farmerice i slušao gangsta rep. Iznad njegovog radnog stola se nalazio znak na kojem je pisalo: „Ne mogu da pijem cveće ili čokolade”, zajedno s crno-belim portretima ruskog dvoličnog predsednika i Ervina Romela. Uputio nam je onaj specijalni pogled koji, baš kao i njihove žene, imaju pojedini ruski muškarci - poslovnu verziju ulaznice, neku vrstu osmeha dilera devizama. „Moraš da platiš”, šapnula mi je Maša na engleskom jeziku. Odbio sam, a detektiv mi je kazao kako ne postoje nikakvi dokazi da se radi o zločinu i da, shodno tome, ništa ne može da učini. Dok smo odlazili, rekao mi je da ukoliko ikada budem u žurbi da stignem na sastanak ili na aerodrom on može da mi pozajmi nekoliko policajaca na motociklima. („Pa”, rekao je Oleg Nikolajevič kada sam mu ispričao šta se dogodilo u policijskoj

stanici, „dokle god smo živi, moguće je da ćemo jednoga dana biti srećni.“)

Palo mi je na pamet da možda Stiv poznaje nekog prijateljski raspoloženog policajca, ili pitomog potkazivača, ili provalnika, nekoga ko bi mogao da se raspita unaokolo, prodrma nekoliko sećanja ili savesti.

Stiv je rekao kako mu je žao, ali da policajac kojeg poznaje nije od takve vrste. Kazao mi je da ne traćim vreme zabadava, zato što je Konstantin Andrejevič najverovatnije mrtav - pao je u reku ili pod automobil, ili je možda popio otrovnu briju i bacio kašiku u šumi.

„Nemoj da se previše vezuješ“, posavetovao me je Stiv. „Rusi retko kad požive duže od šezdeset godina. Ostani ovde dovoljno dugo i ljudi koje poznaješ će pomreti. Kada znaš dvojicu Rusa preko šezdeset, ogromne su šanse da će jedan od njih dvojice otegnuti papke. Pogotovo muškarci. Opijaju se nasmrtno pre nego što dočekaju penziju. Ako ti je katkad dosadno u metrou, možeš da se igraš jedne igre: pokušaj da uočiš nekog starca. Ruska verzija igre 'vidim, vidim'.“

„Imaš li neku drugu ideju, Stive? Hoću da kažem, kako da mu pomognem da ga pronađe? On je fini starker, taj moj komšija. Ah nema novca, niti *krišu*, niti bilo šta drugo. Mislim da polaže nade jedino u mene.“

„Ovo je Rusija“, rekao je Stiv. „Pomoli se.“

Odustao sam i upitao ga zna li išta o mom novom poslovnom poznaniku, Kozaku. Ta tema mu je bila kudikamo zanimljivija.

„Nizak čovečuljak?“, upitao je Stiv. „Bledunjav, podle očice?“

Da, odgovorio sam. To je on.

„On nije u poslu s naftom“, reče Stiv. „On radi za FSB^[6].“ Za slučaj da ti nije poznata ta skraćunica, FSB predstavlja novi model nekadašnjeg KGB-a, minus komunizam i pravila. „Kruži priča da su ga zatvorili zbog ubistva, negde na Uralu, početkom devedesetih. FSB ga je regrutovala dok je bio u zatvoru, izvukla napolje i poslala na Daleki istok da tamo pripomogne u njihovim podvalama. Nikada ga nisam lično upoznao, ali sam jednom bio u baru na ostrvu Sahalin, a pilot helikoptera, Škot, mi ga je pokazao. Čini mi se da je pilot rekao kako se na Kamčatki bavio krijumčarenjem kavijara, a potom lososa. Bio je viđen na mestu zamenika guvernera ostrva, ali

su ga onda opozvali. Otada nisam čuo ništa o njemu. Pretpostavljam da je toliko dobro obavio posao sa ribom da su ga unapredili u naftnu ekipu. Kriminal, posao, politika, potkazivanje - uobičajeni ruski ringišpil."

„Možda je napustio FSB i ušao u biznis s naftom", kazao sam.

„Svi oni su u biznisu s naftom", reče Stiv, „ali nikad ne napuštaju FSB. Nema bivših pripadnika KGB-a, baš kao što je predsednik i rekao."

Upitao sam ga zna li nešto o planu izgradnje naftne platforme na severu, koji je finansirao naš zajam. Činilo se da se poslić odvija kao po loju: Kozak je bio na putu da uskoro dobije prvi deo novca. Banke koje su mu ga pozajmljivale su posedovale modele toka novca i studije izvodljivosti za projekat koje su sačinili uobičajeni rojevi konsultanata, i na stotine stranica obeštećenja u slučaju odustajanja koje je pripremila moja firma. Kao vid osiguranja smo tražili garancije o saradnji od guvernera regiona u kojem se gradila platforma, uverenja od *Narodnjefta* u vezi sa količinom nafte koja će prolaziti kroz platformu kada bude sagrađena, i od Kozaka o prihodima koji će biti odvajani u stranu u svrhu otplaćivanja duga. Sve to je bilo na putu, uveravali su nas. Sve je teklo po planu na mestu izgradnje, rekao nam je Kozak: bio je uveren da će platforma početi da pumpa prve isporuke nafte u tankere do kraja narednog leta. Jedina smetnja se desila kada se nadzornik Vjačeslav Aleksandrovič spremio da dođe u posetu, i kada su Kozakovi ljudi kazali da je izbio omanji požar na platformi i kako bi bilo najbolje da sačeka nekoliko nedelja.

„Zvuči verovatno", rekao je Stiv. „Rusi su manje-više iscrpli kapacitete naftovoda, tako da su im očajnički potrebni novi putevi izvoza. Predsednik je govorio o tome u poslednjem obraćanju preko televizije: 'Ovo je jedan veliki izazov za rusku privredu, i sa dobrodošlicom dočekujemo pomoć i investicije naših inostranih partnera', uobičajena naklapanja. Očekuje se da prevoženje nafte morem bude sledeća velika stvar. Odvuci je na evropsko tržište bez zavisnosti od nepokornih komšija s kojima se Ruje neprestano svađaju. Imaju zaliv oslobođen leda tamo negde gore - mislim da se nalazi na golfskoj struji - mora da je to ono što koriste. Ko su partneri?"

U poduhvatu učestvuju samo logistička firma i *Narodnjeft*, rekao sam.

„Zanimljivo. Slušaj, siguran sam da će tvoja banka biti u redu. Rusi imaju naftu i moraju da je prodaju. Znaju pravila igre: mogu da nastave da deru kožu s leđa vlastitom narodu, sve dok se lepo ophode prema strancima. Ali tu negde uvek postoji neka caka, Nik. Nagađam da će iskoristiti tu logističku firmu da skinu deo kajmaka, nakon što počnu da zarađuju novac, tako da *Narodnjeft* ne mora da ga podeli sa narodom. Znaš li šta znači *Narodnjeft*?”

„Znam.”

„Narodna nafta. Jebena šala.”

Stiva su jedanput pozvali u Ministarstvo inostranih poslova da se izviču na njega zato što je bez dozvole otišao u Čečeniju, a zatim u člancima koje je napisao za novine izneo razgovore koje je obavio sa samopriznatim ruskim ratnim kriminalcima. Ministarstvo mu je zapretilo da će mu ukinuti vizu, a on im je u odgovor, priča se, kazao: „Samo napred, najurite me iz zemlje, ulepšajte mi dan.” Ukoliko se to uistinu dogodilo, Stiv je blefirao zato što je, poput svih stranih novinara koje sam upoznao u Moskvi, zaista voleo Rusiju. Jer, ona je imala sve luksuzne restorane i uvozno pivo koje god bi poželeli, ali je sačuvala dovoljno starih loših navika da zadrži piskarala u

okvirima rubrika i na drugoj strani sveta od čega god da su bežali. Većina novinara, a naročito Stiv, maskirala je svoju ljubav nekakvom vrstom moralnog mačizma. Kao da su imali ugovornu obavezu da vide ono najgore u svemu i svačemu, ili pak da se pretvaraju da vide. Za jednog degenerika, Stiv je pokatkad umeo da bude prava pravcata pobožna šupčina.

„Ne znam, Stive”, rekoh. „To je standardna praksa naftnih magnata, znaš to: osnuju odvojenu kompaniju za nove investicije kako bi zadržali dugove van konačnog bilansa stanja. Nije u pitanju samo *Narodnjeft*, i velike zapadne kompanije to takođe rade.” To je bila istina, bio je to sasvim normalan računovodstveni manevar. Premda sam verovatno samo pokušao da branim Kozaka zato što mi je Stiv zanovetao zbog veze s Mašom.

„Ali to nije zapadna kompanija, Nik. Slušaj”, nastavio je i srknuo gutljaj vina, „moraš da shvatiš, Sovjetski Savez je stvorio nešto sasvim suprotno od onoga što je trebalo da napravi. Trebalo je da svi

ljudi vole jedni druge, ali se sve završilo tako što nikog nije bilo briga ni za koga. Ni narod. Ni deoničare. Pa čak ni tebe."

Znao sam kuda njegovo kazivanje vodi: komunizam nije upropastio Rusiju, zapravo je bilo potpuno obrnuto, a nakon dodatne tri čaše vina je počeo da trtija o usponu KGB države, zaveštanju Ivana Groznog i relativnoj prednosti žena iz Sankt Peterburga. Dok sam gledao u njegove mrtve oči, zaključio sam da je Stiv ljubomoran - na mene i Mašu, na svakoga ko je imao kakvu-takvu nadu i ambiciju da bude srećan. Njegova krivudava lekcija o ruskoj istoriji je upravo dolazila do dugotrajnog uticaja mongolskog jarma, kada sam ga prekinuo.

„Osećam se grozno", rekao sam, slagavši dok sam gurao tanjir u stranu. „Veličanstvena noć s Mašom sinoć. Mislim da bi trebalo da krenem. Izvini, Stive. Hajde da ponovimo ovo, važi?"

„Svi se osećamo grozno", složi se Stiv, izvi obrvu ka konobaru i potapša praznu čašu. „Ovo je jebena Rusija. Piće. Zagađenje. Ustrana hrana. Jebeni avioni. Govna koja padaju s neba istovremeno s kišom, o kojima i ne želiš da razmišljaš. Rusija je kao polonijum. Napada sve tvoje organe istovremeno."

„Na čemu trenutno radiš?", upitah ga dok sam obmotavao šal oko vrata.

„Na priči o velikoj energiji", odgovorio je. „Kudikamo većoj od tvoje male naftne platforme."

„U čemu je kvaka ovoga puta? Posao ili politika?"

„U Rusiji", odgovori Stiv, „ne postoje poslovne priče. I ne postoje političke priče. Ne postoje ljubavne priče. Postoje samo kriminalne priče."

Šesto poglavlje

Bilo je dana tokom svake ruske zime kada sam mislio da jednostavno neću izdržati. Vreme kada sam mogao da se zaputim pravo prema aerodromu, samo da nisam znao da je na ulicama pravi pravcati krkljanac. Trotoari su sada postali staze s preprekama, te je i samo hodanje predstavljalo borbu sa smetovima snega koje je trebalo obilaziti uzanim očišćenim delovima oko kojih se boriš sa ljudima koji dolaze iz suprotnog smera. Znaš ono što se dešava u Londonu, kada naletiš na nekoga na pločniku i pokušaš da ga zaobiđeš, a ta osoba krene u istom pravcu kao i ti, tako da i dalje jedno drugome blokirate prolaz - ali na kraju to nekako rešite, nasmešite se na slučajnu intimnost i lošu sreću koja nikom nije naškodila i nastavite dalje. U Moskvi se to ne događa. Jedanput-dvaput mesečno bih zaboravio da savijem prste u čizmama postavljenim krznom, stopala bi mi poletela u vazduh a guzica nadole, i proživeo bih dugačku, dugačku sekundu bespomoćnog užasa dok sam mlatarao rukama i čekao da tresnem na led.

Zatim, postoje narandžasti ljudi. Svake godine, nakon prvog pravog snega, neko u gradonačelnikovoj kancelariji pritisne dugme, a vojska ljudi u narandžastim radnim odelima, kmetovi novog doba iz Tadžikistana, Uzbekistana i „gdegodstana" nalik tihim osvajačkim tuđincima iskrsnu iz utrobe zemlje ili s druge strane auto-puta koji okružuje Moskvu. Vozikaju se unaokolo u praistorijskim kamionetima, čiste sneg sa ulica gomilajući ga u smetove i uklanjaju tvrdoglave komade leda hemikalijama jačine oružja za masovno uništenje. U ulici u kojoj sam živeo nagnuli su sav sneg na jednu stranu i zatrpali automobile koji su bili neoprezno ostavljeni tamo, među kojima je te zime završio i zarđali „žiguli." A svake noći negde

u četiri sata izjutra, narandžasti ljudi su dolazili da lopatama skidaju led sa pločnika i pri tome pravili takvu galamu kakvu su samo mrtvaci mogli da prespavaju - halabuku negde između škripanja noktiju po staklu, lupanja na brodogradilištu i zavijanja mačaka u teranju. Najgori deo je predstavljala moja vlastita prokleta nezahvalnost. Gnušao sam ih se, ali sam u isto vreme znao da se samo pukom igrom sudbine nalazim unutra na toplom, ponekad sa ženom pored sebe, dok se oni napolju smrzavaju i lome leđa.

Jedne mrzovoljne večeri, otprilike krajem novembra, umesto da odjurim na aerodrom otišao sam do Maše u prodavnicu mobilnih telefona u kojoj je radila, tamo dole nedaleko od stanice metroa Novokuznjecka. Nije me očekivala. Skrenuo sam pored Tretjakovske galerije, mimo ruševne crkve i naspram nje podzemnog kafića u kojem sam bio jedanput, gde privilegovani ruski klinci slušaju muziku prepunu besa i pretvaraju se da su politički disidenti. Mašina prodavnica se nalazila odmah pored kafića. Provirio sam kroz prozor.

Sedela je iza stola, kose uvezane trakom kakvu Alisa nosi u zemlji čuda, i slušala dok joj je mladi bračni par izmučenog izgleda objašnjavao svoje telefonske potrebe. U prodavnici se nalazila recepcija u kojoj su ljudi uzimali iz mašine papir s brojem, a zatim čekali da ih prozovu i da uđu u kancelariju gde su sedeli Maša i ostali prodavci. Bio je to pravi pravcati pandemonijum, u kojem je vladala atmosfera poput one u unutrašnjosti Nojeve barke. (Pričalo se kako je u Moskvi tih dana bilo više mobilnih telefona nego stanovnika, zbog toga što su svi muškarci posedovali druge brojeve zarad razgovora sa svojim ljubavnicama.) Žena u udaljenom uglu je kukala kao da se porađa. Obrisao sam zamagljena stakla naočara i počeo da laktovima krčim put kroz gomilu kada su se unutrašnja vrata otvorila a Maša mi izišla u susret.

„Kolja“, kazala je onim svojim zapanjujućim grlenim režanjem, onim glasom koji mi je prodirao u utrobu, „molim te idi u kafić *Raskolnikov* u Ulici Pjatickoj i čekaj. Doći ću za dvadeset minuta, možda.“

„Dobro“, rekao sam. Gledao sam kako se vraća natrag za svoj radni sto, pri čemu joj je donja polovina tela bila zatvorena u uske crne poslovne pantalone, a gornje obline su joj bile ublažene

zelenom pamučnom majicom sa logom kompanije.

Učinio sam kako mi je kazala i čekao kraj prozora u *Raskoljnikovu*, prijatnom kafiću zakopanom u malenom dvorištu, poprilično skrivenom od potencijalnih posetilaca. Maša se naposljetku pojavila u dvorištu. Nosila je kaput koji je podsećao na crveni krpļjeni jorgan, samo što je bio seksepilniji. Imala je cipele sa štiklama visokim sedam centimetara, koje je obula pošto joj se smena završila, i na kojima je nekako hodala kroz sneg kao Isus po vodi. Imala je savršenu zimsku amortizaciju. Ušla je, skinula kaput i sela prekoputa mene.

„Kako je na poslu?“, upitao sam je.

„Koji je tvoj problem?“

Nemam pojma šta tražim ovde, želeo sam da joj kažem, i to ne samo u Rusiji, usamljen sam, volim te.

Nisam to rekao, što te neće nimalo iznenaditi. Umesto toga sam promumlao nešto na engleskom. Kazao sam da se osećam malčice depresivno, malčice umorno, da sam želeo da je vidim i da sam se nadao da joj to neće smetati.

„Slušaj“, kazala je. „U subotu idemo u daću.“

„Kakvu daću?“

Ruska daća je stvarno mesto, najstvarnije mesto, utočište na selu gde gajiš krompire, kiseliš krastavce i ideš na pecanje. Ali to je takođe mesto iz mašte, mesto koje nije Moskva, gde ne postoje saobraćajne gužve, njuškala niti policija.

„Daću koja pripada dedi moje prijateljice Anje. Ali on nikada ne ide tamo. Ima i *banja*^[7], pravićemo šašlik. Sa Kaćom. Osećaćeš se bolje.“

„U redu“, rekao sam. „Dobro.“

„Ali ujutru prvo idemo u Butovo.“

„Zašto u Butovo?“

„Idemo s Tatjanom Vladimirovnom“, odgovorila mi je.

„Zašto Tatjana Vladimirovna ide u Butovo?“

Butovo je predgrađe Moskve koje se grčevito drži za skute monstruoznog grada na udaljenom južnom obodu, mesto koje je, pretpostavljam, nekada bilo odvojeno selo pre nego što se Moskva nadula i progutala ga, kao što je sela u Midlseksu podzemna železnica usisala u London.

„Ona razmišlja da se preseli tamo, a u subotu idemo s njom tako da može da se odluči.“

Setio sam se kako su pominjali nekakav plan, onog popodneva kada su me Maša i Kaća upoznale sa svojom tetkom. Zaključio sam da se verovatno o tome radi.

Maša je zavukla ruku ispod stola, stavila mi je na koleno, a zatim počela da klizi noktima po unutrašnjosti moje butine. „Ne brini, Kolja“, kazala je, „volim te.“

* * *

U subotu smo pozvonili na pucketavi interfon zgrade Tatjane Vladimirovne i upitali je da li je spremna. „Uvek sam spremna“, odgovorila je i pustila nas da uđemo kako je ne bismo čekali napolju na lapavici. „Uvek spremni“ je bio slogan pionira, kazala mi je Maša, starog sovjetskog pandana mladih skauta, koje su pored paljenja logorskih vatri takođe učili kako da razotkrivaju špijune i potkazuju kulake.

Tatjana Vladimirovna nam je sišla u susret odevena u neku vrstu postavljene zimske tunike braon boje, imala je svetloplavi šal, rukavice bez prstiju i ono što su u Lutonu osamdesetih godina nazivali mesečeve čizme. U rukama je nosila veliku plastičnu vreću u kojoj su se nalazili, kako se kasnije ispostavilo, „taperver“ posuda sa haringama u salamuri, nekoliko tvrdo kuvanih jaja i termos sa slatkim čajem, kojima je počela da nas nutka čim smo se ukrcali u voz na metro stanici Borovicka i spremili za dugačku vožnju do Butova. Ponela je pregršt soli umotan u komad braonkaste hartije kako bismo posolili jaja.

„Nekada davno“, šaputala mi je Tatjana Vladimirovna na ruskom, „Pjotr Arkadijevič i ja smo imali običaj da idemo u Butovo da beremo pečurke u šumi i plivamo u jezeru. Ali tada još nije postojao metro. Išli smo autobusom, a onda bismo pešačili.“

Idemo tamo, objasnila mi je Maša, zato što Tatjana Vladimirovna

poznaje čoveka po imenu Stefan Mihailovič čija građevinska kompanija pravi novi blok stanova na samoj ivici grada, a Tatjana Vladimirovna razmišlja o tome da se useli u neki od njih. Na proleće prestaje da radi u muzeju, rekla je Maša, i želi da ode iz centra Moskve, gde ima previše automobila i kriminalaca a nedovoljno šume. Plan je bio da zameni stari stan pokraj jezera za novi u Butovu.

Posredi je zaostavština iz sovjetskih vremena, kazala mi je Maša, ta ideja zamene stanova. Tada, osoba nikad nije posedovala stan u kojem je živela - nikada nije posedovala ništa, osim možda groba - ali je mogla da trampira pravo da živi u tom stanu za nečije pravo da živi na nekom drugom mestu. Neki ljudi još uvek zamenjuju stanove, kazala je Maša, delimično zato što ne veruju samima sebi da neće propiti novac ukoliko im plate u gotovini za njihovo vlasništvo. U ovom slučaju, kazala je, Stefan Mihailovič verovatno će dati Tatjani

Vladimirovnoj i nešto novca, zato što je njen stan u centru vredniji od novog stana u Butovu. Nisu se tačno dogovorili koliko će joj dati, kasnije će razgovarati o detaljima. Tog dana smo išli da se sastanemo s njim i pogledamo stan, a zatim ćemo se vratiti natrag u Moskvu, uzeti potrepštine i krenuti drugim vozom prema daći.

* * *

Stari deo moskovskog metroa, u centru grada, predstavlja vrstu podzemne železnice kakvu dobiješ ako daš manijaku tiraninu koliko god poželi mermera, oniksa i besplatne radne snage. Međutim, mreža odustaje od malahita, vitraža i kičastih bareljefa i izlazi na površinu mnogo ranije nego što stiže do Butova, što je otprilike onoliko daleko koliko se prostire. Pošto smo izašli iz stanice metroa svuda oko nas su stajale nove višespratnice, bele i boje breskve i ne toliko ružne kao građevine iz sovjetske epohe, sa odskora zasađenim travnjacima između.

Zaustavili smo taksu, a sećam se kako nam je na putu do zgrade šofer munjevito ispričao tužbalicu za izgubljenom mladošću i izgubljenom domovinom. U sovjetska vremena je bio inženjer, kazao nam je. „Ovih dana“, rekao je, „Kinezi su kudikamo sposobniji i obrazovaniji od nas... prodajemo budzašto naše nacionalne resurse... za sve osobe starije od četrdeset godina je gotovo u Rusiji.“ Vozili smo se prema mestu gde su se višespratnice završavale i skrenuli ulevo.

Zgrada ispred koje smo se zaustavili je označavala kraj Moskve. Na jednoj strani se nalazio velegrad koji je sa sobom nosio stres, ali se na drugoj strani puta nalazilo Butovo iz minulih vremena, kakvog se sećala Tatjana Vladimirovna, nestabilna ruska idila naherenih drvenih kućica s malim voćnjacima oko njih. S druge strane kuća sa ukrašenim prozorskim okvirima, trošnim ogradama i zarđalim krovovima se nalazio šumarak srebrnkastih breza, a iza njega zelenija šuma - šuma koja je izgledala kao da se u njoj još uvek mogu tražiti pečurke.

Oko pola jedanaest, ili možda jedanaest sati ujutru, stajali smo ispred ulaza u zgradu, trupkali nogama u mestu i čekali da stigne Stefan Mihailovič. Bilo je hladno, ali ja sam obukao svoju najbolju zimsku jaknu, crnu skijašku sa pozamašnom postavom u kojoj sam ličio na zaštitni znak *Mišelina* i koja je omogućavala da mi krv struji čak i na temperaturi na kojoj se Napoleon smrztuo u Rusiji. Vazduh je bio manje kiselkast nego u centru grada. Mogli smo da namirišemo borove.

Maša je obavila telefonski razgovor. Potom je kazala: „Dolazi. Stefan Mihailovič dolazi.“

Stefan Mihailovič je stigao nekih pet minuta kasnije. Bio je to mršavi čovek sa kratkim konjskim repom i nervoznim osmehom. Nije mogao imati više od dvadeset pet godina, ali nisam bio preterano iznenađen budući da su mnogi novopečeni ruski biznismeni doslovno bili pubertetlije. Rukovao se s Mašom, Kaćom i sa mnom i naklonio se Tatjani Vladimirovnoj. Ušli smo u zgradu, Stefan Mihailovič poslednji u koloni, naslepo pipajući da bi našao prekidač za svetlo. Zgrada nije bila dovršena: zidovi nisu bili okrećeni, parket u predvorju nije bio postavljen, a činilo se da grejanje ne radi. Unutra je bilo hladno bezmalo kao na ulici. Lift još nije bio ugrađen, pa smo

krenuli peške uz betonske stepenice ka sedmom spratu i stanu koji će možda uskoro pripadati Tatjani Vladimirovnoj, usput pazeći da ne zapnemo za električne žice što su poispadale iz kanala na plafonu. Tatjana Vladimirovna nije htela da prihvati ruku koju sam joj ponudio, ali se dvaput zaustavila kako bi došla do daha, savila se i uhvatila za kolena. Građevina je mirisala na farbu i lepak.

Na sedmom spratu, Stefan Mihailović je otvorio zaglavljena vrata stana uz pomoć ključa i udarca ramenom. Stan takođe nije bio spreman; sve je bilo ogoljeno i boje gipsa, ali se moglo videti kakvo je mesto trebalo da bude: mali raj *Ikee*, sa velikim prozorima i visokim plafonom, dve prostrane spavaće sobe i kuhinjom koja se nadovezivala na sobu za dnevni boravak. Stan je imao dva balkona, jedan koji je iz spavaće sobe gledao ka Moskvi i drugi, pri dnevnoj sobi, okrenut prema šumi.

„Vidiš, Tatjana Vladimirovna“, reče Maša dok smo stajali u dnevnoj sobi, „više nećeš morati da prenosiš hranu iz kuhinje kao što to sada radiš.“

Tatjana Vladimirovna joj nije odgovorila već je samo izašla na balkon. Ja sam krenuo za njom, postaravši se da mogu da uskočim natrag u stan ukoliko balkon počne da se ruši. Odatle se na drugoj strani drumu mogao videti haos isprepletenih bašti, nekoliko privezanih koza i odblesak zaleđenog jezerceta negde među drvećem. Sunce je iznad krošnji maglovito sijalo kroz mlečnobelo novembarsko nebo, umorno ali i dalje snažno. U aprilu - između otapanja snega i letnje najezde zelenila - ili sredinom oktobra, kladim se da bi isti ovaj prizor izgledao jalovo i depresivno. Međutim, dok smo stajali tamo, svi stari traktori i odbačeni frižideri, sprud od praznih flaša votke i mrtvih životinja - koji često zagađuju rusku prirodu - bili su nevidljivi, skriveni redovnim godišnjim snežnim zaboravom. Sneg omogućava da zaboraviš ožiljke i mane, poput privremene amnezije za nečistu savest.

Tatjana Vladimirovna je duboko udahnula, a zatim uzdahnula. Učinilo mi se da mogu da vidim kako predviđa ostatak svog života, srećnu neočekivanu kodu^{8} provedenu u pravljenju lepljivih voćnih kompoti koje stare Ruskinje toliko vole da fermentišu, u razgovoru sa drugim babuškama umotanim u maramu, i u pretvaranju da se poslednjih sedamdeset godina „tako nešto“ nikada nije dogodilo.

„Dopada li ti se, Tatjana Vladimirovna?“, upita je Maša.

Tatjana Vladimirovna joj ponovo ne odgovori, ali se vratila unutra i prošetala po dnevnoj sobi. Zastala je kraj prozora na strani zgrade koja je gledala prema obodu grada gde počinje prirodni ambijent. Kroz prozor su se videli beli tornjevi crkve šćućurene u šumi, sa malim zlatnim kupolama i srebrnim pravoslavnim krstovima postavljenim na njihove vrhove.

„Mislim“, kazala je Tatjana Vladimirovna, „da ću ovde staviti radni sto Pjotra Arkadijeviča. Šta ti misliš, Nikolaj?“

„Mislim da bi to bilo veoma lepo“, odgovorih. Uistinu sam mislio kako je to bilo lepo i ispravno za nju, siguran sam da jesam. Ali ne baš sasvim. Želeo sam da se vratim natrag u grad i krenem ka dači, *banji*, i predstojećoj noći.

„Da“, kaza Kaća, smešeći se onim svojim nedokučivim osmehom, pri čemu joj je slatki nosić pocrveneo od hladnoće, „veoma je prijatno, Tatjana Vladimirovna. Veoma je lepo. A vazduh je tako svež!“

„Stefane Mihailoviču“, reče Maša, prišavši mu preko hladnog betonskog poda i dodirnuvši ga po ruci, „kada mislite da će ova zgrada biti spremna?“

„Rekao bih za otprilike mesec dana“, odgovori joj Stefan Mihailovič. Trideset dana mi se učinilo kao preterano optimistična procena, mada u Rusiji nikada ne znaš. Rusi mogu čitavu deceniju da se valjaju u kaljuzi i votki, a zatim da za jedno popodne podignu neboder ili pak pogube carsku porodicu, ukoliko se potrude i ako su dovoljno stimulisani.

Stefan Mihailovič zastade, a potom reče: „Mislim da će Tatjana Vladimirovna ovde biti veoma srećna. Čisto je, a nema ni previše automobila niti imigranata.“

Tatjana Vladimirovna se nasmeši i ponovo izađe na balkon, sama. Video sam kako prinosi šaku očima. Pomislih da možda plače, ali kako sam stajao iza njenih leđa nisam mogao da budem siguran u to.

Nisam uradio ništa čega bi trebalo da se stidim, zar ne? Ništa što bi mogla da mi zameriš? Ne, zaista. Ne još.

* * *

Ponudili smo se da otpratimo Tatjanu Vladimirovnu natrag do njenog stana, ali nas je ona odbila odmahnuvši rukom, te smo se oprostili i ostavili je na stanici metroa kada smo sišli s voza da se prebacimo na crvenu liniju zarad kratke vožnje do stanice Puškinska. Odšetali smo niz ulicu Boljšaja Bronaja do supermarketa iza ugla moje zgrade. Na odeljenju sa mesnim proizvodima sam načinio još jedan gest rukom koji, poput naglog pokreta vratom i tapšanja po nevidljivim epoletama kojima me je Maša naučila ono večerice u *Snu istoka*, izgleda da razume svaki Rus. Ispružio sam šake ispred sebe i uvrnuo zglobove kao da namotavam dva zamišljena čvora. Prodavač iza šaltera je shvatio znak za šašlik i umotao kilogram marinirane jagnjetine. Ukrcali smo se na voz koji je polazio sa stanice Beloruska, na drugom kraju grada od Butova, na putu prema obećanoj dači.

Sećam se da smo se tokom vožnje od sat vremena vozom koji je klepetao i tandrkao, nas troje tiskali i gurkali u nekoj vrsti ofucanog kabarea - dok su prosjaci i prodavci progonili jedni druge kroz vagone, prodajući pivo, hemijske olovke, cigarete, pečene semenke suncokreta, švercovane DVD-e, parfeme za više namena (za mirisanje ili ispijanje). Svirali su na harmonici ili objašnjavali kako su izgubili nogu ili čak supruga u Čečeniji. Bilo je prostitutki, dece odbegle od kuće, probranih ljudskih žrtava. Dao sam stotinu rubalja starici sa iskrivljenim licem, odevenoj u tanki kaput. U tri sata, otprilike, mislim da smo sišli s voza.

Već je bilo prelepo. Stanica je bila jednostavna drvena platforma na stubovima, sa staromodnim znakom na kojem je pisalo „Orekovo" ili „Polinkovo" ili tako nešto, jedno od onih sentimentalnih seoskih imena iz vremena pre revolucije, koje su Rusi promenili kada su sve kolektivizovali, a zatim ga ponovo vratili nakon rušenja Berlinskog zida. Stajali smo sami na platformi, bacajući duboke senke u sneg, a između nas se mešala para koja je izlazila iz naših usta dok smo pričali. Posvuda oko nas se nalazila šuma, a grane drveća je prekrivao sneg tako da su izgledale kao da su premazane šećernom glazurom. Sišli smo niza stepenice na kraju platforme i prešli preko

metalnih šina i drvenih pragova između njih, pri čemu su se Maša i Kaća pridržavale za moje laktove. Krenuli smo niz neobeleženu stazicu kroz šumarak srebrnkastih breza čije su grane bile odveć uglaste da bi sneg mogao da se nataloži na njima, u pravcu nečega što je nalikovalo produktu ljudske aktivnosti.

Čudna je to zemlja, Rusija, sa svojim nadarenim grešnicima i ponekim svecem, *bona fide* svecem kakvog samo mesto toliko usavršene okrutnosti može povremeno da proizvede, suluda mešavina prljavštine i slave. Bila je to istovetna kombinacija tog popodneva. Ispostavilo se da je posreći onaj tip ruskog sela u kojem kao da se rat upravo završio, iako zapravo nije tako: tip sela iz kojeg je svako iole trezan i sposoban odavno pobegao glavom bez obzira, ostavivši za sobom isključivo luđake, kriminalce i pandure. Postojala je samo jedna prodavnica. Par oronulih bradatih muškaraca je stajao ispred i najverovatnije čekao da se pojavi treći i s njima podeli flašu votke. Ušli smo da kupimo vodu za piće i ugalj.

Devojke su iz Moskve ponele vreće i ćumur, ostavivši mene da nosim vodu, pri čemu su mi se ručke velikih plastičnih flaša kroz zimske rukavice usecale u dlanove. Povele su me niz stazu koja se pružala duž sivog stambenog bloka i vodila do zarđale kapijice. Maša ju je otvorila golemim starim ključem kakav poseduju upravnici zatvora i ponovo smo se obrela u Rusiji sa božićnih čestitki - breze su se smenjivale sa nepokretnim, bujnim borovima, a tlo između njih je bilo devičanski belo. Dok smo se probijali kroz sneg, poneka grančica bi se prelomila uz zvuk nalik pucketanju biča koji kao da je odjekivao među drvećem oko nas. Stotinu metara dalje smo naišli na poluzaleđeni potočić, dok su slapovi vode tekli između gromada leda, i prešli preko drvenog mostića što se poprilično ljuljao i kojem je nedostajalo nekoliko dasaka. Osećao sam se kao glumac epizodista u ruskoj verziji filma *Indijana Džons*.

Na drugoj strani potoka, ugneždene među drvećem, stajale su dače - rasklimatane drvene kolibe koje su štrcale iz snega. Ugledao sam dim koji se dizao iz jednog dimnjaka, ali je ostatak daščara delovao napušteno. Ledenice su se spuštale sa nadstrešnica krovova nalik iskićenim bodežima. Nismo videli nikakve ljude.

Naša dača je bila otprilike peta ili šesta koliba u nizu, postavljena u potopljenju baštu, pri čemu je devičanski beo sneg bio

istačkan samo plitkim geometrijskim šarama koje su ostavila ptičja stopala. Dača je bila pod zlokobnim uglom nagnuta u stranu, nalik Krivom tornju u Pizi i, posmatrano izvana, nalikovala je na jednu od onih kuća iz nemih filmova koja samo što se nije srušila i ostavila nas da stojimo u prozorskom okviru usred bezopasnih ruševina. Međutim, unutra je bila kudikamo prostranija nego što mi se činilo da je moguće. U prednjoj prostoriji je stajao pokvareni zidni sat s klatnom, fotografije predaka u zamrljanim ramovima i ogoljena električna sijalica koja je visila sa tavanice. Bio je tu i divan koji mora da je nekada predstavljao nečije blago, sa zakrpama od zlatne tkanine i rodama izrezbarenim u drvenim pločama ispod naslona za ruke. U omalenoj, drugoj prostoriji, pronašli smo plinski štednjak i kanister, astal i neočekivano stepenište koje je vodilo do spavaće sobe u potkrovlju. U spavaćoj sobi se nalazio jedan jedini namešteni krevet, a prozor pokriven injem je gledao prema šumi.

Maša se smesta spustila na kolena i počela da trpa cepanice iz korpe pored vrata u furunu - staru rusku peć ugrađenu u zid, na kojoj nekada spavale kućne slugе. Kaća je izašla napolje s namerom da zagreva *banju*, odvojenu malu baraku sa sopstvenom furunom i dimnjakom, smeštenu oko dvadeset metara iza dače, bezmalo u šumi. Maša je pokazala na roštilj, funkcionalnu metalnu rešetku sa nogarima koji su se mogli skinuti, skrivenu ispod stola.

Odmotao sam meso koje smo pazarili u Moskvi i natakario komade na ražnjeve koji su bili neverovatno zardali. Izašao sam napolje s roštiljem i kesom ćumura. Stajao sam sam i održavao vatru u zimskoj tišini. Sneg je ponovo počeo da sipi, a krupne bestežinske pahulje su padale na ugalj i uz cvrčanje se topile. Sećam se da sam dok sam stajao tamo doživeo blaženo osećanje blagostanja u kojem ponekad uživaju stranci u Rusiji. Bio sam daleko od stvari i ljudi o kojima nisam želeo da razmišljam - uključujući i samog sebe, staroga sebe, vrlo važnog advokata sa vrlo važnim životom koji sam ostavio za sobom u Londonu. Mene kakvog danas poznaješ. Boravio sam na mestu na kojem se danas, svakoga dana, maltene svašta može dogoditi.

Sat vremena kasnije, sedeli smo jedni pored drugih na divanu u zagrejanoj dači, jeli smo jagnjeće ražnjiće sa beskvasnim jermenskim hlebom i vrelinim gruzijskim sosom od nara, iz okrnjenih

staklenih čaša smo pili votku rashlađenu u snegu i gasili je pivom. Maši je kosa padala preko ramena. Obe devojke su jele sa tihim svrhovitim oportunističkim kakav, čini se, svi Rusi nasleđuju.

„Dopada mi se tvoj prijatelj“, reče Kaća.

„Koji prijatelj?“

„Onaj iz kluba. Iz *Raspućina*. Prijatelj koji nam je pomogao da uđemo.“

„On mi nije prijatelj“, rekoše.

„Možda bi trebalo da ti bude prijatelj“, kaza Maša. „On je korisna osoba.“

Nasmešila se, premda mislim da se nije šalila. Sviđala mi se njena iskrenost. Ali nisam želeo da razgovaram o Kozaku.

„Ko je Anja?“, upitao sam ih.

„Ko?“, upita Kaća.

„Devojka čiji je deda vlasnik ove dače.“

„Njen deda ima daču iz vremena kada je radio za železnicu“, objasnila mi je Kaća. „Železnica je posedovala svu ovu zemlju i dala je svakome od radnika po komad. Ali on nikada ne dolazi ovamo, a Anja sada živi u Nižnjem Novgorodu. Mislim da joj je deda možda umro. Ona je takođe naša sestra.“

„Imate još jednu sestru?“

Nasmešile su se. Razmislile su o tome.

„Znaš, Kolja“, kazala mi je Maša, „u Rusiji ova reč, sestra, ne označava samo kćerku tvojih roditelja. Ona takođe može da znači kćerku braće ili sestara tvojih roditelja. Mislim da u engleskom jeziku imate drugu reč za sestru tog tipa?“

„Sestra od tetke ili ujaka“, rekoše. „Nisam to znao.“

„Da“, kaza Maša. „Sestra od tetke.“

„A kakva vrsta sestre je Kaća?“ upitah.

„Ona je takođe sestra od tetke“, odgovori mi Maša nakon kratke pauze.

„Da“, kaza Kaća, obraza rumenih od sosa i votke, „ja sam sestra od tetke.“ Polizala je poslednje ostatke sosa sa prstiju.

„Da li je tvoja porodica takođe u Murmansku? S Mašinom majkom?“

„Mislim da jeste“, odgovori Kaća. „Da, u Murmansku.“

Nisu bile rođene sestre, dakle. Nisu bile baš sve ono što sam

mislio da jesu. Prvi put u njihovom prisustvu sam se osetio onako kako sam se osećao kada bi mi sinulo da je moskovski taksista pijan ili lud, a ja sedim na zadnjem sedištu njegovog automobila, pipkam ručicu vrata i razmatram u kom trenutku da iskočim napolje, znajući sve vreme da to ipak neću učiniti. Nikada nisam.

Možda sam mogao da ih priupitam još štogod o njihovoj porodici, i o tome kako su svi oni međusobno povezani, ali je Maša spustila tanjir i kazala: „Hajdemo, *banja* je spremna.“

* * *

Sporedna zgrada je imala maleno zamašćeno predsoblje veličine, otprilike, povećeg ormana za garderobu, sa nekoliko kuka na zidu i vratašcima furune kroz koja je Kaća ubacila još nekoliko cepanica u vatru. Stajali smo tamo još koji sekund, kao da smo neznanci zbijeni zajedno u rashlađenom liftu. Onda smo skinuli odeću, sudarajući se zadnjicama i laktovima. Obe su nosile tange - imam utisak da su sve neudate Ruskinje zakonom obavezane da ih nose - Kaćine su bile ružičaste boje i bile su kombinovane s odgovarajućim brushalterom, ali ne mogu da se setim boje Mašinih. Skinule su i njih, takođe. Svukao sam pomodarske bokserice koje sam veoma pažljivo odabrao prilikom kupovine, i stavio naočare u jednu od mojih zimskih čizama. „Dobro“, kazala je Maša, „požuri!“ i uleteli smo u vrelinu pre nego što je mogla da pobegne kroz otvorena vrata. www.Balkandownload.org

Sauna nije imala nijednu od onih lagodnosti - čaj od limuna, divlje masere, prigušeni razgovor moćnih, dlakavih muškaraca - kakve dobijaš na skorojevićkim mestima u Moskvi, na koja sam ponekad odlazio s Paolom. Ali to je definitivno bila *banja* koje se najbolje sećam. Unutra je bila samo gruba klupica kućne izrade, a jedan jedini prozor je propuštao zamiruću dnevnu svetlost. U zidu naspram prozora je bila metalna ploča koja je predstavljala zadnji deo furune: da bi se napravila vodena para, voda iz male kofe se

prolivala na usijani metal. Bilo je nepodnošljivo vrelo. Seli smo na klupicu, pokušavajući da držimo stopala podalje od užarenog poda. Ja sam sedeo na najvrelijem sedištu, najbliže furuni, a Kaća na zamračenom mestu pored prozora. Bila je to jedna od onih situacija u kojima se iz petnih žila trudiš da ne gledaš, i ne uspevaš u tome, i tešiš se time kako je verovatno i trebalo da posmatraš. Imala je manekenski čvrste grudi, veće od Mašinih, i nije bila prirodna plavuša.

Sedeli smo jedni pored drugih, dok su nam se tela dodirivala a znoj slivao i skupljao u lokvi na podu.

„Dakle, Kolja“, upitala me je Kaća, „šta misliš o Butovu? Kao domu za Tatjanu Vladimirovnu?“

„Mislim da je veoma fino.“

„Ja nisam baš toliko sigurna“, reče Maša, dok su joj dugačke noge bile sasvim vidljive, ali joj je lice bilo skriveno u polumraku. „Veoma je daleko. Možda mi se više sviđa stari stan Tatjane Vladimirovne.“

„Ali ako ona želi da ide u Butovo“, kaza Kaća, „možda bi ti mogao da joj pomogneš, Kolja. Mislim na papire. Zakonske stvari. Dokumenta za stari stan koja možda trebaju Stefanu Mihailoviču. Ona je žena starog kova i ne razume.“

Bilo mi je teško razgovarati dok mi je vreli vazduh uletao u usta i pekao grlo svaki put kada bih zinuo, pa sam jednostavno rekao: „Da.“

Kuvali smo se narednih dvadesetak minuta. Pomalo mi se vrtelo u glavi od votke i želeo sam da izađem odatle već nakon prvih pet minuta, ali nisam želeo da budem prvi koji će odustati. Napokon je Maša kazala: „Sada se peremo.“

„Kako se peremo?“

„U snegu“, kaza Kaća.

„Skaćemo u sneg“, reče Maša.

„Nije li to opasno? Znaš“, prodahtao sam i pokazao na svoje grudi u pomrčini, „za srce.“

„Život je opasan“, reče Maša i obgrli me rukom. „Niko ga još nije preživeo.“

Iskobeljali smo se napolje po klizavom podu i zatvorili vrata. Krenuli smo pravo prema predsoblju. Maša i Kaća su, kikoćući se,

uskočile naglavačke u nanos dubokog, nedirnutog snega pored zadnje ograde, ispod krošnje debelog bora. Ja sam drhtao oko tri sekunde pre nego što sam uskočio za njima.

Osetio sam se kao da me neko šamara po čitavom telu, ali na prijatan način, dok je sneg u otkucaju srca ubio vrelinu *banje*. Štaviše, osećao sam se kao da sam upravo učinio nešto izuzetno nepromišljeno, poput skoka sa ogromne visine ili pljačke voza, i preživeo. Žmarci bola su dokazivali da sam još živ, da je svaki centimetar mene živ, življi nego što je bio ikada ranije.

To je istina o Rusima koju nisam uočio sve dok nije postalo prekasno. Rusi će učiniti nemoguće: nešto što misliš da je nemoguće uraditi, nešto što ti uopšte nije ni palo na pamet. Zapaliće Moskvu pred napredovanjem Francuza, ili će pak trovati jedni druge u stranim gradovima. Uradiće to, a onda će se ponašati kao da se ama baš ništa nije desilo. A ako dovoljno dugo ostaneš u Rusiji - i sam ćeš postati takav.

Pošto smo ustali, pogledao sam nadole u sneg, sada mutan ali sjajan u tami, a otisak koji je ostavilo Mašino telo mojim slabim očima lišenim pomoći naočara, ličio je na anđela. Otrčali smo natrag u saunu, dok su nam noge trnule a led se hvatao u kosi. Kaća je zgrabila svoju odeću i obnažena istrčala napolje, a zatim ponovo krenula prema dači. Podigao sam svoje čizme, ali mi ih je Maša oduzela, spustila na pod, i odvela me natrag u vrelinu.

„Jesi li imala *banju* u Murmansku?“, upitao sam je. Jedva da sam mogao da je razaberem u pakleno vreloj pomrčini.

„Jesam“, odgovorila je kratko i nije kazala ni reč više.

Isprva se osećala čudno, maltene čitavo telo osim usta joj je bilo hladno poput lesa od snega, ali je nekako bila vlažna i električna. Bila je moj lični zaborav, moja lična lavina u razređenom vazduhu *banje*. Na tih nekoliko minuta mi je iz misli izbrisala jezivog Kozaka, uludo protraćene tridesete i sve moje sumnje.

* * *

Probudio sam se u toku noći a da nisam imao nikakvu ideju o tome gde se nalazim. Sećam se kako sam se smirivao mišlju da ležim u svojoj postelji u Birminghamu, u poslednjoj studentskoj kući u kojoj sam živeo, u jednoj od opasnijih ulica u Edgbastonu. Potom sam ugledao Mašu koja je spavala pored mene, ispod otrcanih prekrivača na uzanom tavanskom krevetu. Fine plave dlačice na njenim kičmenim pršljenovima presijavale su se na mesečevoj svetlosti koja je dopirala kroz prozor, nalik ljubavnom pismu napisanom nevidljivim masti - lom na njenom telu.

Morao sam da pišam; bila je to noćna slabost koja me je spopala kada sam se približio sredini tridesetih - rani putokaz ka grobu, ukoliko zastaneš da razmisliš o tome, poput novog i uznemirujućeg mamurluka koji ti drobi glavu kada imaš dvadeset. Spustio sam se niza stepenice odeven u bokserice, prošao pored Kaće koja je spavala na divanu, obuo čizme i obukao kaput, a zatim se odgegao napolje. Pišao sam i video kako moja životinjska toplota topi duboki sneg ispred mene. Na mesečevoj svetlosti sam mogao da razaberem tamnozeleno lišće na dnu rupe koju sam napravio u belini.

Kada danas, dok ovo pišem, pomislim na svoje izgubljene godine u Moskvi, uprkos svemu što se dogodilo i svemu što sam učinio, tu noć i dalje smatram najsrećnijim vremenom, vremenom u koje bih se uvek vratio samo da mogu.

Sedmo poglavlje

Svremena na vreme, dok sam živeo u Moskvi, na ulici ili kroz prozor bih začuo - ili bi mi se učinilo da sam čuo - zvuk nalik karakterističnom škripanju guma londonskih crnih taksija kada naglo zakoče zbog džombe na putu ili kako bi skrenuli za ugao. Povremeno sam želeo da mi se neko izvini kada bih mu stao na nogu u metrou, kao što to čine ljudi u londonskoj podzemnoj železnici. Sudeći na osnovu tih refleksa, moglo bi se reći da je jednom delu mene nedostajala Engleska. Ponekad sam odista želeo da se dekompresujem, makar i na sat vremena, u njenoj neužurbanoj poznatosti i sveopštem poštovanju zakona. Ali to osećanje nikada nije bilo dovoljno snažno da odistinski poželim da se vratim natrag, čak ni na samom kraju. London i Luton zaista više nisu predstavljali moj dom.

Na Badnje večer sam se kroz sivu lapavicu odvezao taksijem na aerodrom Domodedovo, a taksista je bio izuzetno raspoložen da podeli sa mnom naučni dokaz svoje teorije da su Ruskinje najlepše žene na svetu, sa mogućim izuzetkom Venecuelanki. Sećam se kako je njegova teorija imala nekakve veze sa tim koliko je malo muškaraca preostalo u Rusiji nakon završetka rata, i kako su preživeli mogli da biraju među izobiljem devojaka, koje su zauzvrat rodile prelepe kćeri, i tako dalje. Mora da je neko izuzetno važan putovao po gradu, zato što su policijska vozila privremeno zabarikadirala ulice, pa smo se zaglavili u saobraćajnoj gužvi ispod snegom prekrivene ispružene ruke Lenjinove statue u Oktjabrskoj. Jezero je bilo istačkano pecarošima koji su sedeli pored rupa isečenih u ledu. Na aerodromu, dok su mi udarali štambilj u pasoš, osetio sam lakoću koju svi stranci uvek osećaju, čak i ako vole

Moskvu - kao da ti se s pleća podiže breme sastavljeno od neotesanih prodavačica, grabežljivih policajaca i nepodnošljivog vremena, olakšanje usled napuštanja Rusije.

U London sam stigao noću. Posmatrana iz vazduha, činilo mi se da električna svetla koja su treperila duž saobraćajnica i pored reke, a bleštala na fudbalskim stadionima, priređuju svoj električni lajt-šou samo za moje oči, samo u moju čast, u čast pobedonosnog heroja korporativne advokature.

Tri sata docnije, u kući mojih roditelja u Lutonu, urlao sam u sebi i ispijao očev škotski viski kupljen u lokalnom supermarkets Oni se odista uvek potrude, ali znaš i sama kakvi su - atmosfera nekako stalno bude takva da se čovek istovremeno oseća klaustrofobično i usamljeno. Stigao sam pre svih ostalih i legao da spavam u spavaćoj sobi koju sam kao dete delio s bratom sve dok nije otišao na univerzitet. Majka je ponovila da želi da me poseti u Rusiji, da želi da vidi Sankt Peterburg, i upitala me odgovara li mi početak marta? Hladno je, rekao sam joj, u to vreme je i dalje veoma hladno. Oca su mučila leđa, ali je ipak pokušao da uspostavi kakvu-takvu konverzaciju, uvideo sam to, upitavši me kako mi je na poslu i da li je ruski predsednik zbilja toliko loš kao što pišu po novinama. Nemam pojma zašto je uvek izgledao toliko razočaran mnome. Možda je posredi bila stvar morala. Možda je bio takav zato što sam se bavio poslom u kojem je novac važniji od toga da se pokuša učiniti nešto kako bi svet postao bolji. Ili je možda u pitanju bilo upravo suprotno, pa smo ga Moskva, ja i novac koji sam zarađivao podsećali na sve ono što on lično nije uradio niti će ikada uraditi.

Na Badnje večer iz Redinga je došao moj brat sa suprugom i sinovima, Vilijamom (on je maznuo tvoj „ajpod“ na sedamdesetom rođendanu mog oca) i Tomasom, a moja sestra je došla iz Londona, sama. Dali smo jedni drugima uobičajene, bezlično korisne poklone - čarape, šalove i potrošačke kupone za lanac prodavnica „Džon Luis“. Iz Rusije sam doneo ruske lutke i šubare za klince, a ostatak poklona sam kupio u djuti-fri-šopu na aerodromu.

Večer je moglo da bude prijatno. Nije postojao nikakav razlog da ne bude. Međutim, posredi je bilo samo to što smo svi krenuli različitim putevima i izgubili dodir jedni s drugima, i više nismo imali ništa zajedničko osim nekoliko maglovitih anegdota iz detinjstva, u

koje spadaju jahanje na magarcu i prejedanje sladoledom, koje si čula već desetak puta, plus nekoliko starih zađevica koje iskrnsu poput fantomskog svraba svaki put kada se okupimo. Deca su nekada predstavljala našu drugu šansu, za mog brata i mene u svakom slučaju, ali su nas razočarala. Jeli smo ćurku i govorili koliko je sočna, i zapalili božićni puding za klince, a zatim smo se premestili na cicane divane u dnevnom boravku, noseći na glavama iskrivljene papirnate šešire, uporno istrajavajući u nekoj vrsti predanog pijančenja koje bi pre rezultiralo ubistvom negoli autentičnim veseljem.

Imali smo živahnu diskusiju o novim ograničenjima parkiranja u centru grada, i ritualno neslaganje o tome treba li da gledamo ili ne kraljičinu božićnu poruku, što je moj otac želeo svake Badnje večeri. Kada mi je zazvonio mobilni telefon, osetio sam se kao da čujem signal za prestanak vazdušne opasnosti u podzemnom skloništu.

„Kako je u Engleskoj, Kolja?“

Zavrtelo mi se u glavi, osetio sam se ushićeno, kao da će mi pozliti. „Lepo. U redu. Kako je u Moskvi?“

„Moskva ko Moskva“, rekla je Maša. „Loši putevi i mnoštvo budala. Nedostaješ mi. Dok sam u prodavnici mislim na tebe. Noću takođe mislim na tebe, Kolja.“

Sekundočku, rekao sam: „Samo sekund“ na ruskom, što je predstavljalo neku vrstu automatske kamuflaže koja je očigledno bila sumnjivija negoli da sam to rekao na engleskom. Izjurio sam iz sobe kao da me je pozvala devojka tinejdžerka. Otišao sam u kuhinju, gde je moja majka magnetima iz katedrale u Daramu na vrata frižidera prikačila brojeve telefona svojih potomaka. Na prozorskom pragu je stajao božićni televizijski program, u kojem je naškrabala tragične male zvezdice pored serija koje je želela da gleda. Bio sam usisan, kao i uvek, u vremensko zakrivljenje svoje porodice, trenutno premotavanje unatrag koje te vraća u ulogu koju si odavno prerastao.

„I ja razmišljam o tebi, takođe“, reko. „Ispričao sam porodici za tebe, Maša.“ Drugi deo nije bio istinit, naprosto mi je palo na pamet kako bi volela to da čuje. Ali prvi deo jeste. Već sam mislio o njoj i sebi kao o stvarnom životu, a o ostatku kao o nečemu dalekom i manje važnom. Želeo sam da joj pričam o svemu što mi se dogodilo,

kao da se to, ukoliko ona ne zna, zaista nije ni desilo. Znaš li na šta mislim?

Upitao sam je za Kaću, i njenu majku u Murmansku, i za Tatjanu Vladimirovnu.

„Slušaj, Kolja“, kazala mi je, „možda bi mogao da doneseš nešto za Tatjanu Vladimirovnu, nešto za Novu godinu. Mislim da ne dobija toliko mnogo poklona.“

„Dabome“, odgovorih, „odlična ideja. Zaista. Šta da donesem?“

„Smisli već nešto, Kolja. Nešto englesko.“

Pričali smo još nešto, pri čemu sam najveći deo razgovora zaboravio, ali mogu da se setim trenutka kada mi je rekla: „Vidimo se uskoro, Kolja. Mislim na tebe. Volim te.“

Vratio sam se natrag u dnevnu sobu, a svi su skrenuli pogled u razmetljivoj predstavi ravnodušnosti. Osetio sam se kao da sam u klopci, kao što ti kada pojedeš obrok u avionu i navedeš stjuardesu da odnese poslužavnik kako bi mogao da pobegneš odatle to izgleda kao jedino važno na svetu. Ispod svega toga, pretpostavljam, ležalo je saznanje da sam mogao da postanem isti kao moji roditelji, i strah da to možda još uvek mogu postati - da možda uopšte neću uspeti da vodim vlastiti život.

Sedeli smo posmatrajući decu, priželjkujući da urade nešto ljupko ili ekscentrično. Izdržao sam do dana nakon Boksing deja^[9], a zatim sam za nedelju dana ranije pomerio rezervaciju leta koji će me odvesti nazad kući, nazad u Moskvu, tik uoči Nove godine.

* * *

Pohitao sam kroz gungulu vitke ruske mladeži koja se rvala da bi dohvatila roditeljski prtljag na pokretnoj traci, i uleteo u krkljanac taksista kriminalnog izgleda u dvorani za dolaske - u taj ruski svakodnevni rat svih protiv svih. Probio sam se do šaltera za prodaju karata i kupio jednu za voz do grada.

U Moskvi je vladala ciča zima, prava pravcata kriogenska

hladnoća koju sam osetio najpre u zubima, a zatim i u ostalim delovima tela, kada sam nakon vožnje vozom od aerodroma i potom metroa, izašao iz neprijatno hladnog i vlažnog podzemnog prolaza i zakoračio na ledeni vazduh na Puškinovom trgu. Nije bilo toliko hladno kada sam oputovao za Englesku, negde deset stepeni celzijusa ispod nule. Dok sam hodao niz Bulevar prema svojoj ulici, sećam se da mi se dah mrznuo drugačije nego pre Božića, ledivši se pred mojim očima u neku vrstu opipljive izmaglice. Delovi otkrivenog lica, između podignutog okovratnika kaputa i šešira nabijenog na glavu, peckali su me, a potom su se umrtvili. Nozdrve su mi se zamrznule, a dlake u njima su se grčevito držale jedna za drugu kako bi preživele. Elektronski termometar izvan „Mekdonaldsa" je pokazivao minus dvadeset sedam. Bilo je toliko hladno da na ulicama skoro niko nije pušio. Saobraćajna policija je trebivala staromodne filcane čizme, što je predstavljalo prastaru rusku meru opreza koja je sprečavala da im noge otpadnu dok su dangubili unaokolo i iznuđivali mito od naroda.

Pozvao sam Mašu i dogovorio se da provedem Novu godinu s njom i Kaćom i, barem na početku večeri, s Tatjanom Vladimirovnom. Preostala su mi još dva radna dana na poslu pre zakonom propisane desetodnevne novogodišnje pauze, nacionalne terevenke koju su moje kolege nazivale „skijaški odmor oligarha". Nisam imao ništa drugo da radim, te sam otišao u kancelariju sutradan nakon povratka u Rusiju.

„Taj jebeni nadzornik", rekao je Paolo kada sam za sobom zatvorio vrata njegove kancelarije. Narandžasti ljudi koji su ispod prozora razbijali led na pobelemom Trgu Pavelečka su ličili na armiju besnih mrava. „Taj jebeni Kozak."

„Srećna Nova godina, Paolo."

„Maltene je gotovo", rekao je. „Klijent je skoro srećan. Svi su skoro srećni. Osim tog nadzornika. Gde je on, Nikolase?"

„Nemam pojma."

„Znaš, ponekad poželim da nikada nismo uopšte videli Kozaka. Zašto to mora da bude finansiranje projekta? Zašto to moraju biti Britanska Devičanska Ostrva? Uvek ta Britanska Devičanska Ostrva. Uzgred, kako si ti?"

Osmo poglavlje

Istina je da tih dana, čak ni bankari nisu previše marili da li će banke za koje rade dobiti natrag svoj novac. Zarađivali su bonuse jednostavno tako što su isplaćivali kredite klijentima, i verovatno bi krenuli dalje ili avanzovali pre nego što bi Rusi dobili priliku da ne izvrše novčane obaveze. Sve zapadne banke su očajnički želele da posluju u Moskvi zato što se činilo da svi ostali to rade, a najveći deo njih nije dizao preveliku galamu zbog odredišta svojih zajmova. Polovinu vremena, kada su kreditirali neku ogromnu energetska ili metalnu firmu, bankari su davali gotovinu bez ikakve sigurnosti: Rusi su se davili u naftnim dolarima, a šefovi kompanija su ionako znali da će se, dugoročno posmatrano, još više obogatiti ukoliko ne teraju mak na konac - zar ne?

Svejedno, zbog toga što je Kozakova projektna kompanija bila nova i nije imala istoriju kreditiranja, postojali su kvadratići koje smo morali da štrikliramo. Primili smo pismo od regionalnog guvernera kojim se obavezao da će podržati projekat. *Narodnjeft* je potpisao osiguravajuće sporazume o količini nafte koju će pumpati sa severnih polja u platformu posle završetka radova i o nadoknadi izvoza koje će platiti. Imali smo predugovore sa budućim kupcima nafte u Holandiji i Americi (koji su ih takođe štitali u slučaju eksproprijacije ili državnog udara). Glavni ugovor za zajam je bio nepromočiv i naftnootporan.

To ipak nije bilo sasvim dovoljno da banke odobre isplatu prvog dela kredita. Isto tako nam je bio potreban izveštaj od nadzornika Vjačeslava Aleksandroviča, kojim je potvrđivao prikladnost mesta odabranog za postavljanje naftne platforme i napredovanje preliminarne izgradnje. Bio nam je smesta neophodan ukoliko smo

želeli da banke odobre transfer novca - stotinu pedeset miliona dolara, čini mi se, ili tako nešto - pre kraja tekuće godine.

Kozak je želeo novac što pre; kazao je kako mora da izmiri dugovanja prema radnicima na gradilištu i dobavljačima materijala. Bankari su želeli da mu ga daju, naročito zato što bi, ukoliko budu čekali do naredne godine, njihovi bonusi za godinu koja se bližila kraju bili kudikamo manji. Međutim, postojala je začkoljica. Vjačeslav Aleksandrovič je napokon sredinom decembra uspeo da stigne do Arktika. Onda je iščezao.

U kancelariji smo brinuli o tome da je možda propao kroz rupu u ledu ili se sprijateljio sa pogrešnom damom u hotelskom baru. Kozak je rekao kako ne postoje nikakve rupe u ledu i da je siguran kako je sve normalno. Želeo je da na novogodišnje večere dođemo na sastanak u moskovskoj centrali *Narodnjefta* kako bismo potpisali poslednje ugovore koje smo morali da pošaljemo u Njujork i London pre nego što banke prebace novac. Paolo je pristao da dođe. Rekao je kako misli

da će to biti uludo traćenje našeg vremena, ali da ćemo i pored toga raditi i biti isplaćeni. Poveo je Sergeja Borisoviča i mene.

* * *

Narodnjeft više nalikuje na državu nego na kompaniju. Pored bušotina, naftovoda i tankera, poseduje hotele, avione i fudbalske timove. Ima medicinske klinike na Kavkazu i ostrvo na Karibima, te podmornicu u Finskom zalivu i, kako kruže glasine, nekoliko satelita u svemiru. Po narudžbini operiše javnim kućama i „pitomim“ atentatorima. U to vreme se pričalo da sponzoriše polovinu članova ruske Dume. Takođe ima uvrnutu podružnicu u južnoj Moskvi, sagrađenu devedesetih za vreme onoga što je očigledno predstavljalo epohu maksimalne ekscentričnosti u ruskoj arhitekturi, zgradu koja liči na svemirski brod prevrnut naglavačke. Paolo, Sergej i ja smo se parkirali ispred zgrade oko pola devet ujutru. Bilo

je to novogodišnje večere, moje poslednje novogodišnje večere u Rusiji.

Tokom zime se može normalno očekivati dvadeset-trideset sekundi zaostale toplote, pošto izađeš iz automobila i uđeš u zgradu, pre nego što tvoja telesna toplota izvetri i najednom ti postane hladno - privremena obmana udobnosti, nalik vremenu koje obezglavljeno pile provede trčeći unaokolo pre nego što shvati da je mrtvo. Taj grejs period ne dobijaš kada je dvadeset sedam stepeni celzijusa ispod nule. Nozdrve istog časa počinju da se mrznu, a oči zasuze. (Dok sam boravio u Engleskoj, neko iz kancelarije je na Trgu Pavelecka skinuo rukavicu kako bi se javio na mobilni telefon, a uređaj mu se zalepio za dlan.) Pohitali smo u stražarsku kućicu ispred kompleksa *Narodnjefta* da nam provere pasoše, a zatim, mimo zamrznutih fontana u ograđenom prostoru ušli u glavnu zgradu. Vesela „pozdravljačica“ u zelenoj mini-suknji nas je uvela u lift i vrcajući guzom dovela do sale za sastanke smeštene nadomak nosa svemirskog broda. U prostoriji se nalazio bife sa flašom votke, čašama i komadićima haringi nataknutim na čačkalice, a pogled se pružao od poda do plafona, pa na zaleđeni grad. Nebo je bilo belo kao sneg na tlu, možda još i belje, zbog toga što izduvni gasovi vozila nisu dopirali toliko visoko.

Devojka je sela na jednu od stolica poređanih duž zida i nasmešila nam se. Sergej Borisovič je pojeo nekoliko haringi. Čekali smo, pretvarajući se da je ne gledamo.

Otpribliže sat vremena kasnije, oko pola deset, došao je Kozak. Pratila su ga dva pravna zastupnika i zamenik direktora *Narodnjefta* koji je izgledao kao da nema više od devetnaest godina. Kasnije sam saznao da je zet starešine vojne obaveštajne službe. Kozak je šapnuo nešto devojci i pljesnuo je po guzi dok je izlazila iz prostorije.

„Malo votke?“, upitao je na ruskom jeziku.

„Ekstremno“ reče Sergej Borisovič na engleskom.

„Ne, hvala“, reko.

„Hajde“, kaza Kozak, „pa Nova godina je.“

„Najpre ćemo da radimo“, kazao mu je Paolo, „zatim ćemo da pijemo.“ Ko je iskusan mogao je primetiti da je Paolo iskusni moskovski veteran. Dolazio je na zabavu u ponoć, na aerodromima je poput stampeda jurišao prema šalterima za proveru pasoša da bi izbegao čekanje u redovima, izlazio je napolje da puši na minus

dvadeset i nikada ga ništa nije moglo iznenaditi.

„Dobro“, složio se Kozak. Posedali smo za konferencijski sto. Kozak je šapnuo nešto jednom pravniku koji je izašao iz prostorije na pet minuta, a zatim se vratio. Bezvoljno smo ćaskali o zakonskim tehnikalijama. Oko dvadeset minuta kasnije, Paolov mobilni telefon je zazvonio.

„Možda će“, kazao je Kozak, „ovo biti dobre vesti.“

Paolo se javio i prišao prozoru da bi obavio razgovor. Čuo sam kako pita: „Gde si ti?“ i nekoliko psovki na italijanskom. Šakom je prekrpio mikrofona i upitao koji je broj fiksnog telefona u sali za konferencije. Jedan od advokata *Narodnjefta* mu je odgovorio, a Paolo ga je ponovio u telefon i prekinuo vezu.

„Vjačeslav Aleksandrovič“, reče Paolo i ponovo sede za sto. „On je u Sočiju.“ Možda to već znaš, ali Soči se nalazi na Crnom moru, negde tri hiljade kilometara dalje od mesta na kojem je trebalo da bude Vjačeslav Aleksandrovič. „Zvaće ponovo.“

Telefon na sredini konferencijskog stola je zazvonio. Kozak je posegnuo rukom i uključio zvučnik.

Vjačeslav Aleksandrovič je rekao prisutnima da mu je žao, zamolio nas da mu oprostimo, u pitanju je bio hitan porodični slučaj, neće se ponovo desiti. Ali ne treba da brinemo, kazao je: otišao je na Arktik sa svojim asistentom, štaviše, proveo je tamo skoro nedelju dana, a sve je u redu. Radovi se odvijaju prema planu i u granicama budžeta. Građevinski radnici su počeli da vare naftovod koji će ići od obale do plutajuće platforme, prvi delovi kopnene pumpne stanice su pristigli i čekaju da budu montirani kada se vreme prolepša. Supertanker se nalazi ukotvljen u suvom doku duž obale, a njegovo pretvaranje u naftnu platformu je započelo (pri čemu je oplata preudešena tako da prima naftu iz naftovoda, s jedne strane, i pumpa je u brodove mušterija, s druge). Identifikovali su lokacije na morskom dnu na kojima će biti postavljeno dvanaest trajnih sidara. Sve ovo piše u njegovom zvaničnom izveštaju. Upravo ga dovršava i uskoro će nam dostaviti štampani primerak. Govorio je oko dvadeset minuta, zasipajući nas merama i statistikama - decibarima, barelima^{10} po danu, metrima po sekundi, tonama po godini. Još jedanput se izvinio, a zatim je prekinuo vezu.

Paolo, Sergej Borisovič i ja smo se okrenuli leđima prema stolu

kako bismo se posavetovali.

„Da li je košer^{11}?“, promrmljao je Paolo.

„Nesumnjivo je vrlo podesno“, odgovorio sam.

„Šta on uopšte traži u Sočiju?“, upita Sergej Borisovič.

„S druge strane“, reče Paolo, „vidi se da zna o čemu govori.

Postoji li zaista razlika između telefonskog poziva i pisanog izveštaja?“

„Imamo sve ostale garancije“, rekoš.

„A i Nova godina je“, složi se Sergej Borisovič.

Sada ne mogu baš da se setim šta smo tačno mislili na tom sastanku. Siguran sam kako smo bili nestrpljivi da damo bankarima ono što smo znali da žele - rešavanje njihovih postojećih problema a ne otkrivanje novih. Mogli smo videti da je Kozak bio čovek sklon rizikovanju. S druge strane, po kaubojskim standardima tog vremena, to uopšte nije bilo toliko neuobičajeno. I ranije smo saradivali s Vjačeslavom Aleksandrovičem. Sva papirologija je bila u redu. Najvažnije od svega jeste to što je iza projekta stajao *Narodnjeft*, čak i ako nije bio zakonski odgovoran, a računali smo da kompanija mora voditi računa o reputaciji budući da ubrzo izlazi na berzu. A za kompaniju takve monstruoze veličine otplaćivanje duga je predstavljalo sitniš: njeni izvršni direktori su svake godine traćili bezmalo istovetne svote novca šaljući supruge privatnim mlaznjacima kompanije na šoping-ture u Pariz. *Narodnjeft* je stajao iza projekta, a negde iza *Narodnjefta* je stajao predsednik Rusije. Mora da smo shvatili kako je Stiv Volš bio u pravu, da će Kozak i njegovi drugari u Kremlju ili FSB-u ili gde god, skinuti kajmak. Siguran sam da smo verovali, doduše, da je naša banka potpuno bezbedna.

Na kraju, bila je to Paolova odluka. „Dobro“, rekao je, „hajde da to učinimo.“

Otišao je do prozora kako bi iz kreveta izvukao glavnog bankara na Menhetnu i saopštio mu dobre vesti. Rusi su se zaputili prema votki i haringama. Nazdravili smo.

Svi su bili srećni. Banke su bile srećne, baš kao i Paolo. Baš kao i Kozak. Kozak je zaista bio srećan. Pozvao je Paola i mene da pođemo s njim na Altajske planine u lov. Rekao nam je da će nas naučiti da pucamo iz bacača granata. Želeo je da zna koji je moj

omiljeni film o Džejsu Bondu. Da li je istina ono što se priča za Fredija Merkurija? Prisećajući se svega toga, čini mi se kako je Kozak mislio da je njegov način obavljanja posla savršeno normalan - činilo mu se normalnim da pijemo zajedno, zbijamo šale i pričamo jedni drugima o svojim porodicama, a zatim ionako uradimo sve što mora da se obavi. Čini mi se kako je mislio da smo prijatelji.

„Dakle, Nikolase“, reče Kozak, „kada ćeš nam doći u posetu? Tvoja nova žena te čeka. Mada, s druge strane“, kazao je, „tvoje moskovske žene su mi se takođe veoma svidеле.“ Namignuo mi je neodređeno ucenjivački, a zatim iskapio još jednu čašu votke.

* * *

Paolo nas je sve odveo na slavljenički ručak u *Pustinjsku kamilu koja se smeje*, uzbekistanski restoran u Ulici Neglina. Kako bismo stigli tamo, Sergej Borisovič i ja smo ispred tornja na Trgu Pavelečka uskočili u „volgu“. Gorostasni druželjubivi taksista je pokušavao da nauči engleski: izvadio je vežbanku iz pretinca za rukavice i držao je prikleštenu na volanu, s vremena na vreme zapisujući reči koje bi mu se svidеле („ručak... Divlji zapad... neosigurani zajam... uravnotežena kupovina... Eksonmobil“). Mora da je vozio pomoću sonara. Ispred restorana je stajao drhtureći crnopusi vratar odeven u krzneni beli kostim. Unutra, u garderobi, par na propast osuđenih petlića je grebao po rešetkama majušnih kaveza dok su se pripremali da iskljuju oči jedan drugome za vreme novogodišnje gozbe. U trpezariji su igrale dve trbušne plesačice. Jedna je bila gipka,

savitljiva plavuša koja je više ličila na striptizetu van dužnosti nego na pravu trbušnu plesačicu, i kojoj je iz gaćica već izvirivao venac sastavljen od novčanica po stotinu rubalja. Druga je bila debela, prava brineta koja je naizmenično meškoljila svaki od svojih stomaka, i na koju niko nije obraćao pažnju.

Olga Tatarka je bila prijateljski raspoložena, najpre dišući u stakla mojih naočara a zatim ih obrisavši, ali mora da sam ili lučio

feromone koji su odavali kako već imam devojkicu ili sam imao loš zadatak iz usta, zato što je ubrzo odustala i usredsredila se na Paola. Sergej Borisovič nam je za vreme jela pričao svojim nastojanjima da izbegne regrutaciju i vojsku, koja je u Rusiji izgleda ponajviše bila izgovor za masovni sadizam robovsko kulučenje. Rekao je da je njegova porodica imala dva izbora: ili da plati oficiru koji je vršio regrutaciju da ga oslobodi, ili pak pokvarenom doktoru da ga proglasi nesposobnim za vojnu službu. Platili su oficiru deset hiljada dolara, kazao nam je Sergej Borisovič, ali ih je tip nasamario i ipak ga regrutovao, tako da su na kraju morali da plate i lekaru.

„Šta si mislio posle svega toga?“, upitao sam ga. „O vojsci, hoću da kažem. I, znaš već, o Rusiji. Nakon što te je taj oficir prevario.“

Sergej Borisovič je skrenuo pogled u stranu i mukotrpno razmišljao nekih dvadesetak sekundi.

„Pa“, rekao je, „verovatno je trebalo najpre da platim doktoru.“

Utom, upravo u tom trenutku, čini mi se, ugledao sam je - video sam Kaću. Stajala je pored stolova na drugoj strani restorana. Nosila je kratku crnu suknju konobarice i jednostavnu belu bluzu, a kosa joj je bila uredno upletena u kiku.

Isprva nisam bio siguran da je to doista ona, a kad sam se uverio, ustao sam i presreo je dok je nosila tanjir s voćem natrag u kuhinju.

„Zdravo, Kaća“, rekoh.

„Sačekaj me ispred za dva minuta“, kazala mi je na ruskom.

„Protivpožarni izlaz, odmah pored bara.“

Na ulici je bilo ubitačno hladno. Kaća se obgrlila rukama pokušavajući da se zaštiti od hladnoće kada je izašla napolje odevena u kelnersku uniformu i tuđi kaput.

„Kolja“, kazala je istog trena na engleskom, „nemoj da kažeš Maši da si me video ovde. Molim te, Kolja. Molim te. Potrebno mi je još novca da platim za studije, ali Maša ne zna za ovaj posao. Možda će se ljutiti što ovo radim.“

Stavila je ruku, umotanu u rukav jakne, tik iznad mog kuka i pogledala me ozbiljno. Da smo ostali još jedan minut napolju smrzli bi nam se udovi.

„Dobro“, rekao sam, saosećajući sa njom, što mora da joj je i bio cilj: osetio sam sažaljenje zbog njenog tajnog dodatnog posla, povrh

njenog studiranja, sažaljenje zato što je u životu izvukla kraću slamku od mene. „Obećavam. Vidimo se večeras.“

Vratili smo se unutra.

Docnije, dok je naš taksi mileo kroz saobraćajnu gužvu natrag prema tornju na Trgu Pavelečka, iskusio sam jedan od onih trenutaka razmišljanja u polupijanom stanju kad vam se čini da ste dokučili istinu. Pomislio sam da su ovi Rusi sa svojim zatamnjenim prozorima i uzijima zapravo obična dečurlija. Svi ti mladalački nagoveštaji nasilja, od telohranitelja, preko Kozaka, pa sve do predsednika koji zvekeće sabljom. Uprkos njihovoj mudrosti i bolu, pomislio sam tada, Rusi su samo deca.

* * *

„Kakva šteta“, našalila se Tatjana Vladimirovna dok smo ponovo sedeli u njenoj prezagrejanoj dnevnoj sobi. „Ovakva zima, a nema rata.“

Bilo je oko devet sati uveče tog istog dana, na Novu godinu. Napolju, na Bulevaru i oko jezerceta, tinejdžeri su arlaukali i bacali petarde jedni na druge. Kaća je skinula uniformu konobarice, a ona i Maša su sada bile odevene u suknje po kojima sam shvatio da posle idemo na neko drugo mesto. Maša je sredila kosu na način koji nisam video ranije - povukla ju je unazad preko glave i pozadi zavezala konjski rep, što joj je naglašavalo zelene oči i čvrsto stisnuta usta. Kada smo se pozdravili poljubila me je u ušnu resu. Tatjana Vladimirovna je otišla u grad, ponovo sa bifeom. Kada sam joj dao poklon koji sam kupio u Londonu - nekakav škotski kolač s puterom, englesku čokoladu i čaj „eri grej“ u konzervi oslikanoj tako da liči na dabldeker autobus - na sekund sam pomislio da će se rasplakati.

Stavila je limenku sa čajem na policu pored crnobelih fotografija nje i Pjotra Arkadijeviča. Otreznio sam se od ručka u uzbekistanskom restoranu taman na vreme za večernju zdravicu.

Nazdravili smo za Novu godinu, i ljubav, i anglo-rusko prijateljstvo. Kada se Kaćina bluza podigla dok smo se kucali čašama, sećam se da sam primetio da ima pirsing u pupku.

Diskutovali smo o planu za razmenu stanova.

Tatjana Vladimirovna je bila uzbuđena, ali nervozna. Pitala se gde će kupovati namirnice. Šta ako nikada ne dovrše zgradu u Butovu? Istina je kako bi volela da ode iz centra grada, bila je prestara, bila je umorna, ali, s druge strane, živela je tu toliko dugo, jedino taj kraj poznaje.

Maša je rekla kako je Stefan Mihailovič uveren da će zgrada u Butovu biti završena do aprila. Ali za svaki slučaj, kazala je, sa potpisivanjem konačnog ugovora trebalo bi da sačekaju do kraja maja ili do početka juna. Tatjana Vladimirovna će se preseliti tamo taman na vreme, pre leta.

Potom je obrazložila kako će Tatjana Vladimirovna i Stefan Mihailovič morati da nabave raznorazna važna dokumenta pre nego što zaključe posao. Neophodan im je dokaz o vlasništvu za oba stana i dokaz o tome da je privatizacija stana Tatjane Vladimirovne bila zakonita. Biće im potreban dokument koji će potvrditi da njena stambena zgrada nije predviđena za rušenje u jednom od arhitektonskih preuređivanja gradonačelnice Moskve. Naime, gradonačelnica bi bez odlaganja osudila neku građevinu na smrt, a njen brat bi dobio zgodan ugovor da podigne drugu na tom mestu. Potreban im je dokument kojim se potvrđuje da niko osim Tatjane Vladimirovne nije registrovan da živi u njenom stanu - niko ko je, recimo, trenutno na odsluženju zatvorske kazne, nikakav otuđeni supružnik koji može da se iznenada pojavi i zatraži svoje pravo na prebivalište. (U Rusiji, jednostavno, još uvek ne možeš da živiš gde god poželiš, shvataš, ne možeš tek tako da se pojaviš negde, kao što smo se ti i ja pojavili u Kensingtonu. Moraš da se registruješ na određenoj adresi kako bi vlasti znale gde mogu da te pronađu.) Takođe su im potrebni tehnički ugovori za oba stana koji pokazuju plan podova, vodovodne instalacije, strukturu građevina i tako dalje. Naposljetku, biće im potreban i zakoniti ugovor. Normalno, rekla je Maša, sve to priprema posrednik kod prodaje nekretnina, za basnoslovno veliku svotu novca.

„Ali, Kolja“, kazala mi je na ruskom jeziku, „ti ćeš pomoći Tatjani

Vladimirovnoj sa zakonskom stranom posla, zar ne?"

„Da, naravno", odgovorio sam. U *banji* sam obećao da ću to učiniti, što nijedno od nas dvoje nije zaboravilo.

„Ti si pravi engleski džentlmen", reče mi Tatjana Vladimirovna. „Toliko smo srećne što smo te pronašle."

„Ma, nije to ništa", rekoh.

Složili smo se da ćemo, čim ustanemo prvog dana posle dugih novogodišnjih praznika, otići do kancelarije javnog beležnika kako bismo dobili ovlašćenje koje bi mi omogućilo da delam kao pravni savetnik Tatjane Vladimirovne.

Tatjana Vladimirovna je nešto pre ponoći otvorila bocu nezdravo slatkog krimskog šampanjca. Posmatrali smo vatromet koji je eksplodirao iznad magičnih građevina pored jezerceta.

„Neka te Gospod čuva", rekla mi je Tatjana Vladimirovna.

Otišli smo što smo pre mogli, a da pritom ne ispadnemo neuljudni, i zaustavili taksi koji je vozio pegavi adolescent ne stariji od šesnaest godina. Odvezao nas je od Bulevara Tverskom ulicom, a potom pored mnogobrojnih kazina u Ulici Novi Arbat, koji su blistali u zimskoj noći poput oaza u arktičkoj pustinji, a onda preko zaleđene reke do hotela *Ukrajina*.

Hotel je bio smešten u jednom od zdanja s velikim gotičkim tornjem, sagrađenih u Moskvi pod Staljinom, sa prljavim skulpturama na fasadi i, unutra, bulumentom gruzijskih gangstera, drugorazrednih moldavskih prostitutki i razuzdanim evropskim klincima koji su došli sa školskim ekskurzijama. Krenuli smo oko zgrade po zaleđenom trotoaru, a devojke su oštrim štiklama nabadale led. Iza hotela, popeli smo se uz protivpožarne stepenice i pozvonili na električno zvono. Maša je ponovila lozinku koju joj je kazao neko od kolega s posla, nakon čega su nas pustili da uđemo u džinovski ilegalni noćni klub.

Otišli smo odatle oko četiri ujutru - Maša se sa mnom vratila u moj stan, a Kaća je sama otišla u proladnu novogodišnju noć. Pokušao sam da nagovorim Mašu da odemo u njihov stan, ali nije htela. Nikada to nije učinila. U to vreme sam mislio kako se radi naprosto o običnom stidu.

Deveto poglavlje

Prvog dana nakon novogodišnjih praznika - pretpostavljam da je datum bio 10. januar ili tako nešto - sa Tatjanom Vladimirovnom sam krenuo do kancelarije javnog beležnika kao što smo se dogovorili, kako bih dobio pravno punomoćje da obavljam poslove u njeno ime. Maša je tog jutra otišla na posao u prodavnicu mobilnih telefona, ali je Kaća pošla s nama. Ona je bila naša pratilja.

Posao javnog beležnika predstavlja jednu od najzastupljenijih moskovskih profesija, zajedno sa trgovcima nekretninama, gruzijskim restauraterima i prostitutkama. Oni su u suštini besmisleni državni činovnici zaostali iz epohe carizma, čiji je posao da izdaju i pečatiraju zakonska dokumenta koja su ti potrebna da u Rusiji išta učiniš. Beležnik kojeg smo nas troje tog jutra posetili, imao je kancelariju skrivenu u jednoj staroj zgradi cirkusa severno od centra Moskve. Pretpostavljam da su, kada je muzika prestala da svira, zlo carstvo se srušilo a Rusi na delić sekunde pogledali jedni druge pre nego što su počeli da grabe sve što im padne pod ruke, ti javni beležnici nekako završili u prostoriji u kojoj je nekada prebivala cirkuska trupa akrobata ili krotitelja lavova.

Klizali smo se preko zaleđenog pločnika ispred zgrade cirkusa, pri čemu se Tatjana Vladimirovna po ledu kretala brže od mene, potpuno u svom elementu poput pingvina u vodi. Prošli smo kroz mračne hodnike cirkusa i seli u čekaonicu kancelarije javnog beležnika. Na zidu je visila velika mapa ponosnog Sovjetskog Saveza. Čini mi se kako je javnim beležnicima u opisu radnog mesta da namerno teraju ljude da čekaju. Svi Rusi koji poseduju kakvu-takvu moć nad tobom (beležnik, bolničar, kelner) u zakonskoj su obavezi da te nateraju da čekaš pre nego što ti pomognu, čisto da bi

znao da oni to mogu.

Dok smo sedeli tamo, Tatjana Vladimirovna mi je ispričala kako je pre više od četrdeset godina došla u isti ovaj cirkus. „Tada su imali dva slona i jednog lava“, kazala je.

„Jedan slon se propeo na zadnje noge“, prisetila se, nasmešila i podigla ruke nalik šapama hrčka u vazduh kako bi mi pokazala šta je slon učinio, „a kada smo Pjotr Arkadijevič i ja ugledali tog slona znali smo da smo stigli u Moskvu. Znali smo da je Moskva uistinu prestonica sveta. Slon!“

Upitao sam je nedostaju li joj Sibir ili selo nadomak Lenjingrada u kojem je odrasla.

„Dabome“, odgovorila mi je. „Šuma. I ljudi. Ljudi su toliko drugačiji u Sibiru. Takođe, u Moskvi sam naučila i druge stvari koje je možda bilo bolje da nisam saznala. Nisu bili posredi samo slonovi.“

Kaća je podigla pogled sa duge poruke koju je kucala na mobilnom telefonu i kazala Tatjani Vladimirovnoj da mi ne dosađuje. Rekao sam da mi nije dosadno, naprotiv, da je veoma zanimljivo. To je jedna stvar koja mi se dopadala u vezi sa mnom u Moskvi - to što sam bio zainteresovaniji, zabrinutiji, plemenitiji, na neki način, od većine stranih advokata koji su prevashodno ostajali u Rusiji samo dve-tri godine koje bi brzo zaboravili, a zatim se vraćali da služe kriminalce sa većom reputacijom u Londonu ili Njujorku, ponekad kao partneri u firmi *Budžaklija i Budžaklija* ili tako nešto, odnoseći sa sobom popriličan račun u nekoj of-šor banci i poneku priču o sisama i „kalašnjikovima“ sa divljeg istoka.

Upitao sam je kako je preživela sve to, Staljina, rat i sve ostalo. Bilo je to glupavo pitanje, znam, ali u stvari najglavnije.

„Postojala su tri osnovna pravila“, rekla mi je Tatjana Vladimirovna. „Ukoliko si se pokoravao tim pravilima, i uz to imao sreće, mogao si da preživiš.“ Nabrojala ih je, podižući jedan za drugim zdepaste izborane prste desne šake. „Prvo, nikad ne veruj ničemu što ti kažu. Drugo, ne plaši se. I treće, nikad ne prihvataj nikakve usluge ni od koga.“

„Osim stana“, rekoh.

„Osim stana.“

„Šta to rekoste u vezi sa stanom?“, upita Kaća, ponovo podigavši pogled.

„Ništa“, odgovori Tatjana Vladimirovna smešeći se.

Upitao sam je šta misli o sadašnjem ruskom prevrtljivom predsedniku (koliko sam mogao da vidim, masovnom ubici poput svih ostalih ruskih vođa). Odgovorila mi je kako je on dobar čovek, ali da je on ipak samo jedan dobar čovek protiv bulumente loših, i da ne može sam da reši sve probleme države. Snizila je glas i osvrnula se unaokolo dok je govorila, iako nije rekla ništa nepristojno. Upitao sam je zar joj ne smeta to što se čini da ljudi na vlasti provode polovinu vremena krađući? Da, odgovorila mi je, dabome da joj smeta, ali da nema nikakvog smisla smeštati nove ljude u Kremlj, zato što će oni naprosto započeti krađu ispočetka. Oni koji trenutno tamo borave su, ako ništa drugo, već dovoljno bogati, tako da mogu sebi priuštiti da ponekad razmišljaju i o drugim stvarima.

Hteo sam da znam da li se danas živi bolje nego nekada. Kazala je da se živi, situacija je bolja, svakako je bolja za pojedine ljude. Apsolutno je bolje za mlade ljude, kazala je, gledajući u Kaću i smešeći se.

Začutili smo. Kaćin mobilni telefon je zapištao. Pročitala je pristigliu poruku, nakratko se namrštila i kazala: „Moram da idem.“ Nagnula se ka meni sve dok nisam osetio njen dah u uvetu i šapnula na engleskom: „Molim te, Kolja, nemoj da kažeš Maši da sam otišla od tebe. Moram ići na fakultet.“ Potom je ustala i rekla, ponovo na engleskom da je Tatjana Vladimirovna ne bi razumela: „Kolja, ne zaboravi, ona je stara žena i ponekad greši.“

Obukla je kaput i otišla.

Samo sam još jednom ostao nasamo u društvu s Tatjanom Vladimirovnom, ne računajući tih petnaest minuta provedenih u uvrnutoj čekaonici cirkusa pre nego što su nas prozvali. Do tog drugog puta, sada to shvatam, već je postalo prekasno, već sam uleteo preduboko, već sam otišao predaleko od onoga što sam bio ranije, na putu ka onome što sam postajao. Ali mislim, nadam se da tog januarskog jutra to još uvek nisam postao, barem ne sasvim. Stvari su mogle - siguran sam ili se bar nadam - da ispadnu sasvim drugačije, samo da sam postavio nekoliko jednostavnih pitanja umesto što sam sedeo u tišini, smeškao se i gledao kako se lapavica sa naših čizama rastapa i razliva po parketu.

Na kraju sam je upitao za prijatelja Olega Nikolajeviča.

„Tatjana Vladimirovna, shvatam da postoji veoma mala šansa za to, ali želim da znam, poznajete li kojim slučajem starca po imenu Konstantin Andrejevič? On živi u mom komšiluku.“

„Samo trenutak“, kazala je, zatvorila oči i prstima pritisnula slepoočnice. „Konstantin Andrejevič... nisam sigurna. Ko je on?“

„Prijatelj mog komšije Olega Nikolajeviča. Ne možemo da ga pronađemo.“

„Ne“, kazala je, „mislim da ga ne poznajem. Žao mi je.“
Ponovo smo začutili.

„Hvala još jednom na biskvitima i čaju“, rekla je Tatjana Vladimirovna da bi prekinula tišinu. „Izvršno je imati engleske specijalitete.“

„Možda ćete jednog dana lično posetiti Englesku“, rekao sam. „Bakingemska palata. Londonski Tauer.“

„Možda“, složila se.

Javni beležnik nas je prozvao: „Sledeći, uđite.“

U uzanoj prostoriji dve žene su sedele iza radnih stolova. Sećam se da je postojao samo jedan prozor kroz čije se zardale rešetke videla sivo-bela ulica. Bio je predivan dan sredinom zime, a nebo je bilo vedro i bleštavo poput neba Sredozemnog mora kakvo smo videli za vreme onog odmora u Italiji. Žena za stolom s desne strane je bila mladolika, neka vrsta izgubljene karike između normalnih ljudskih bića i javnih beležnika. Starija žena, šefica - predebela, sa naočarima, džemperom i dlakavim mladežom na licu - bila je toliko neljubazna da bi u nekoj drugoj zemlji pomislila da se nalaziš u emisiji „Skrivena kamera“.

Uzela je naše pasoše i počela da popunjava formular za opunomoćenje. Zaskvičala je od radosti kada je videla da moje ime u pasošu izgleda drugačije od potpisa u njenom registru, a zatim se pokunjila kada sam joj objasnio da je to zato što u pasošu prvo piše moje prezime, pa tek onda ime. Pošto je završila, ispečatirala je dva primerka dokumenta koji nam je dotad pružala već sigurno tridesetak puta, gurnula ih preko površine stola ne podigavši pogled i kazala da njenoj kolegini platimo četiri stotine rubalja. Tatjana Vladimirovna je uzela jedan primerak, a ja drugi. To je značilo da mogu u njeno ime da potpisujem svu papirologiju u vezi sa zamenom stanova. Plan trampe stanova je sada postao i moj plan.

Vratili smo se nazad u metro, kako bi Tatjana Vladimirovna mogla da ide kući a ja da krenem na posao, kasneći prilično. Dok smo se opraštali, zahvalila mi se i poljubila me u oba obraza. Odgegala se prema pokretnim stepenicama.

Iz nekog razloga mi se urezalo u mozak - onako kako to pojedine situacije ponekad mogu iako to ne želiš, a možda upravo zbog toga što ne želiš - da sam dole u metrou, pored šaltera za prodaju karata, video dvojicu muškaraca koji su se svađali. Jedan je bio kršni Rus, a drugi besni, maltene loptasti

Gruzin obrijane glave. Rus je iznova i iznova ponavljao, veoma glasno: „Daj mi nož, Nika, daj mi nož.“

* * *

Te večeri sam zatekao uznemirenog Olega Nikolajeviča kako me čeka na odmorištu. Znao sam da čeka mene zato što nije nosio kaput i šešir, nije išao nikuda niti je odnekud dolazio. Stajao je ispred vrata svog stana i izgledao poput zabrinutog rođaka koji očekuje loše vesti od lekara. Pokušao je da se nasmeši i upitao me kako sam. Odgovorio sam mu da sam dobro, ali veoma umoran. Nije se mrdnuo.

„Nikolaju Ivanoviču“, rekao je, „moram ponovo da vas zamolim za pomoć.“

Znao sam da je u pitanju njegov nestali prijatelj. „Oleže Nikolajeviču“, rekao sam, „oprostite mi, ali šta još mogu da uradim?“

„Molim vas, Nikolaju Ivanoviču. Otiđite do zgrade Konstantina Andrejeviča. Samo da pogledate. Mislim da ima nekoga u njegovom stanu. Bio sam na stepenicama i čuo ih kako silaze. Molim vas.“

Pogledao sam ga u oči, a on je skrenuo pogled u stranu. Shvatio sam da ga je sramota što me moli za pomoć. Danas mislim kako je njemu bio manje važan njegov prijatelj, na neki način, a da je posredi bilo odupiranje promeni, borba protiv proticanja vremena. Čini mi se da je Oleg Nikolajevič naprosto želeo da zadrži svoj život

onoliko prepoznatljivim koliko je to moguće, što je duže moguće - da zadrži svog prijatelja, svoju mačku, svoje knjige i svoje navike. Mislim da je upravo zbog toga ostao da živi u stanu u centru grada, umesto da ga nekome iznajmi i izdržava se od kirije poput većine matorih Rusa koji poseduju ovakvu gajbu (budući da je čitava njihova manje opipljiva imovina nestala u privrednom pokolju devedesetih). Oleg Nikolajevič je želeo da zaustavi časovnik.

„Dobro“, rekao sam naposljetku. „Recite mi gde živi.“ Kazao mi je adresu, a ja i sada mogu da je se setim: stan broj trideset dva, zgrada broj devet, Ulica Kalinjinska (na maloj raskrsnici između moje zgrade i Bulevara koja zavija oko boka crkve).

„Dakle, odavde skrenem desno, a zatim krenem prvim putem s leve strane, i zgrada je tamo, odmah pored crkve?“

„U Rusiji“, reče Oleg Nikolajevič, „ne postoje putevi, već samo pravci.“

* * *

Ponovo sam navukao šešir i rukavice i sišao niza stepenice. Krenuo sam prema Bulevaru i skrenuo u Kalinjinsku. Bilo je mračno, a jedina živa bića koja sam video napolju beše „banda“ debelih crnih vrana okupljenih oko kante za đubre. Ledenice koje su virile ispod oluka na fasadama građevina izgledale su blistavo crno pod uličnim svetiljkama.

Kada sam stigao do ulaznih vrata zgrade u kojoj je živeo Konstantin Andrejevič, učinio sam ono što beskućnici u Moskvi rade u sudbinskim zimskim noćima: pozvonio sam na zvona svih stanova na interfonu, što beskućnici pokušavaju u nadi da će ih neko iz nepažnje, sažaljenja ili pijanstva pustiti unutra da prespavaju na stepeništu. Neko se javio, rekao da odjebem, ali me je svejedno pustio unutra, možda slučajno, a ja sam se popeo uza stepenice koje su zavijale oko rešetkastog okna za lift do trećeg sprata. Pronašao sam ulazna vrata stana Konstantina Andrejeviča.

Čuo sam ga kako diše. Pozvonio sam i začuo kako muški glas mrmlija nešto, a zatim i škripanje cipela po neizbežnom parketu. Čuo sam kako se zaustavlja dvadesetak centimetara od vrata, i šuštanje kožnog kaputa dok se naginjao napred da me pogleda kroz špijunku. Na osnovu čovekovog šištavog disanja i soptanja mogao sam zaključiti da je strastveni pušač. Nalazio se dovoljno blizu da se rukujemo, ili pak da mi prereže grkljan.

Stajali smo tako, nevidljivo sučeljeni jedan s drugim kroz vrata, kako mi se činilo stotinu godina ali verovatno ne duže od tridesetak sekundi. Potom je hraknuo i pljunuo. Kao da se taj čovek, ko god on bio, osećao obaveznim da se pretvara kako nije tamo, ali da je istovremeno želeo jasno da stavi do znanja kako ga nije mnogo briga ukoliko neko poput mene zna da je on u stanu. Okrenuo sam se i pošao natrag niza stepenice, isprva polako, a zatim sve brže i brže, preskačući po dva-tri stepenika jednim korakom, na način na koji bi bežala od medveda u nadi da neće shvatiti koliko si preplašena.

U prizemlju sam zatekao staricu koja je uzimala poštu iz poštanskog sandučeta koji su vandali oštetili.

„Izvinite“, kazao sam na ruskom, „znate li ko živi u stanu broj trideset dva - stanu Konstantina Andrejeviča?“

„Što manje znate“, odgovorila je i ne pogledavši me, „duže ćete živeti.“

„Molim vas“, rekao sam.

Okrenula se prema meni. Imala je oštre oči i sedu jareću bradicu.

„Ko ste vi?“

„Zovem se Nikolas Plat. Prijatelj sam Konstantina Andrejeviča.“

„Gospodine Plat“, rekla je, „mislim da je njegov sin u stanu. Tako su mi kazali.“

„Jeste li ga videli?“

„Možda.“

„Kako izgleda?“

„Ne mogu da se setim.“

Napolju je vetar duvao kroz kanjon koji su obrazovale kuće starih trgovaca, nanoseći mi sneg u lice, zbog čega mi je nos procurio a oči zasuzile. U povratku sam zaboravio da stavim šešir na

glavu. Da sam duže dangubio napolju, mogao sam da ostanem bez uha. Otresao sam sneg sa čizama dok sam se peo uza stepenice moje zgrade, a zatim pozvonio na vrata Olega Nikolajeviča.

„Oleže Nikolajeviču“, upitao sam ga pošto je otvorio vrata, „ima li Konstantin Andrejevič sina?“

Odmahnuo je glavom.

Onda, zato što smo i dalje stajali tamo, zato što nisam znao šta drugo da kažem a želeo sam nešto da kažem, i zato što mi je iznenada sinulo da ne znam, upitao sam ga kako mu se zove mačka.

„Ime mu je Džordž“, odgovorio je dok se okretao.

Deseto poglavlje

Znaš li kako to rade? Kako to rade ozbiljni tipovi? Najpre pronađu nekog pijanca ili klošara i daju mu „ pet stotina dolara i fotografiju žrtve, i obećaju mu dodatnih pet stotina nakon obavljenog posla. Klošar pomisli: *Dođavola, pa to je dovoljno novca da kupim zalihe kristalnog meta ili antifriza za narednih godinu dana.* Stoga nožem ili čekićem ucmecka žrtvu na ulazu u njen stan ili u nekom sokaku. Ukoliko je malčice pametniji, upotrebi jedan od onih vazdušnih pištolja koje pretvaraju u prave pištolje u radionicama u Litvaniji."

„Zašto baš u Litvaniji?"

„Slušaj, to još nije sve. Sada sledi lukavi deo, Nik. Posle mušterija daje plaćenom ubici dodatnih deset hiljada dolara da ubije klošara, takođe - uredno, znaš već, prigušivač, hitac u glavu, deluks. Na taj način više ne postoji nikakva veza između naručioca ubistva i originalne mete. *Finito.*"

Koliko se sećam, Stiv Volš je u tom trenutku prekinuo kazivanje kako bi čežnjivo pogledao dve dugonoge riđokose devojke koje su jurile jedna drugu oko šipke za striptiz iza mog levog ramena, pri čemu je jedna bila obučena u zečji kostim (elastične uši, krznati beli repić), a druga kao medved (kandže, brus od medveđe kože, mali braonkasti medveđi nos). *Ruski safari*, mislim da se tako zvao taj striptiz-klub. Bilo je to omiljeno Stivovo mesto, negde u Komsomolskom prospektu.

„Opa", rekao je i iskapio čašu.

Započeo je pripovedanje o plaćenim ubistvima kada sam ga upitao šta se desilo sa pričom o velikoj energiji na kojoj je radio jesenas. Napuštena je, rekao je, nakon što su se urednici uplašili

zbog mogućnosti da će ih tužiti zbog klevete. Međutim, bio je tamo negde u Sibiru, u jednom opskurnom ruskom distriktu po površini tri puta većem od Evrope. Temperatura je tamo bila trideset sedam stepeni celzijusa ispod nule, očigledno, i zamalo je izgubio prste na nogama. Otišao je zato što je guverner oblasti mesec dana ranije doživeo izliv krvi u mozak: pokrenuo je borbu protiv korupcije, stao na žulj nekome u Ministarstvu unutrašnjih poslova, a nedugo potom su ga pronašli mrtvog u *banji* u stražnjem delu njegovog vrta. Posredi je bilo samoubistvo, rekao je Stiv, barem sudeći prema izveštaju kancelarije javnog tužioca i po onom što su pisale lokalne novine. Guverner je pucao sebi u glavu - dvaput.

Nasmejali smo se. Posle izvesnog vremena provedenog u Rusiji naučiš da se smeješ takvim stvarima.

Stoga je počeo da mi priča kako funkcioniše rusko tržište plaćenih ubistava. Cene se već duže vreme dižu u nebo, rekao je. Možeš pokušati da unajmiš nekog penzionisanog čečenskog pobunjenika, ali u tom slučaju moraš da ideš preko njihovih prijatelja u ruskoj vojsci koji su im prodali oružje, što dodatno povećava cenu. U suprotnom, da bi pronašao kompetentnog ubicu za manje od deset hiljada dolara, moraš da odeš u Jekaterinburg ili dole u Kalugu. „Inflacija“, rekao je. „Strašno“, kazao sam.

Medved je uhvatio zeca, ili je bilo obrnuto, i počeli su da ližu jedan drugog. Nakon što su završile predstavu, plavuša samo s avijatičarskim naočarima i na visokim štiklama se okačila naglavačke sa vrha šipke koja se pružala od poda do plafona. Stiv je radosno otpio gutljaj crnog vina.

Posećivao sam, pretpostavljam kako bi trebalo da ti priznam, takve striptiz-barove češće nego što je trebalo tokom prve godine provedene u Moskvi - odlazio sam u *Snežnu kraljicu*, *Pigal* ili *Kamasut-bar*. To je maltene bio sastavni deo posla kojim sam se bavio. Ranije, dok sam živeo u Londonu, jedanput ili dvaput sam otišao na momačko veče u striptiz-bar u Klerkenvelu, a činilo se da u Moskvi svako sa đokom i kreditnom karticom provodi barem jedno veče nedeljno trpajući devojkama novčanice u donji veš ukrašen lažnim draguljima, svi strani advokati i bankari i polovina ruskih muškaraca koji su to mogli sebi da priušte. Međutim, te zime sve to je počelo da mi izgleda pomalo ponižavajuće - ponižavajuće za

mene, hoću da kažem, a ne za devojke. Mislim da nisam baš mnogo razmišljao o njima. A i dogodila mi se jedna prilično velika neugodnost kada je barmen jednom pokušao da mi naplati užasno skupe koktele koje nisam popio, a kada sam odbio da platim izbacivači su me odveli u malo dvorište iza kuhinje i nekoliko sekundi vukli unaokolo za kosu, sve dok mi naočare nisu spale i na kraju ipak nisam pristao da platim. Takođe, dotad sam već imao Mašu, a ona mi je bila sasvim dovoljna. Veoma dugo nisam tako nešto osećao prema nekoj devojci. Obično, čak i kada su mi se dopadale, pogled bi počeo da mi švrlja već nakon mesec ili dva. Ali se činilo kako Maša postaje bolja, žešća, sebičnija na dobar način. Činilo mi se kao da je ona prava ona i ja pravi ja, dva sisara u mraku.

Već mesecima nisam proveo večer u toj blagopederskoj atmosferi zajedničkog polupijanog uzbuđenja u striptiz-klubovima. No, Stiv je želeo da ide, pa smo otišli.

„Kako je ljubav tvog života?“, upitao me je. „Ona koju si upoznao u metrou?“

„Dobro.“

„Da li se već uselila u tvoj stan?“

„Nije. Zamalo. Hoću da kažem, ne baš. Nije još uvek.“

„Šta je s babuškom iz Murmanska? Kada se ona pojavljuje?“

„Odjebi, Stive.“

Mislim da je bio početak februara. Sneg se nagomilao u smetove do visine struka u crkvenom dvorištu između moje zgrade i Bulevara, a na neraščišćenoj strani ulice bio je i viši. Maša je bila dobro, mi smo bili dobro. Dotad je verovatno već provodila dve-tri noći nedeljno u mom stanu. Počeo sam da kupujem hranu koju je volela, ukiseljene pečurke i sok od maline i ruski jogurt koji nikad nisam zavoleo. Unajmio sam belorusku čistačicu koja mi je održavala stan u manje-više higijenskom stanju. Ulazili smo u fazu u kojoj je Maša mogla da se propisno useli da smo kojim slučajem živeli u Londonu, gradu u kojem, kao što ti i ja vrlo dobro znamo, praktičnost i tržište nekretnina gurkaju strast u vezu, mešaju sadašnjost i budućnost, a romansa ima rok trajanja. Maša je mogla da stigne od stanice metroa Puškinska do prodavnice mobilnih telefona nedaleko od Tretjakovske galerije u kojoj je radila za četvrtinu manje vremena nego što joj je bilo potrebno da stigne na

posao od Lenjingradskog šosea. Međutim, ona to nije spominjala, a ja je nisam forsirao.

„Maša ima sestru“, rekao sam Stivu. „Zove se Kaća. Plavuša, fina devojka. Ima dvadeset godina. Nekako je zrela i nevinna u isti mah. Studira na MGU-u. Dopala bi ti se.“

„Zvuči kao da bi.“

„Osim što joj nije rođena sestra, već sestra od tetke.“

„Aha“, rekao je Stiv. Iza mojih leđa konobarice su se okupljale na pozornici kako bi izvele „ples džungle“, odevene u mini-suknje sa dezenom leopardovih šara i čizme od zmijske kože koje su im dopirale do bedara. Gubio sam ga.

„Bilo je baš čudno“, rekoh. „Bio sam u tom uzbekistanskom restoranu u Neglinskoj sa nekim ljudima iz Njujorka. Otišli smo na novogodišnje večerice, nakon što smo potpisali neke papire sa Kozakom. Kaća je konobarisala tamo. Nije želela da kažem Maši da sam je video.“

Nisam ispričao Štivu za prvu noć koju smo proveli zajedno, noć dok nas je Kaća posmatrala. Nisam ispričao nikome živom. Želeo sam da ispričam nekome, kao što to ponekad žele svi muškarci. Ali više od toga, želeo sam da vidim Mašu i nas dvoje kao nešto drugačije, možda čak i kao neku vrstu čistote.

„Kada ih odvedeš kući i odmotaš“, rekao je Stiv nesmotreno, „obično im nedostaje poneki komad.“

Počeo sam da mu pričam o tome kako sam upoznao njenu tetku, i o Butovu - kako je Tatjana Vladimirovna želela da ode iz centra grada, kako sam joj pomagao u tome. Postojali su birokratski redovi u kojima je moralo da se čeka, i agencije koje su radile svega dva sata svakog drugog utorka a koje je trebalo posetiti. Morao sam da se pojavim jedanput-dvaput kako bih potpisao neke papire, ali sam crnački deo posla poverio Olgi Tatarki - ona je nedavno kupila stan i činilo se da je upoznata s procedurom. Rekao sam joj adresu stana Tatjane Vladimirovne kraj jezerceta i novog stana u Butovu, budući da smo morali da proverimo i ta dokumenta: bio je to stan broj dvadeset tri, zgrada broj četrdeset šest, Ulica Kazanska. Obećao sam Olgi da ću je odvesti na koktel u papreno skupi bar na vrhu hotela pored Boljšog teatra ukoliko sakupi svu potrebnu papirologiju.

„To nije preterano veliki posao“, rekao sam Štivu. „Neće me koštati ni rublju. A ona je zapravo veoma fina starica. Preživela je opsadu Lenjingrada.“

„Aha“, rekao je Stiv. Tatjana Vladimirovna je bila najmanje pedeset godina prestara da bi mu odvukla pažnju od „plesa džungle“.

Posmatrali smo. Sedeli smo u štokavom malom separeu levo od bine. Posle nekoliko minuta dobovanje je prestalo, a konobarice su se ponovo obukle. Stiv je tapšao.

Upitao me je za Kozaka.

„Znaš li koga zastupa? Tvoj prijatelj Kozak, hoću da kažem.“

„Šta ti misliš?“

„Verovatno zamenika starešine predsedničke administracije. Ili predsedavajućeg Saveta bezbednosti. Ekipa iz Sankt Peterburga preuzima konce, a stara banda iz Ministarstva odbrane postaje nervozna. Pokušavaju da se opare dok još mogu. Pretpostavljam da će zadržati delić kompanije koju su osnovali kako bi kasnije imali malo džeparca.“

„Možda“, rekoh. „Mi nismo potpune naivčine, Stive. Možda si u pravu. Ali projekat se odvija po planu i to je sve što nas zanima. Banke će odobriti drugi deo zajma tokom sledećih nekoliko nedelja, a poslednji deo novca za nekoliko meseci. Rusi misle da će do kraja leta početi da pumpaju prve količine nafte kroz platformu. Ukoliko ne počnu da otplaćuju pozajmicu pre narednog proleća, na snagu stupaju kaznene klauzule.“

„Siguran sam da znaš šta radiš, Nik. Uzgred, raspitao sam se unaokolo. Ta logistička firma za koju si rekao da saraduje na projektu sa *Narodnjeftom*“. To je ljuštura. Niko nikada nije čuo za nju. Kladim se da jedina logistika kojom se bave jeste pumpanje novca u banke u Lihtenštajnu. Ukoliko saznaš ko su žiranti, obavesti me.“

„Možda, Stive.“

Tri devojke u šubarama Crvene armije su promarširale između stolova, noseći u rukama replike automatskog oružja (barem mislim da su bile replike) i redenike s municijom, pažljivo obmotane oko njihovih oblina tako da ništa ne prepuštaju mašti. Bilo je mnogo silikona i veoma malo dlačica.

„Zar ti ne ideš dole na Kavkaz?“, upitao sam ga. Na vestima su

rekli da se tamo situacija ponovo zakuvava, u jednom od onih malih muslimanskih regiona u kojima se neko uvek buni i gine.

„Verovatno“, odgovorio je. „Međutim, priču je teško prodati. Mediji u Londonu nisu previše zainteresovani sve dok broj poginulih ne premaši barem tri nule. A Rusi pokušavaju da drže podalje sve strane novinare. Moraš da odeš dole u Čečeniju i platiš prelazak preko granice. Možda naredne nedelje. Bila bi prava šteta propustiti sve to.“

Dvojica stranih turista nestadoše u ograđenim četvrtastim prostorima tik pored toaleta, odvođeci zeca i medveda sa sobom. I ja sam to takođe činio ponekad, ili nešto slično tome, pretpostavljam kako bi trebalo da ti priznam, budući da pokušavam da ti sve ispričam. Tri puta ukupno, čini mi se, platio sam za seks u Moskvi. Prvi put se to desilo sasvim slučajno, kada sam prekasno shvatio da se od mene očekuje da platim i otišao predaleko da bih se zaustavio, a druga dva puta pošto sam prekršio tabu i pomislio: *Ma, nek ide život*. Jedanput, na samom početku, uspeo sam da nagovorim Ukrajinku na nadvožnjaku da dođe u moj stan za džabe, iako je radila. Nemoj da me mrziš zbog toga. Nikada tako nešto ne bih učinio u Londonu. Barem, nemoj da me mrziš još uvek.

„Stive“, kazao sam, „razmišljaš li ikada o ovome? Hoću da kažem, brineš li o načinu na koji živimo ovde? Hoću da kažem, šta bi bilo kada bi majka mogla da te vidi?“

„Moja majka je mrtva.“

„Znaš na šta mislim.“

„Rusija je“, kazao je Stiv, pogledavši me zakrvavljenim očima direktno u oči i najednom se uozbiljivši, „kao *larijam*. Znaš već, lek protiv malarije od koga možeš da dobiješ sumanute snove i poriv da skočiš kroz prozor. Ne bi trebalo da ga uzimaš ukoliko pripadaš osobama koja se lako uznemire ili imaju osećaj krivice, Nik. Ne bi trebalo da radiš u Rusiji. Zato što ćeš pući.“

„Siguran sam da si mi ranije kazao kako je Rusija kao polonijum.“

„Jesam li?“

Ponovo je prestao da me sluša. Pogled mu je bio usredsređen na šipku, oko koje je plavuša odevena samo u kožne kaubojske pantalone, sa stetson šeširom na glavi, lasom jurila omaleno krdo

brineta u bikinijima od goveđe kože. Stiv je mahnuo kelnerici i kucnuo praznu čašu, zatraživši još jednu dozu moldavskog merloa.

Jedanaesto poglavlje

Tatjana Vladimirovna je ponovo otišla u Butovo, ovaj put s Kaćom čini mi se, negde sredinom februara. Video sam ih ubrzo nakon povratka, kada smo otišli na skijanje na zamrznutu reku Moskvu u park Kolomenjsko. Mislila si da ne znam da skijam, zar ne? U pravu si.

Ostavili smo Tatjanu Vladimirovnu u prljavom malom kafiću pored ulaza u park, dok nam je odmahivala rukom i naručivala čaj i blinje. Maša i Kaća su ponele sopstvene skije, duže i tanje od onih što ih se sećam sa nedelje provedene na skijanju dok sam studirao (pijančenje, pišanje u sudoperu, iščašeni gležanj). Iznajmio sam skije na kiosku s druge strane kapije, kao i filcane čizme koje su izgledale kao da su iz vremena ruske invazije na Finsku.

Sneg nagrnut uz ogradu crkvenog dvorišta u mojoj ulici je dotad već počeo da nalikuje na onaj italijanski desert sa nekoliko slojeva koji toliko voliš: beličast na vrhu, kremast u sredini, sa jednim slojem bolesno žućkaste boje poput tečnosti iscurile iz baterije, posle kojeg je bio drugi sloj protkan đubretom (razbijene flaše, kesice čipsa i usamljene odbačene cipele, zarobljene u istrajnoj beloj lavi), a ispod toga, sasvim dole na dnu, osnova zlokobno crne sluzi. Ali sneg u parku Kolomenjsko je bio još uvek beo, glupavo beo. Bio je čvrsto nabijen ispod gornjeg sloja, i bolelo je kada bih pao na njega, što sam činio svaki put kada sam išao uz padinu ili niz nju, jedanput ili dvaput izgubivši naočare i rijući debelim rukavicama po belom snežnom prahu kako bi ih pronašao.

Činilo se kao da su se Maša i Kaća rodile na skijama; skijale su prirodno kao što su plesale u cipelama sa visokim štiklama. Smejale su mi se kada bih pao, ali su išle polako sve dok ih ne bi sustigao. U

parku, u šumarku hrastovog drveća, bila je drvena kabina koju je navodno sagradio Petar Veliki, i stara crkva posvećena - kao što to obično biva - nekoj legendarnoj pobedi nad Poljacima. Crkva je bila zatvorena, a njenu fasadu je prekrivala građevinska skela postavljena zarad renoviranja, ali su dugačke, čiste ledenice visile sa dasaka poput ogrlice od kljova. Bio je tu i čovek sa sankama prekrivenim zvončićima, što su ih vukla tri bela konja, koji je nudio ljudima vožnju između drveća. Devojke su bile odevene u skijašku odeću, tanke vodootporne pantalone i aerodinamičke jakne. Ja nisam, i ubrzo mi je postalo vruće i hladno u isti mah. Ali kada smo izašli na greben iznad jezera, zamrznutog tamo dole u sredini ogoljene šume, sve to nije bilo bitno. Pružao se zapanjujući pogled.

Nakon što smo se vratili u kafić, sećam se da su Maša i Kaća jedna za drugom otišle u toalet da se presvuku u farmerice i srede kosu, dok sam se ja „otapao“ napolju sa Tatjanom Vladimirovnom.

„Alal ti vera, Kolja“, kazala mi je pošto smo svi posedali. „Uskoro ćeš biti jedan od nas. Pravi pravcati Rus.“

„Možda“, rekla je Maša. „Uopšte ne ume da skija, ali zato obožava *banju*.“ Pogledala me je i nasmešila se jednim krajem usana, putenim osmehom koji trijumfuje. Pocrveneo sam.

Tatjana Vladimirovna nam je pričala o putu u Butovo. Čini se da u vezi sa stanom nije obavljeno naročito mnogo posla, kazala nam je. Međutim, Stefan Mihailovič joj je objasnio da su bili zauzeti popravljanjem električnih instalacija, a glavno je to, rekla je, što je bilo veoma lepo nalaziti se tamo na snegu, toliko lepo, sa tragovima koje su zimske čizme ostavile između drveća i oko jezerceta u šumi naspram njene nove zgrade.

Kada je bila devojčica, nastavila je da govori Tatjana Vladimirovna, pre nego što su se preselili u Lenjingrad, sami su pravili skije od kore drveta. Ostavljali su velike tegle zimnice, kupus, cveklu i paradajz, a u novembru su klali svinju od koje su živeli sve do otapanja snega. Njena porodica je bila siromašna, kazala nam je, ali nisu bili svesni toga da su siromašni. Zapazio sam mali plavičasti brk na njenoj gornjoj usni, koji nisam ranije primetio. Mislim da ga je možda izbeljivala.

„Znate“, rekla je, „sa prozora stana se može videti crkva u Butovu. Znaš li čija je to crkva, Kolja?“

Video sam tu crkvu - onu sa belim zidovima i zlatnim kupolama - ali nisam znao kojem svecu ili caru je posvećena.

„To je veoma posebna crkva“, reče Tatjana Vladimirovna.

„Sagrađena je kao spomenica ljudima koje je pobio Staljin. Kažu da je dvadeset hiljada žrtava pobijeno nedaleko od te crkve. Možda čak i više. Niko ne zna tačno... ja nisam religiozna kao što je to bila moja mati, sve to smo izgubili u Lenjingradu, ali mislim da je dobro što ću sa svog prozora moći da vidim tu crkvu.“

Nisam imao pojma šta da kažem. Maša i Kaća su takođe ćutale. Kondenzacija pare na unutrašnjosti prozora kafića se zgusnula i cedila niz staklo.

Tatjana Vladimirovna me naposletku upita: „Dakle, Kolja: hoćete li imati dece?“

Nisam siguran zašto - to je imalo nekakve veze sa nastavljanjem života, ili sa potrebom za verovanjem u to - ali se činilo kako njeno pitanje sasvim prirodno sledi nakon priče o Staljinovoj crkvi i masovnim grobnicama. Pokušao sam da ne gledam u Mašu, ali sam video kako se usredsređuje na svoj čaj, okrenuvši glavu od mene.

„Ne znam, Tatjana Vladimirovna“, odgovorih. „Voleo bih.“

To nije bilo istina. Na poznanike koji su postali očevi sam odvajkada gledao sa mešavinom prezira i životinjskog užasa. Bez ikakvih osećanja sam posmatrao bebe, njihovo puzanje i grabljenje, svrhovito a istovremeno nasumično bauljanje poput kornjača. Ne brini, sada je sve drugačije. Znam da želiš decu, sve je sređeno.

Tog popodneva sam jednostavno kazao ono što sam mislio da Maša želi da čuje, ono što većina žena želi da čuje. Da mi je kazala da je trudna, možda bih želeo da zadrži bebu, možda bih čak bio i radostan - ne zbog bebe, već zato što bi to značilo da ću zauvek ostati s njom. Premda se u isto vreme pitam jesam li negde duboko u sebi znao da naša priča ne može imati srećan kraj, kako je zapravo taj trenutak sadašnjosti ono što mi se najviše dopadalo u vezi s Mašom. Čini mi se da sam mogao da uvidim kako nešto nedostaje, ili da pak postoji nešto viška, iako sam se iz petnih žila trudio da to ne vidim.

„Ja želim decu“, reče Kaća. „Možda šestoro. Možda sedmoro. Ali samo kad završim studije.“ Ona je jednostavna duša, pomislio

sam, otvorena knjiga, bajka.

„Maša“, kaza Tatjana Vladimirovna blagonaklono, „mogu da te zamislim kao majku.“

„Želim decu, da“, izusti Maša tihim glasom ne podigavši pogled. „Ali ne u Moskvi.“

„Mašenjka“, reče Tatjana Vladimirovna i uhvati Mašu i mene za ruke, „kada bih mogla da promenim jednu stvar u svom životu, to bi bilo to. Pjotr Arkadijevič i ja nismo imali sreće, a on je naravno imao svoj posao, i proživeli smo srećan život zajedno, ali na kraju...“

„To je dosta“, prekinu je ozbiljnim glasom Maša i istrgnu šaku iz stiska Tatjane Vladimirovne.

Oči Tatjane Vladimirovne užurbano preleteše sa Maše na mene. Pod ispod naših stopala je bio klizav od snega koji se topio.

Naručili smo votku i „haringe u bundi“ (marinirane ribe zakopane ispod taloga od cvekle i majoneza). Razgovarali smo o pripremama za zamenu stanova.

Kazao sam da vodim računa o pretraživanju imovine. Rekao sam da mislim kako ćemo u roku od nekoliko nedelja imati sve potrebne papire.

„Hvala ti, Nikolase“, rekla je Tatjana Vladimirovna. „Mnogo ti hvala.“

Potom smo razgovarali o novcu.

Čini mi se da je to bio prvi put da su detaljno diskutovale o novcu. Maša je rekla Tatjani Vladimirovnoj da će joj, zato što novi stan u Butovu vredi manje od njenog starog stana, Stefan Mihailovič dati dodatnih pedeset hiljada dolara. (Ljudi u Moskvi su tada govorili, razmišljali i podmićivali u američkim dolarima, barem kada su u pitanju bile ozbiljne svote novca, mada su se zakonite transakcije obavljale u rubljama.)

Istina je da pedeset hiljada dolara nije bilo dovoljno. Stanovi u centru Moskve poput stana Tatjane Vladimirovne su bili izuzetno traženi. Za njima su žudeli naftom opijeni stranci, baš kao i imućni Rusi u želji da smeste ljubavnice što bliže svojim kancelarijama. U Moskvi su se mogla kupiti vina koja su koštale maltene isto toliko koliko je nudio Stefan Mihailovič, ili pak ljudska bića čija je cena bila kudikamo manja. No, mora da je Tatjani Vladimirovnoj pedeset hiljada dolara zvučalo podjednako zapanjujuće kao i dvadeset

hiljada ljudi zakopanih ispod snega u Butovu.

Isprva se usprotivila, ne bi znala šta da radi s tolikim novcem. Potom je priznala kako je istina da njena penzija nije dovoljna za život, da ničija penzija nije dovoljna - mada je s druge strane imala nešto ušteđenog novca, i dobijala je specijalnu odštetu od države kao osoba koja je preživela opsadu Lenjingrada, i još malčice više zbog doprinosa svog supruga propalom sovjetskom cilju. Svejedno, kazala je, lepa je mogućnost da se jednog dana vrati u Sankt Peterburg...

„Uzmi novac”, reče Maša.

„Uzmi novac”, kaza Kaća.

„Tatjana Vladimirovna” rekoh, „mislim da bi trebalo da uzmete novac.”

Ponovo nam je skenirala lica. „Uzeću ga”, rekla je i pljesnula rukama. „Možda ću da odem u Njujork! Ili u London”, reče i namignu mi.

Nasmejali smo se i nazdravili.

„Za nas!”, kazala je Tatjana Vladimirovna i iskapila votku U jednom gutljaju. Nasmejala se, a njena fina koža, još uvek zategnuta preko visokih ruskih jagodica, na trenutak je izgledala kao koža one srećne devojke na fotografiji snimljenoj na Krimu 1956. godine.

* * *

Toga februara - otprilike dve nedelje pre nego što je majka trebalo da mi dođe u posetu - navukao sam ubistvenu moskovsku prehladu. Upoznala je sve svoje simptome sa mnom jedan za drugim, nalik muzičarima koji pojedinačno soliraju pre nego što se svi zajedno uključe u veliko finale: najpre curenje iz nosa, zatim bol u grlu, pa glavobolju, i na kraju temperaturu. Maša mi je kao lek prepisala med i konjak i uskratila oralni seks. Proveo sam dva-tri dana u krevetu, nezainteresovano gledajući američke drame na DVD-u, slušajući kroz prozor čistače ulica i tandrkanje preistorijskih

đubretarskih kamiona i, sa sprata ispod, povremeno Džordžovo tužno mijaukanje.

Pošto sam se vratio natrag u kancelariju na Trgu Pavelečka, Olga Tatarka je sela na ivicu mog radnog stola i nabrojala šta sve imamo od papirologije za stan Tatjane Vladimirovne. Privatizacija je bila legalna, svedočio je jedan od formulara. Drugi je pokazivao da gradonačelnica trenutno ne planira da sruši zgradu. Treći je demonstrirao da niko drugi nema pravo da živi tamo. Ime mrtvog supruge Tatjane Vladimirovne je bilo navedeno pored njenog na jednom papiru, ali ga je neko precrtao i iznad odštampao reč „preminuo.“ Posedovali smo tehnički dokument sa dimenzijama prostorija i planom poda i detaljima kanalizacije i električnih instalacija. Svi formulari su bili prekriveni pečatima, nalik flekama na delima moderne umetnosti. Sva ta silna papirologija, pomislio sam, i još uvek nisi vlasnik stana, nisi zaista. U Rusiji nikad ne poseduješ ništa. Car, ili predsednik, ili ma ko da je trenutno glavni može da ti ga oduzme, ili da ti oduzme život, kad god mu se prohte.

„Šta nam je još potrebno?“, upitao sam Olgu.

„Sada ti je potreban još samo dokument o transferu iz odeljenja za registraciju imovine. Isto tako, starica mora da prođe lekarski pregled kako bi se dokazalo da nije pijana ili luda.“

To je neophodno, objasnila mi je Olga, zato što Rusi ponekad prodaju svoje stanove, pa nekoliko meseci kasnije tvrde da su u vreme transakcije bili mrtvi pijani, drogirani ili umno poremećeni, i po toj osnovi su uspevali da ponište prodaju i dobiju natrag svoje domove. Ili bi se iznenada pojavio nečiji odavno izgubljeni nećak i tvrdio to za njih. Na ruskom sudu za odgovarajuću sumu novca možeš da dokažeš šta god hoćeš, ali uverenje sa klinike otežava da to neko pokuša, kazala mi je.

Rekao sam joj da je anđeo.

„Nisam baš toliki anđeo“, odgovorila je, ali je zvučala više tužno negoli koketno.

„Šta je sa stanom u Butovu?“

„Što se tiče drugog stana“, odgovori ona, „takođe postoji određeni napredak. Građevina je zakonito podignuta na zemljištu koje pripada gradskim vlastima. U staričinom budućem stanu, broj dvadeset tri, niko drugi nije registrovan da živi. Zgrada je povezana

sa gradskom kanalizacijom i električnom mrežom. Vlasnik zgrade je kompanija po imenu *MosStroilInvest*"

Rekao sam da sam mislio kako stan poseduje Stefan Mihailovič.

„Možda je *MosStroilInvest* njegova kompanija", reče Olga.

Podigla je formulare iznad moje glave kao da drži mamac.

„Dakle, kada me vodiš na koktel?"

Setio sam se nečega što mi je Paolo rekao ubrzo nakon što sam stigao u Moskvu. Kazao mi je kako će mi saopštiti lošu vest o tome kako je biti advokat u Moskvi, ali takođe i dobru vest. Loša vest je to da u Rusiji postoji zilion besmislenih, nerazumljivih i kontradiktornih zakona. Dobra vest je to što od mene ama baš niko ne očekuje da ih se pridržavam. Bio sam siguran u to da postoji nekakav način da se zaobiđe *MosStroilInvest*.

„Uskoro", rekao sam i posegnuo rukom da uzmem hartije.

Sećam se da se Sergej Borisovič vratio sa zimskog odmora na Tajlandu i sve nas naterao da odgledamo prezentaciju fotografija napravljenu u *Pauer pointu*. Osećali smo se virtuožno, ili barem izuzetno spremno: potpisali smo drugi deo isplate Kozakove pozajmice a, sudeći prema rečima nadzornika Vjačeslava Aleksandroviča, po trenutnom tempu obavljanja inženjerskih poslova, Kozak će uskoro imati pravo na ostatak novca. Kozak nam je poslao sanduk pun živih jastoga (iz mora u okolini nove naftne platforme, rekao je). Kada sam pogledao kroz prozor kancelarije, video sam kako na drugoj strani trga skupina čistača snega u narandžastim kombinezonima čisti bele krovove, puzeći duž nagiba i rizikujući život poseže u oluke.

* * *

Centralno grejanje je pretvorilo moju spavaću sobu u pećnicu. Otvorio sam prozor da bih provetrio sobu i navukao čudne nabrane zavese. Maša se nalazila na meni, pesnicama oslonjena na moje grudi, gledajući mimo moje glave u zid, duboko dišući i koncentrišući

se poput maratonca.

Nisam je video duže od nedelju dana. Bio sam bolestan, i mislio sam da je otišla iz Moskve na nekoliko dana - telefon joj je bio podešen tako da prosleđuje pozive direktno na govornu poštu - mada je to poricala kada sam je upitao. Odjednom sam se setio šta mi je kazala Olga, zabrinuo se i poželeo da saznam istinu.

„Šta je *MosStroInvest*, Mašo?”

„Šta?”

„Šta je *MosStroInvest*?”

„Šta?” Prestala je da se ljulja gore-dole i izvija, ali je i dalje zadihano disala. „Nemam pojma”, odgovorila je.

„To je kompanija u čijem je vlasništvu stan u Butovu, Mašo”, rekao sam joj. „Onaj Tatjane Vladimirovne.”

Skotrljala se sa mene. Legla je na leđa i zajedno sa mnom gledala u hijeroglifske linije na plafonu prostorije. Više se nismo dodirivali.

»*MosStroInvest*... mislim da je to kompanija Stefana Mihailoviča. Ili - kako vi ono kažete? - muža jedne sestre Stefana Mihailoviča.”

„Šuraka.”

„Da, kompanija njegovog šuraka. Da, mislim da se tako zove njegova kompanija. Da, *MosStroInvest*.”

„Bolje je da budemo potpuno sigurni”, rekao sam. „Zato što u suprotnom Tatjana Vladimirovna može imati problema.” Tih dana je bilo tušta i trna problema sa ruskim investitorima. Ponekad bi prodali sve stanove u stambenoj zgradi i otperjali pre završetka radova, a kupci su protestovali i spaljivali se ispred Bele kuće, nedaleko od hotela *Ukrajina*.

Maša je razmislila o tome, lica okrenutog od mene i zagnjurenog u jastuk. Vrat joj je pocrveneo. Moji prsti su ostavili crvene tragove na njenim rebrima.

„Neće biti nikakvih problema”, kazala je. Okrenula se na bok tako da gleda u mene, šakama me uhvatila za ruku i pogledala pravo u oči. Koža joj je izgledala mladoliko, ali je njeno telo bilo žilavo, zategnuto i mišićavo kao u plesačice ili ratnice. „Kolja”, rekla je, više hladno nego nežno, „od tebe tražimo samo da pripremiš papire za Tatjanu Vladimirovnu za prodaju njenog stana. Te druge papire za

Butovo će napraviti Stefan Mihailovič i nije potrebno da ti o njima brineš. Već imamo sve potrebne papire. Ti treba samo da kažeš Tatjani Vladimirovnoj jesu li svi papiri u redu. Moraš joj to kazati, Kolja.”

Oćutao sam. Dodirnula me je.

„Vrati se”, rekao sam. To je bilo sve, ali smo oboje znali šta to znači. Odabrao sam da joj verujem. Stao sam na njenu stranu.

„Dobro”, kazala je i vratila se.

Ona je posebna osoba, Maša. Moram da ti to kažem. Sva ta usredsređenost i samokontrola. Siguran sam da bi bila odličan hirurg. Ili možda, u nekom drugom veku, prvoklasna kaluđerica. Ili pak glumica - bila bi fenomenalna glumica. Zapravo, *jeste* bila odlična glumica.

* * *

Sledeći put kada sam obišao oko Bulevara do Čistijeh prudi ljudi su se klizali po zaleđenom jezercetu. Kada sam stigao, video sam kako iz zgrade Tatjane Vladimirovne izlazi neki čovek koga nisam poznavao. Imao je oko četrdeset godina, bio je prepredenog izgleda, odeven u prvoklasan kaput od jelenske kože. Bankar, pomislio sam istog trena. Na malom prstu je nosio pečatni prsten, i izgledao je kao da je nedavno bio na papreno skupom sisanju. Mirisao je na novac. Dok je pokušavao da ode, Kaća je flertovala s njim, smešeći se, vrckajući i isturajući grudi. Čovek mi je poželeo dobro večer na ruskom, podigao okovratnik kaputa i otišao. Nije mi delovao kao osoba koja ima ikakav razlog da poseti Tatjanu Vladimirovnu.

„Ko je to?”, upitao sam dok sam izuvao čizme.

„Ne znam”, odgovorila je Kaća i nasmejala se.

Maša je tog časa u čarapama doklizala preko parketa, zgrabila nas oboje za ruke i kazala: „Društvo, dođite da jedemo blinje!”

Rusi su proslavljali Maslenicu, polupaganski februarski festival koji ima nekakvu vezu s uskršnjim postom, nešto vezano sa

završetkom zime, period godine kada zvone crkvena zvona a Rusi jedu palačinke. Smestili smo se u kuhinju i jeli blinje sa kiselom pavlakom i crvenim kavijarom. Okviri kuhinjskih prozora su bili oblepljeni lepljivom trakom kako bi se hladnoća zadržala napolju - stara sibirski navika koje, pretpostavljam, Tatjana Vladimirovna nije mogla da se otrese. Usledile su zdravice.

„Imam skoro sva dokumenta za ovaj stan“, rekao sam Tatjani Vladimirovnoj.

„Mnogo ti hvala“, kazala je i poljubila me u obraz.

„Kolja takođe priprema sve papire za tvoj novi stan u Butovu“, dodade Maša, obraćajući se njoj ali gledajući u mene.

„Izvršno“, reče Tatjana Vladimirovna.

Nasmešio sam se i odabrao da ne kažem ništa.

www.Balkandownload.org

Dvanaesto poglavlje

„**H**oću da upoznaš moju majku, Mašo.“

„Majka mi dolazi u posetu sledeće nedelje. U četvrtak je dočekujem na aerodromu u Sankt Peterburgu i u subotu dovozim u Moskvu. Ostaje ovde sve do utorka. Želim da te upoznam s njom, Mašo.“

„Zašto?“

Ne znam zašto. Želeo sam da je i ti upoznaš, na kraju, kako bi saznala u šta se upuštaš (iako znam da nikada nisi potpuno razumela zbog čega me njena sitničavost toliko nervira, što je pretpostavljam veoma često slučaj s tuđim roditeljima). Ali to nije bilo tako s Mašom. Nikada me nije upitala skoro ništa o mojoj porodici, i mislim da nikada nisam zamišljao situaciju u kojoj ona i moji roditelji igraju istaknute uloge. Mislim da sam delimično želeo da je pokažem i dokažem majci koliko mi je život u Rusiji potpun bez nje i svih ostalih. Možda sam delimično želeo da je razuverim, nudeći Mašu kao dokaz svog zadovoljstva, a samim tim i njenog zadovoljavajućeg uspeha kao roditelja. Ili sam možda želeo i očekivao da Maša obuče ili kaže ili popije nešto pogrešno i razljuti je ili uvredi, nešto za šta ja lično nisam imao petlju. Možda sam čak pokušavao da nekako kontaminiram majku tom ljagom za koju sam mračno znao da će uslediti. Čini mi se kako sam Maši pokušavao da kažem: Gledaj, nema nikakvih tajni, odavde dolazim, uđi, a u isto vreme, ne brini, ovo više nisam ja, uznapredovao sam, pogledaj koliko sam daleko stigao.

„Samo na jedan sat, Mašo. Molim te. Proleteće za tili čas.“

„Dobro, Kolja“, kazala je, „upoznaću tvoju majku.“

„Hvala ti. Tvoj sam dužnik, Mašo.“

„Dobro.“

* * *

Sumnjam da je majka odista želela da dođe u Rusiju. Mislim da mora da je doživela nekakav zakasneli refleks majčinske strepnje, ili da se barem osećala kako bi trebalo da strepi. Možda je to podstaklo bubnjanje loših vesti koje su počele da odzvanjaju iz Rusije - bombaški napadi u metrou, tajanstvene eksplozije naftovoda i onaj slučaj sa helikopterom bivšeg ministra finansija. Priželjkivao sam da su neke paralelne, odrasle varijante Nika i Rouzmari mogle da iskreno porazgovaraju o tome, da kažu jedna drugoj kako se vole na vlastiti način, ali da se slože kako bi to ipak bilo previše, tih pet dana, stotinu i dvadeset sati, sa premalo tema za razgovor a istovremeno i kudikamo previše ako bi se samo usudili ili potrudili da započnu razgovor. Ali nisu, i početkom marta je došla: moja majka je došla u posetu.

Sačekao sam je na aerodromu u Sankt Peterburgu. Uvek izgleda, zar ne misliš tako, kao dražesni mali trenutak krasote, onaj momenat kada ugledaš gomilu srećnih stranaca koji naviru kroz dvoranu dolazaka, nakon što su doleteli i prizemljili se živi i zdravi - a istovremeno deluje i nekako zavidno i bolno, taj način na koji grle rođake, ponekad brižnu u plač, a zatim se uhvate za ruke i vrate natrag životima o kojima ništa ne znaš. Moja majka je naposletku stigla sa ostalim britanskim turistima. Poljubili smo se nespretno, poput političara na samitu, a ja sam pronašao taksistu koji će nas odvesti u grad. Bio je to pukovnik u penziji, saznao sam, dok sam čavrljao s njim za vreme vožnje. Kazao mi je da poseduje fine kopije skupe dizajnerske odeće ukoliko nekada poželim da je kupim.

Rezervisao sam nam sobe u hotelu na pogrešnom kraju Avenije Nevski - u jednom od onih sovjetskih hotela veličine omanjeg grada, sa hiljadama soba, dvoranom za kuglanje, kazinom, praznim kafeom na svakom spratu i kuplerajem u podrumu. Kada smo stigli, lokalne

prostitutke su čavrljale okupljene za stolovima u predvorju. Na recepciji su me naterali da unapred platim za obe sobe, što je predstavljalo razumnu meru opreza sa njihove strane, s obzirom na stanje u kojem su se sobe nalazile (električni kablovi su poput telegrafskih žica krivudali preko tavanice, a u kupatilu nije bilo lavaboja već samo sumnjivo vlažni braonkasti tepih). Majka je kazala da je umorna od leta, te smo obedovali u hotelu. Naterala me je da upitam poslugu je li losos na meniju svež: konobarica je odgovorila da je „samo bio zamrznut“. U sredini restorana je boravila omanja grupa trećerazrednih mafijaša i grupica kolebljivih devojaka koje su muškarci terali da ustanu sa stolica i igraju jedne s drugima između stolova, istovremeno maltretirajući kelnera da pojačaju muziku.

Nakon što smo se povukli u sobe, neko me je neprestano zvao i pitao da li mi je dosadno i da li želim da upoznam prelepu devojku. Skinuo sam slušalicu s aparata oko tri sata izjutra, i spavao sve do pozne mlečne sanktpeterburške zore - severne svetlosti od koje se kad ustaneš osećaš kao da si mesečario, ili da si budan dok zapravo još uvek sanjaš.

Proveli smo dan i po posmatrajući Rembrantove slike i pozlatu u Ermitažu, jureći duž zaleđenih kanala („Nisam imala predstavu da će biti *ovoliko* hladno“, kazala je moronski moja majka), zabadajući noseve u žuta i zlorada sanktpeterburška dvorišta prepuna mačaka koje drhture i kamara zamrznutog đubreta. Revnosno smo cunjali po crkvama koje su opsedali prosjaci - pijandure, obogaljeni vojnici, pijanci koji se pretvaraju da su vojnici, pravi neobogaljeni regruti tinejdžerske vojske koji su radili na ulicama kako bi svoje pretpostavljene opskrbili pićem - i bile dupke pune ikona, tamjana, čemernih zabrađenih žena i izmaglice prastarih predrasuda. Plus stara adiktivna supstanca, droga za dušu koju izgleda da valjaju sve ruske crkve: ideja da život na ovom teškom mestu može biti predivan.

Pričao sam joj o poslu, Paolu i malčice o Kozaku, ali sam primetio da je odsutna kada sam pokušao da joj objasnim ponešto o *Narodnjeftu* i finansiranju projekta. Kazala mi je da se brine za mog oca - ne u vezi s njegovim zdravljem, rekla je, ili barem ne isključivo u vezi sa zdravljem. Počela je da priča o njihovom detinjstvu, njenom i očevom. Njegov otac se vratio iz mornarice posle rata, kazala je, ali

je uvek bio nekako odsutan, i sada misli kako se možda time može objasniti distanca između mog oca i mene i mojih braće i sestara. Nije ulazila u pojedinosti, a ja je nisam pritiskao. Tako su stajale stvari između nas dvoje tog vikenda: započinjali smo razgovore koji su mogli da nas zbliže, a zatim smo ih oboje hitro napuštali. Pričala je naširoko i nadugačko o veoma hladnom odmoru koji je pedesetih godina provela sa roditeljima u Velsu, i o tome kako ih je njen otac, železničar kojeg nikad nisam upoznao, naterao da odu na piknik po oluji sa gradom. Snežilo je dok je govorila. Njene naočare sa debelim staklima su se neprestano maglile. Nosila je demode čizme, zbog kojih me je bilo sramota.

Dole kraj reke, Zimski dvorac je svetlucao poput ružičaste halucinacije naspram ranog zalaska sunca. Bronzani konjanik je imao perut. Zastao sam pored kioska sa suvenirima i kupio Tatjani Vladimirovnoj jednu kuglu ispunjenu vodom i pahuljicama, sa minijaturnom verzijom Crkve Svetog Isaka unutra. Na neki čudan način, mislim da mi je nedostajala.

„To je poklon“, objasnio sam. „Za poznanicu.“

„Shvatam“, rekla je moja majka. Pogledala me je iskosa dok smo se klizali po zaleđenom pločniku pored nepomičnog kanala. Uvideo sam da je želela da nešto insinuiru tim pogledom, da to predstavlja trenutak ozbiljnosti između nas dvoje. Ali joj nije baš pošlo za rukom, pa se uzrujala i skrenula pogled.

„Ne“, rekoh, „poklon je za ženu po imenu Tatjana Vladimirovna, osobu koju poznajem i koja je nekada živela u Sankt Peterburgu.“

„Oh.“

„Ona je Mašina tetka.“

„Maša... je li to ona devojka koja te je zvala za Božić?“

„Jeste.“

„Ah. Dobro.“

Zaputili smo se natrag ka Aveniji Nevski. Napolju je bilo sigurno deset stepeni ispod nule. Otkrio sam da zima nekako postaje gora u martu, zato što možeš da joj naslutiš kraj i očajnički ga priželjkuješ, poput vojnika koji postaju sve uplašeni kada znaju da će se njihov rat uskoro završiti.

„Lepo je što si upoznao njenu porodicu, Nikolase.“ Mislim da je to bio majčin način da me upita je li veza s Mašom ozbiljna.

„Zasad sam upoznao samo njenu sestru", rekao sam. „Hoću reći, njenu sestru od tetke. I njenu tetku. Tetka živi nedaleko od mene u Moskvi. Pre neki dan nam je napravila palačinke."

„Veoma lepo", kazala je. „Divota. Palačinke."

Čini mi se kako je možda bila ljubomorna na nju - mislim da je Rouzmari bila ljubomorna na Tatjanu Vladimirovnu. Pretpostavljam da je imala razloga da se tako oseća. U poslednjih nekoliko meseci sam proveo više vremena sa staricom nego s majkom za poslednje četiri godine, a to je značilo da je samo jedna od njih dve mogla videti šta sam postao. Hvala bogu što ih nisam upoznao jednu s drugom.

* * *

Vratili smo se vozom natrag u hotel, petočasovnom uslugom koja radi tokom popodneva. Ispred stanice u Sankt Peterburgu je stajala starica u kišnom kaputu i u naručju držala maleno pseto mrtvuljeznog izgleda. „Lenjingrad, grad heroja", pisalo je krupnim slovima na krovu naspramne zgrade. Za vreme vožnje smo ćutke posmatrali zaleđene baruštine i drveće, pri čemu je poneko i dalje stajalo uspravno a poneko se nedavno stropoštalo na zemlju na peskovitim hladnim proplancima. U kupeu se osećao miris dagestanskog konjaka i čula se isprekidana, raznolika zvonjava mobilnih telefona. Konobarica se pojavila, gurajući kolica. Kada sam pokušao da naručim pivo i čašu mineralne vode, kazala je: „Mora da se šališ", i gledala me u oči sve dok umesto toga nisam zatražio konjak. Na stanici u Moskvi, činilo se kao da se polovina ljudskog otpada propalog carstva okupila oko Lenjinove statue u glavnoj dvorani.

Pronašli smo taksi koji će nas odvesti do mog stana. „Veoma je udobno", kazala je majka škiljeći oko sebe s praga ulaznih vrata kao da je nevoljna da napravi ijedan korak dalje, za slučaj da mi je dnevna soba nameštena kao opijumska jazbina ili sado-mazo

tamnica. Znaš već kakva ume da bude kada nam dođe u posetu: iz petnih žila se trudi da deluje opušteno, ali osuđuje i premešta stvari kada ne gledaš, istiha pokušavajući da promeni stan tako da više nalikuje porodičnom domu. Čini sve da se osećam kao da nikada neću uspeti da pobegnem od nje. Sat vremena kasnije smo otišli da se nađemo s Mašom u kafeu *Ljermontov* - basnoslovno skupom restoranu uređenom tako da liči na bojarsku palatu, s druge strane Bulevara, na putu od mog stana prema Puškinovom trgu.

Kada se danas prisetim te večeri, mislim da se Maša osećala posramljeno. Čini mi se da je bila sposobna da se oseti posramljeno. Moja majka je nekako bila previše, nije predstavljala deo naše pogodbe. Nije baš bila neljubazna, već pre nekako stidljiva i ćutljiva, kakvu je nisam video nikada ranije. Nosila je crne farmerice uvučene u čizme, crni džemper i na licu nije imala previše šminke. Izgledala je kao da se sprema da posle večere opljačka banku ili promeni kulise u pozorištu. Njena odeća kao da je govorila: *Ja nisam zaista ovde.*

„Nikolas mi kaže da radiš u prodavnici“, kaza moja majka između zalogaja boršča.

„Da“, odgovori Maša. „Radim u prodavnici mobilnih telefona. Ali imam i druge planove.“

„To zvuči zanimljivo.“

Pauza. Mljakanje. Nervirajuće brbljanje prvoklasnih mafijaških ljubavnica za stolom u uglu.

„Kolja mi je rekao da ste nastavnica“, uspela je napokon da izusti Maša.

„Da. Radila sam kao nastavnica u osnovnoj školi“, rekla je moja majka, „ali sam sada u penziji. Moj muž je takođe bio nastavnik.“

Svuda unaokolo su se nalazili valjušci, piroške (male ruske pite punjene mesom i pečurkama) i nedovoljno votke.

„Sutra idemo u Kremlj“, rekoh.

„Da“, kaza Maša. „Kremlj i Crveni trg su veoma lepi.“

„Da“, složi se moja majka. „Veoma sam uzbuđena.“

Nećemo desert, hvala.

„Nikolas mi kaže da nisi iz Moskve.“

„Nisam“, kaza Maša. „Ja sam iz grada koji se zove Murmansk. On je veoma daleko od Moskve.“

„Dobro je što ti porodica živi ovde.“

„Moja porodica?"

„Tatjana Vladimirovna", reko.

„Da", potvrdi Maša. „Da. Imamo tetku ovde. Da, to je veoma dobro."

Maša je skrenula pogled u stranu, i gledala najpre kroz prozor, a zatim u imitaciju lusteru iz osamnaestog veka.

„Nadam se da ćemo te jednog dana videti u Engleskoj", reče moja majka, što pretpostavljam da je smatrala kako treba da kaže, iako se zapravo obraćala meni.

Maša se nasmešila. Čitavo veće je predstavljalo pravu pravcatu agoniju, a zatim se završilo.

* * *

Sutradan sam odveo majku u Kremlj da razgleda kičasto ukrašene crkve, masivno naprslo zvono koje nikada nije zazvonilo i ogromni top koji je bio prevelik da bi pucao. Dva vojnika na kapiji su pokušala da nam naplate „specijalnu" ulaznicu. Posle smo otišli na pijacu Izmailovo, kako bi moja majka mogla da odabere nekoliko suvenira u sveopštem haosu ikona, zuba ulješura,^{12} kaciga astronauta, Staljinovih pritiskača za hartiju, gasnih maski, samovara, uzbekistanskog pamuka, nacističkih ručnih bombi, ruskih lutaka s likom Britni Spirs i Osame bin Ladena, ćilima, zlostavljenih medveda i tužnih debelih žena koje su se smrzavale i stranim turistima pevale „Kaljinka maljinka". Ocu je kupila krznenu šubaru a sebi malu kutiju za nakit sa slikom ruske šume. Uzeo sam slobodan dan na poslu pa smo posle otišli na groblje Novodeviči, gde su u gizdavim grobnicama sahranjeni Hruščov i ostale krupne zverke. Odvažna ruska deca su se na improvizovanim sankama spuštala niz padinu sa zidova obližnjeg manastira, skroz dole do zaleđenog jezera, dok su srebrne kupole odbijale poznozimsku sunčevu svetlost. Na putu do kuće smo zastali da vidimo stanicu metra nazvanu po Majakovskom, sa blistavim tavaničnim mozaicima cepelina,

padobranaca i lovačkih aviona, oko kojih su bili diskretno razbacani simboli srpa i čekića koje još uvek niko nije stigao da ukloni.

Uveče smo otišli na koncert klasične muzike u Konzervatorijum, u Boljšoj Nikitskoj, u glavnu muzičku dvoranu, čiji su zidovi bili prekriveni lošim portretima čuvenih kompozitora. U početku je došlo do omanje zbrke jer su na našim mestima sedele dve starice, a ja sam jedva uspeo da ih nateram da se uz pomoć žestokog razvodnika premeste. Ne sećam se šta su svirali to večer. Međutim, pamtim da sam nakon intervala iskosa pogledao majku, spustio pogled u njeno krilo, i primetio kako drži spojene šake i vrti palčevima, i da sam je u tom trenutku iznenada video kao devojčicu na hladnom odmoru u Velsu - kao da posmatram osobu kakva je bila pre nego što je postala moja majka, i shvatio koliko zapravo malo znam o njoj.

Krenuli smo pešice kući niz Boljšuju Nikitsku do građevine sa velikim, akvarijumskim prozorima koja pripada jednoj od lažljivih ruskih novinarskih agencija, a zatim niz Bulevar. Polovina pločnika u mojoj ulici je bila ograđena plastičnom trakom razapetom između metalnih šipki kao na mestu zločina, kako bi se pešaci zaštitili od smrtonosnih ledenica koje su visile sa oluka. Snežni brežuljak koji je skrivao narandžasti „žiguli“ je imao oblik srušenog iglua ili mogile, a površina mu je bila puna rupica od đubreta i šiljasta od dopola uronjenih boca i grančica.

Zatekli smo Olega Nikolajeviča kako stoji na odmorištu držeći u rukama vreću koja je zaudarala na mačji izmet i smešeci se poraženo poput aristokrate kojeg zaprežnim kolima voze ka giljotini. Dotad sam se obično trudio da ga izbegavam, istini za volju, kako ne bih morao da razgovaram s njim o njegovom nestalom prijatelju, ili da gledam razočaranje u njegovim očima. Najčešće sam išao liftom da bih izbegao mesto na kom sam ga zaticao, što je, siguran sam, primetio.

„Oleže Nikolajeviču“, rekao sam, „ovo je moja majka, Rouzmari.“

„Drago mi je što sam vas upoznao“, kazao je Oleg Nikolajevič na ruskom. Uzeo je majčinu ruku u svoju i mislim da se spremio da je poljubi, ali se predomislio. Potom je na šturoom engleskom upitao: „Kako vam se sviđa naša Rusija?“

„Veoma mnogo“, odgovorila je, glasno kao što to rade neki Englezi kada razgovaraju sa strancima, kao da su svi oni malčice nagluvi. „Rusija je predivna zemlja.“

Stajali smo i gušili se u neumerenom centralnom grejanju, dobrom raspoloženju i tišini. Oči Olega Nikolajeviča su bile zakrvavljene, sećam se da sam to zapazio, kao da je plakao.

„Nema vesti od Konstantina Andrejeviča?“

„Ni traga ni glasa.“

„Kako je Džordž?“

„Džordž je uvek nesrećan u martu.“

Onda ga upitah: „A kako ste vi, Oleže Nikolajeviču?“

„U kraljevstvu nade“, odgovori on, „gde nikada nema zime.“

Poželeo sam mu laku noć, baš kao i moja majka, i nas dvoje krenusmo uza stepenice kad Oleg Nikolajevič ispusti vreću s mačjim izmetom i zgrabi majku za rukav kaputa.

„Gospođo Plat“, reče na engleskom jeziku, nekom smešnom vrstom scenskog šaputanja: „Vodite računa o vašem sinu. Vodite računa.“

* * *

Pošto smo ušli u stan, moja majka je nestala u kupatilu. Dok sam sedeo u kuhinji čuo sam šuštanje vode iz slavina, vodokotlić, pranje zuba, jednostavne automatske ablucije^{13} rezignirane šezdesetogodišnjakinje.

Ustupio sam majci svoj krevet, a za sebe razvukao futon u susednoj prostoriji. Čuo sam je kako ulazi u spavaću sobu, a zatim ponovo izlazi i odlazi u kuhinju. Nosila je staru dugačku spavaćicu koja je nekada mogla biti ljubičaste boje, ali je sada bila isprana u sivu. Otišla je do frižidera da uzme vodu, stala i okrenula se ka meni na putu natrag prema krevetu.

„Šta je hteo da kaže, Nikolase? Tvoj komšija.“

„Ne znam, mama. Uznemiren je zato što je izgubio prijatelja.“

Mislim da pije", rekao sam, iako nisam odista verovao u to. Koliko znam, Oleg Nikolajevič je uvek bio trezan kada bih ga susreo.

Stajala je tamo i ćutala, ali se trudila, zaista se trudila, mogao sam da to primetim.

„Jesi li siguran u vezi s tom devojkom, Nikolase? U vezi s Mašom."

„Zašto?"

„Reč je samo o tome da mi izgleda... hladno. Možda suviše hladno za tebe, Niki."

„Da", odgovorio sam. „Siguran sam."

„Jesi li srećan, Nikolase?"

Bilo je to najvažnije pitanje koje mi je postavila u poslednjih dvadeset godina. Razmislio sam nekoliko trenutaka i iskreno joj odgovorio.

„Da", rekao sam. „Srećan sam."

* * *

Dugovao sam Maši uslugu, a ona je zatražila da je vratim.

Približavala se, mislim, sredina marta. Desni rukav moje pufnaste „mišlen" jakne se skoreo na mestu kojim sam mesecima brisao nos dok sam tumarao po ulicama Moskve. Nisam video Mašu nedelju dana ili tako nešto, još od večere s mojom majkom. Mislim da je možda ponovo bila van Moskve, ali, po drugi put, to mi nije rekla. Kaću nisam video još duže. Nas troje smo se sastali u restoranu nedaleko od Tverske, prekoputa zagrejanog pločnika ispred kancelarije gradonačelnice. Temperatura je i dalje bila dobrano ispod nule, ali je Maša ponovo obukla jesenji kaput s kragom od mačjeg krzna. Kaća je kasnila.

„Da li ti se svidela moja majka?", upitao sam Mašu.

„Bilo mi je vrlo zanimljivo. Ona je - kako to kažete na engleskom? - uplašena. Ona je uplašena osoba. Možda kao i ti."

Ponovo je povukla kosu unazad i vezala rep, a oči su joj hvatale

i odbijale sjaj tavanichnih svetiljki. Pogledala me je pravo u oči, a ja sam skrenuo pogled. Kelnerica je došla i naručili smo votku i kotlete.

A onda je upitah: „Kako je tvoja majka, Mašo?”

„Nije loše”, odgovori ona, „ali je veoma umorna. Počinje da stari.”

„Voleo bih da je upoznam”, rekoh.

„Jednoga dana, možda.”

„Kako ti je na poslu?”

„Pretvaram se da radim, a oni se pretvaraju da me plaćaju.”

Stigla je i Kaća. Imala je samo šest meseci više nego kada sam ih upoznao u metrou, ali bilo je to dugih šest meseci za devojku njenih godina. Uvećali su joj se kukovi, usne i mogućnosti. Bese to dugačkih šest meseci za sve nas - ili dugih i kratkih istovremeno, kao što je to slučaj s ruskim zimama koje stalno izgledaju kao da se nikad neće završiti i da će trajati večno, sve do onog trenutka kad postane toplo pa ti se učini kao da ih zapravo nikad nije ni bilo.

Kaća je skinula kaput i sela. Ispod njene košulje nakratko sam nazreo novu *jebi me* tetovažu na kuku.

„Kako ti je na fakultetu?”, upitah je.

„Dobro”, odgovori ona. „Izvršno. Ja sam broj dva na predavanjima. Uskoro ću imati ispite.”

Ljutito nam je ispričala kako su to veće dvojica muškaraca ušla u tramvaj kojim se vozila i iznudila po deset rubalja od svakog putnika pretvarajući se da su kontrolori. Budući da skoro niko od putnika nije imao kartu, svi su platili, iako su znali da su muškarci prevaranti.

„Strašno”, kaza Maša.

„Strašno”, ponovih ja, kao da je to najstrašniji događaj koji bilo ko od nas može da zamisli, ili želi da zamisli.

Imale su dve stvari da mi kažu te večeri. Jedna od njih, prva, nešto što je trebalo da me smekša - shvatam to sada - beše to da su krajem maja ili početkom juna planirale da idu u Odesu na produženi vikend, i upitale su me da li bih želeo da pođem s njima?

„Sećaš se?”, upita me Kaća. „Sa fotografija.”

Fotografije koje su mi pokazale za vreme prve noći koju smo proveli zajedno, u plutajućem azerbejdžanskom restoranu početkom zime. Sećam li se? „Da”, odgovorih. „Sećam se.”

Kazale su da njihov ujak poseduje kuću nadomak plaže u kojoj možemo da odsednemo. Kupaćemo se i ići ćemo u noćne klubove. „Biće strava“, kazala je Kaća. „Biće savršeno“, kazala je Maša. Rekao sam kako bih voleo da pođem s njima u Odesu.

Druga stvar o kojoj su želele da pričaju je bio novac.

„Stefan Mihailovič ima problema s novcem za Tatjanu Vladimirovnu“, objasnila mi je Maša. „Zbog nekih pitanja u vezi s njegovim poslom. Kaže da veoma sporo napreduje, ta njegova građevina. Neophodno je da isplati svoje radnike iz Tadžikistana. Može da plati policiji da pohapsi sve Tadžikistance - to je jeftinije - ali bi onda morao da pronađe nove radnike. Može da da dvadeset četiri hiljade dolara za Tatjanu Vladimirovnu, ali su problem druge dvadeset četiri hiljade. Tatjana Vladimirovna naravno ne traži toliki novac, i tako Stefan Mihailovič može jednostavno da kaže kako će dobiti svega polovinu, samo dvadeset četiri hiljade. Ovako je lako. Ali mi mislimo da bi bilo bolje da on pozajmi novac i da joj ga.“

„Zašto joj Stefan Mihailovič naprosto ne da novac kasnije, kada se izvuče iz finansijskih problema?“

„To je takođe moguće“, kazala je Maša. „Ali, da budem iskrena, mislim da će Stefanu Mihailoviču nakon zamene stanova pasti na pamet kako je bolje da zadrži novac nego da ga da ovoj babuški. Međutim, ukoliko duguje novac nekome važnom, onda će možda platiti. Kao, na primer, ako bude dugovao novac nekom strancu. Možda advokatu.“

Trebalo mi je izvesno vreme da shvatim. Potom sam upitao:

„Kada? Kada će mu biti potrebna pozajmica?“

„Moraju se dogovoriti za dan prodaje. Mislim da to može biti nakon dva-tri meseca. Možda ubrzo posle Odese.“

Nikada nisam kupio kuću u Londonu. Iznajmljivao sam stan u kojem sam živeo sa bivšom devojkom (pomenuo sam ti to jedanput, mislim, dok smo išli na zabavu koju je priređivala ona žena iz tvoje agencije, ne mogu da joj se setim imena). Oklevao sam dok su cene nekretnina skakale, a zatim sam odlučio da pričekam sve dok ne padnu. Imao sam prilično mnogo novca na bankovnom računu, novca koji je čekao da odlučim šta ću s njim, šta ću da radim kada odrastem. Zarađivao sam pristojno, više nego moji roditelji zajedno: možda ne naročito mnogo po ruskim standardima, ali sasvim

dovoljno da bih za nekoliko meseci mogao da uštedim dvadeset četiri hiljade dolara. Pozajmljivao sam pare Rusima jedanput ili dvaput ranije, štaviše - sekretarici na poslu, devojci iz Sibira koju sam upoznao na zabavi i koja je želela da kupi motocikl - i uvek su mi vraćali. Mislio sam da mogu da ih sakupim. S Mašom i Kaćom, rekao sam sebi, šta god da se dešava, nalazimo se na istoj strani. Iako mislim da mi je u isto vreme bilo drago da platim, pa čak i da mi je pao kamen sa srca - ne samo zato što me je to činilo korisnim, već više zbog toga što mislim da sam oduvek znao kako mora da postoji cena, a ispostavilo se da je posredi samo novac, barem što se mene tiče. Što se tiče njih dveju, mislim da su mi tražile novac zato što su mogle, kao da su osećale neku vrstu moralne obaveze.

Maša je rekla da su im potrebne dvadeset četiri hiljade dolara za Tatjanu Vladimirovnu. Ali su to takođe bile dvadeset četiri hiljade dolara za onu večeru s mojom majkom, a pogotovo za predstojeći vikend na plaži u Odesi, možda odsedanje u istoj sobi u kojoj je Maša fotografisala sebe u ogledalu, bezmalo skroz голу, fotografija koju i dalje mogu da vidim kad zatvorim oči, kao što izgnani vernik može da vidi omiljenu ikonu.

„U redu“, rekao sam. „Kažite Stefanu Mihailoviču da sam voljan da mu pozajmim novac. Štaviše, recite mu da insistiram.“

„Dobro“, kaza Maša.

„Dobro“, ponovila je Kaća i sipala votku.

„Za nas!“, nazdravila je Maša i kucnuli smo se čašama. Njene usne su bile vlažne od votke koja je klizila u nju, a moje grlo je gorelo dok mi je koža postala hladna i vlažna od spoznaje i uzbuđenja koje su moja strahovanja donela sa sobom.

„Ne plašim se“, rekao sam.

* * *

Kada sam se te večeri vratio kući, na unutrašnjem zidu moje stambene zgrade sam pronašao razmazanu mrlju krvi koja se u

visini struka protezala duž stepeništa. Ispred vrata na drugom spratu krv se slivala naniže, kao da se osoba koja je krvarila na zid srušila na tom mestu. Na podu se nalazila mala lokva krvi, a nedaleko od lokve par starih crnih cipela, uredno složenih jedna pored druge, sa zavezanim pertlama.

Sutradan ujutru mogao sam videti da je krv bila oprana sa zidova, ali su cipele i dalje stajale tamo. Bio je to jedan alkoholičar s gornjeg sprata, rekao mi je neko docnije. Pao je. Ne treba o tome brinuti, kazali su mi.

Trinaesto poglavlje

Braonkasti moskovski sneg je počeo da se otapa krajem marta, pa ponovo pokušao da se zamrzne kada je temperatura na dan-dva pala ispod nule, a zatim se pretvorio u groznu ljigavu tečnost - *sljakot*, tako su je zvali Rusi - iz koje očekuješ da iskoči dlakava preistorijska ručerda i odvuče te ispod. Trotoar i ivičnjak u mojoj ulici zatrpani snegom su ponovo počeli da se mestimično naziru, dok su se glacijalne kamare povlačile pedalj po pedalj. Jedan zaprljani far se pojavio iz smeta u kojem je bio pokopan stari „žiguli“, žmirkajući poput zamućenog zakrvavljenog oka.

Bio je kraj marta, a možda čak i početak aprila. Susreli smo se u stanu Tatjane Vladimirovne kako bi potpisala preliminarni ugovor koji sam sačinio koristeći punomoćje što mi ga je dodelila: zamena njenog stana kraj jezerceta za novi stan u Butovu plus pedeset hiljada dolara, tamo negde početkom juna. Prošetao sam niz Bulevar do njenog stana kroz popodnevnu lapavicu. Sećam se da je u podzemnom prolazu ispod Puškinovog trga starac svirao na harmonici držeći omamljeno mače u krilu, ali kako sam bio u žurbi nisam mu ništa dao.

Stigao sam rano. Možda sam namerno poranio, želeći da dođem tamo pre Kaće i Maše, a da pri tome uistinu nisam znao zašto. To je bio moj drugi put nasamo u društvu s Tatjanom Vladimirovnom posle onih nekoliko minuta u čekaonici kancelarije javnog beležnika, kada je Kaća dobila bolju ponudu i napustila nas. Tog popodneva, pre nego što su devojke stigle, otkrio sam da Tatjana Vladimirovna nije njihova tetka i to nikada nije ni bila - nije bila tetka ni na engleskom, ni na ruskom, niti na bilo kom drugom jeziku. To je bila moja poslednja šansa.

Izuo sam se. Tatjana Vladimirovna je već počela da se pakuje. Kartonske kutije su stajale nagomilane na parketu u hodniku, nezapečaćene i dupke pune papira i kojekakvih tričarija (iz jedne kutije je štrčao svećnjak, poput ruke leša koja viri iz mrtvačkog kovčega), plus jedan-dva ogromna kofera kakve imigranti tegle po aerodromima. Međutim, činilo se kako u dnevnoj sobi još uvek ništa nije dotaknuto. Fotografije vitke Tatjane Vladimirovne i njenog pokojnog supruga iz staljinističke epohe, plesnive enciklopedije i srednjovekovni telefon su stajali tamo nalik izložbenim eksponatima u muzeju „kako se nekada živelo“, skupa sa kutijom engleskog čaja u obliku autobusa. Fantazmagorične životinje su me kroz popodnevnu lapavicu posmatrale s druge strane jezera. Tatjana Vladimirovna je iznela čaj i slatko.

Dao sam joj banalnu snežnu kuglu sa minijaturnom crkvom koju sam kupio u Sankt Peterburgu. Nasmešila se kao dete, poljubila me, a zatim stavila kuglu na sto između starinskog telefona i fotografije svog muža.

Upitala me je da li mi se svideo Sankt Peterburg. Uistinu, grad mi je bio naporan i ne znam zašto zastrašujući, ali sam slagao i rekao da mi se dopada, da je predivan, da je najlepši grad na svetu. Više ne mogu da se setim jesam li je na to podstakao ili je naprosto sama od sebe počela da govori, pri čemu je razgovor prirodno skliznuo ka njenoj prošlosti, ali smo tog dana razgovarali o opsadi.

Kazala mi je da, kada danas razmišlja o Lenjingradu, u njenom sećanju je grad uvek hladan i uvek pada sneg - pogledala je u moj poklon i nasmešila se - iako je svesna kako je barem nekad za vreme koje je provela tamo bilo leto, moralo je biti toplo i vedro. Dabome, rekla je, Crkva Svetog Isaka u to vreme nije bila crkva. Komunisti su je pretvorili u muzej ateizma, ili u bazen, ne može tačno da se priseti, mora da postaje senilna.

„Sve je bilo izvrnuto naglavačke“, kazala je. „Isprva smo slušali radio na kojem su nam govorili da smo heroji, i da je Lenjingrad grad heroja, a mi smo se osećali kao heroji. Ali su ljudi onda postali životinje, razumeš li me? A sve ostale životinje su bile hrana. Imali smo psa, bio je to tek sićušan psić, i skrivali smo ga od drugih ljudi. Ali je svejedno nastradao, a mi smo ga na kraju sami pojeli. Bilo bi bolje da smo ga pojeli kada je bio debeo!“

Nasmejala se, kratkim i žestokim ruskim smehom.

„Najbogatiji ljudi su bili oni koji su imali najviše knjiga“, kazala je. „Ložili su ih, razumeš li?“

„Razumem“, odgovorio sam, iako naravno nisam.

„Knjige su bile za loženje. Psi su bili za jelo. Konji su bili za jelo, takođe, dok su još bili živi. Rušili su se po ulicama, a ljudi su trčali ka njima s noževima u rukama. Čizme i cipele su služile za pravljenje supe.“

Zastala je i nekako progutala knedlu, i dalje pokušavajući da se smeši.

„Ja sam bila u podrumu... sećam se kako su mi posle rata, u logoru za decu, dali sladoled. Rekli su mi da sam imala sreće.“

Upitao sam je: „Da li biste zaista želeli da se vratite u Sankt Peterburg?“

„Možda.“ Sklopila je oči na pet sekundi, a zatim ih ponovo otvorila. „Ne.“

Upitao sam je jesu li Mašina i Kaćina porodica boravile zajedno s njom u Lenjingradu za vreme opsade.

„Ne znam“, odgovorila je. „Bilo je veoma mnogo ljudi u Lenjingradu. Mnogo više u početku, dabome.“

„Zar niste živeli zajedno?“

„Šta?“

„Mislio sam da ste možda živeli zajedno.“

„Zašto bismo živeli zajedno?“

„Zato što ste bili porodica.“

„Porodica? Ne, one nisu moja porodica.“

Da, bio sam iznenađen, premda možda ne baš u potpunosti. Međutim, u tom trenutku sam izabrao da to prikrijem. Odlučio sam da propustim svoju poslednju šansu.

„Izvinjavam se, Tatjana Vladimirovna“, rekoh. „Pogrešio sam. Mislio sam da ste im tetka.“

„Njihova tetka? Nisam“, reče i odmahnu glavom, ali se i dalje smešila. „Sada više nemam nikakvu porodicu. Nikoga.“ Skrenula je pogled u stranu i zaljuljala se na stolici. www.Balkandownload.org

„Onda, kako ih poznajete?“ upitah što sam smirenije mogao. Nisam želeo da je uznemirim, ali sam želeo da saznam činjenice. „Kako poznajete Kaću i Mašu?“

„Bilo je to veoma čudno“, kazala je i promeškoljila se kao da se sprema da ispriča dugačku i uzbudljivu priču. „Upoznala sam ih u metrou.“

* * *

Vratiću se na Tatjanu Vladimirovnu, obećavam ti, ali pre toga želim da premotam priču unapred, samo za nekoliko sati. Prvo želim da ti ispričam šta se dogodilo kasnije u toku tog dana. Mislim da će ti to pomoći da razumeš zašto sam se tako ponašao. Pod pretpostavkom da uopšte želiš to da shvatiš. Svejedno, pomaže *meni*: kada se danas osvrnem unazad, ta dva sastanka mi izgledaju kao deo istog događaja, jedno malo otkrovenje do kog sam došao tog poslepodneva i večeri.

Nakon što smo napustili stan Tatjane Vladimirovne, otišao sam zajedno sa Paolom da se nađemo s nadzornikom Vjačeslavom Aleksandrovičem i Kozakom. Bila je nedelja, čini mi se, ali smo hitno morali da ih vidimo. Trebalo je da banke sutradan odobre poslednji i najveći deo kredita: dve stotine pedeset miliona dolara, koje milionče gore-dole. Kozak nas je pozvao u poslovnu zgradu nedaleko od britanske ambasade, sa druge strane reke od ružičastih zidova Kremlija. To nije bila njegova kancelarija, kako smo otkrili kasnije. Sumnjam da je Kozak tada uopšte i posedovao kancelariju. Imao je samo „hamer“, besramnu drskost i *krišu*.

Popeli smo se liftom obloženim ogledalima na treći ili četvrti sprat, do prostorije sa ogromnim konferencijskim stolom i prozorima sa kojih je pucao pogled na reku. Bilo je oblačno, kasno popodne, ali se moglo videti kako se led na reci izvija i puca, a veliki komadi se dodiruju i međusobno gurkaju dok ih odnosi voda, široka zmija koja skida svoj svlak. Žute i sive građevine duž obale su nestajale u olovnosivom nebu, a svetla na prozorima gornjih spratova zgrada su bleskala u pomrčini poput neidentifikovanih letećih objekata koji lete nisko iznad zemlje.

Bilo je votke (uz to malo crnog hleba i kiselih krastavaca, forme radi).

„Želite li piće?“, upita nas Kozak i zaputi se prema kredencu.

„Samo jedno“, reče Paolo.

„Važi“, prihvatih.

„Ne, hvala“, odbi nadzornik Vjačeslav Aleksandrovič.

Paolo ga je upoznao prethodni put kada je naša firma saradivala s njim, ali ja sam ga susreo samo jedanput ranije, početkom zime, kada smo ga unajmili za posao sa naftnom platformom. Bio je to nizak, bledunjav muškarac, s gustom kosom, debelim sovjetskim naočarima i zabrinutim očima. Pretpostavljam kako bi mogla da kažeš, kad bi htela, da je izgledao kao neka vrsta kompresovane ili zakržljale verzije mene. Odelo mu je zaudaralo na duvanski dim i Brežnjeva. Sećam se da je u ušima imao komadiće vate, što predstavlja meru opreza koju poduzimaju neki Rusi kada prehladjeni izlaze napolje.

Flaša je imala oblik „kalašnjikova“. Kozak ju je podigao i sipao votku u četiri velike čaše. Kada mi je pružio čašu, primetio sam da njegove manžetne imaju oblik minijturnih dolarskih novčanica.

„Nešto za piće“, obratio se Vjačeslavu Aleksandroviču - rekao mu je, nije ga pitao - kada mu je pružio čašu koju ovaj nije želeo.

„Za nas!“, nazdravio je Kozak i iskapio votku u jednom gutljaju, a zatim obrisao usta rukavom crnog pogrebnog odela. Paolo i ja smo se kucnuli čašama i otpili. Votka je bila vrhunskog kvaliteta, nije žarila grlo i skoro da nije imala nikakav ukus.

Vjačeslav Aleksandrovič je srknuo i ovlaš se nasmešio.

„Popij“, reče Kozak, ne smešeci se.

Vjačeslav Aleksandrovič je duboko udahnuo, poput ronioca koji se priprema da zaroni, i strusio votku. Potom je zadahtao, dok su mu krtičje oči treptale i suzile iza debelih stakala naočara.

Kozak se nasmejao i potapšao ga po leđima. Mora da su bili otprilike iste visine, ali je Kozak bio građen poput nekoga ko je zatvorsku kaznu proveo dižući tegove, dok je Vjačeslav Aleksandrovič bio pogrbljen i imao trbušinu, njegovo telo je bilo u isto vreme nekako debelo i mršavo. Suknuo je napred, a zatim se smirio i ponovo pokušao da se nasmeši.

„Alal ti vera“, reče Kozak. „Dakle, hajde da sednemo.“

Našli smo se da bismo overili dokumenta potrebna bankama pre nego što budu mogle da ispišu konačne čekove ili da pritisnu dugme za transfer novca. Svi smo posedovali plastificirane primerke uverenja od guvernera arktičke oblasti. Imali smo obećanja *Narodnjefta* o izobilnim isporukama nafte. Banke su imale osiguranje od političkih rizika i naš ohrabrujući ugovor debeo kao knjiga. Međutim, bio nam je potreban izveštaj Vjačeslava Aleksandroviča o najskorijem napredovanju radova.

Hvatao sam beleške. Svi ostali su pušili; Vjačeslav Aleksandrovič je žurno uvlačio dimove, ali je sa svakim narednim dimom delovao sve nervoznije. Kazao nam je da je supertanker u potpunosti preuređen, i da se remorkeri spremaju da ga odšlepaju do mesta. Dvanaest sidara koja će ga držati fiksiranog u mestu je potopljeno, a morsko dno je bilo pripremljeno. Ustao je i održao prezentaciju na ekranu postavljenom na zidu. Prezentacija je sadržala tehničke crteže i fotografije šiljaste građevinske opreme koja je uporno kopala jamu u blatu. Prikazao nam je jednu fotografiju dugačke cevi napola zakopane u ledu, poput nehajno odbačenog lesa, te zamagljenu fotku koja je trebalo da predstavlja dno arktičkog okeana. Prikazivanje je u jednom trenutku stalo, a ja sam ugledao znoj na vratu i nosu Vjačeslava Aleksandroviča dok je pesnicama udarao računar da bi ga ponovo pokrenuo.

U zaključku je rekao kako je uveren da se oprema nalazi na mestu i da uskoro može započeti pouzdan izvoz nafte. Na kraju je pogledao naniže u sto i pušio kao da mu život zavisi od toga.

Kozak je kazao: „Dobre vesti!”

Paolo i ja smo se posavetovali. Istina je da sam te večeri bio prilično rastrojen. Ali to je ionako bila puka formalnost. Bilo je prekasno da posavetujemo banke da se povuku, čak i da smo to želeli. A nismo: činilo se da je Vjačeslav Aleksandrovič temeljno odradio posao, a *Narodnjeft* je i dalje bio u igri. Nismo se savetovali predugo. Paolo je kazao da misli kako bi banke trebalo da odobre transfer poslednjeg dela novčanih sredstava. Ja sam se složio. Rekli smo to Kozaku.

„U redu”, rekao je, trzajući šiškama.

No, glavni razlog zbog kojeg se sećam te večeri - razlog zbog kojeg se veče pomešalo sa mojim ranijim ćaskanjem s Tatjanom

Vladimirovnom, razlog zbog kojeg želim da ti sve to pričam - nije taj sastanak, niti stručna ležerna tortura kojoj je Kozak podvrgao Vjačeslava Aleksandroviča, već ono što smo učinili posle. Samo tada sam video Paola uistinu besnog, uključujući i ono što se desilo kasnije, i jedino tada smo se posvađali, budući da je on bio čovek čija je životna svrha bila da protivljenje klijenata preinači u saglasnost, da pronade odgovarajuće reči, da se hitro i površno pozabavi neprijatnom stvarnošću.

Zaključili smo naš posao. Osvetljene palate Kremlja su bleštale s druge strane reke i kroz noć koja je naglo pala. Kozak nas je pozvao na večeru da proslavimo. „A posle večere“, rekao je, „ko zna.“ U očima mu je zasijalo: silovanje, otimačina i sheme za pranje novca.

Vjačeslav Aleksandrovič se izvinio i otišao. Paolo, Kozak i ja smo odšetali niz ulicu do Kozakovog „hamera“ sa zatamnjenim staklima. Paolo je podigao okovratnik svog italijanskog kaputa. Sećam se da je Kozak na glavi nosio šubaru napravljenu od neke ugrožene životinjske vrste, kakve stoje na glavama ruskih muškaraca ostavljajući otkrivene uši, samo zato da bi pokazali kolike su muškarčine. Kozak je u vozilu imao plazma-televizor, frižider i šoferu sa ljubičastim ožiljkom na obrazu. Vozač je spustio prozor i pustio unutra studeni zimski vazduh, a drugom rukom je posegao ispod prednjeg putničkog sedišta i izvadio plavo rotaciono policijsko svetlo koje je potom namestio na krov. Pritisnuo je dugme i krenuli smo duž reke kroz sumrak, dok je plavo svetlo bleštalo - mimo hotela sa nedeljnim brančom^{14} od dve stotine dolara sve do Kuće na obali, građevine koju je bio loš glas, a u kojoj su Staljinovi poslušnici živeli tokom tridesetih godina dvadesetog veka, i koja je tada na krovu imala džinovski rotirajući znak *Mercedesa*. U Kropotkinskoj ulici, starice su u redu stajale duž spoljašnjeg zida crkve i pevale kao da ječe crkvene pesme ispod žućkastih uličnih svetiljki, dok su čekale da vide neku repatriranu relikviju - uvojak kose nekog sveca ili komadić čašice kolena - izloženu unutra. Izgledale su nestvarno, nalik statistima na snimanju filma, tamo u tom gradu neonske požude i pomamnoga greha. Zaustavilo nas je crveno svetlo na semaforu, a Kozak je opsovao i šutnuo nogom zadnji deo vozačevog sedišta.

Stali smo ispred ulaza u elitni restoran u Ulici Ostoženka. *Absint*, mislim da se tako zvao. Vozač je isključio plava rotaciona svetla. Na bljuzgavom pločniku, cure koje su težile da postanu oligarhice su stajale u redu, drhtale od hladnoće i nadale se da će im se nasmešiti pripadnik *feis kontrole*. Gomila se razdvojila da propusti Kozaka, baš kao što se saobraćaj na ulicama razdvajao da bi propustio njegova plava rotaciona svetla. Nosio je jednu od kožnih torbi, dovoljno veliku da se u nju smesti omanji poluautomatski pištolj, koje su tada predstavljale pravi modni hit među moskovskim novopečenim bogatašima - modni detalji toliko razmetljivi da su izgledali nekako preteče, kao da izazivaju nekoga da ih ukrade. Izvukao je nešto iz torbice, pokazao to izbacivačima i ušao u obećanu zemlju. Ušetalali smo za njim i predali kapute lepuškastoj garderoberki.

„Šta je bilo ono?“, upitao sam ga pošto smo seli.

„Šta?“, rekao je Kozak prizivajući konobara zapovedničkim pokretom prsta. Vazduh je bio zagušljiv od duvanskog dima, ruske tehno muzike i parfema deluks žena.

„Šta si pokazao izbacivačima?“

Otvorio je torbicu i izvadio karticu sa dvoglavim orlom na jednoj strani i njegovom fotografijom na drugoj. Na kartici je pisalo da radi za sekretarijat privrednih poslova u Kremlju. Prevrtao je krivotvorenu karticu između prstiju. „Zabranjeno“, kazao je, „samo je druga reč za skupo.“

Naručili smo koktele, a pošto su naša pića pristigla, Kozak je ustao da nazdravi, a zatim još jedanput, pa još jedanput: „Za naše prijateljstvo... za našu poslovnu saradnju... neka nam porodice napreduju... dabogda naše zemlje zauvek bile u miru... daće Bog da nas posetite na severu.“ Ruska zdravica predstavlja tečni san drugačijeg života.

„Postoji nešto što sam želeo da te priupitam“, rekao sam.

„Pitaj“, uzvratio je Kozak, raširio ruke i napravio nevin izraz lica.

„Jesi li ikada čuo za kompaniju po imenu *MosStroilInvest*?“ Bio sam znatiželjan.

„*MosStroilInvest*? *MosStroilInvest*... ne, mislim da nisam. Možda jesam, možda. Zašto?“

„Imam prijateljicu koja kupuje nešto od njih. Stan. Želim da

znam jesu li pouzdani."

„Shvatam", rekao mi je Kozak. „Raspitaću se, važi? Pitaću prijatelje u građevinskom poslu i obavestiću te. Najverovatnije u toku sledeće nedelje. U redu?"

„Hvala ti."

„A sad", reče Kozak, „postoji nešto što sam ja želeo tebe da upitam, prijatelju moj. O onim devojkama." Zavrteo je prstom prema meni.

„Kojim devojkama?", upita Paolo.

„Jesi li imao jednu", upita me Kozak, „ili obe? Možda obe istovremeno?"

„One su sestre", odgovorih.

„To sve čini još zanimljivijim", kaza Kozak. Mislim da su ruski doušnici istrenirani da to rade: da otkriju nešto o tebi, da pokupe neki maleni odlomak ničega, a potom da to upotrebe protiv tebe, tako da se zapitaš kako to znaju, šta još mogu da znaju, šta mogu da kažu, i da se zabrineš.

„Jesu li one dobre devojke, Nikolase?"

„Mislim da jesu, da."

„Budi oprezan", reče Kozak. „Ponekad, u našoj Rusiji, ljudi mogu da budu manje prijateljski nastrojeni nego što izgledaju. Kapiraš?"

Kozakov mobilni telefon je zazvonio (melodija je bila „The final countdown"). Javio se, promumlao nešto u mikrofona, a zatim nazdravio poslednji put, omiljenom zdravicom moskovskih tutumraka: „Dabogda nam kite bila uvek čvrste i dabogda uvek imali para!" Pružio je kreditnu karticu kelneru, poljubio nas obojicu u oba obraza, rekao ćao Paolu i otišao.

Nikada ga više nisam video niti sam razgovarao s njim, ne računajući onaj put, posle više meseci - za vreme poslednjeg rata na Kavkazu, nakon što je postao zamenik ministra odbrane - kada mi se učinilo da sam ga spazio na televizijskim vestima kako se glupavo smeška u pozadini tokom predsednikovog obraćanja jarosnom ruskom narodu.

„Varvarin", promrmeljao sam sebi u bradu, ili možda nešto još neuljudnije.

Da li zbog toga što je mislio da grešim, ili zato što je potajno

osećao da sam u pravu, ili zbog toga što ga je žena maltretirala da joj kupi novi model BMW-a ili možda plati operaciju zatezanja lica, ili pak iz nekog drugog razloga koji ne mogu da pojmim, Paolo je podilkanio.

„Misliš li da si toliko drugačiji od njega, Nikolase?“ Pokazao je zube i najednom je izgledao matoro pod svetlojubičastim svetlima restorana. Gramatika je prestala da ga sluša. „Gospodine engleski džentlmenu, misliš li da u Londonu drugačije obavljaju poslove? Da, tamo su suptilniji, ecco, finiji, čistiji“ - napravio je gest kao da pere svoje koščate ruke - „ali svuda je isto. U Italiji takođe. Svuda je isto. Jaki i slabi, moćni i bespomoćni, novac, novac, novac. To nije zbog Rusije. Ovo je život. Moj život, Nikolase, i tvoj život, takođe.“

Možda sam razmišljao o onome što ranije nisam kazao Tatjani Vladimirovnoj. Jedan deo mene je možda morao da se pretvara - te noći više nego ikada ranije - da sam bolji nego što sam zapravo bio. Bolji nego što jesam. Rekao sam mu kako mislim da greši. Rekao sam mu da Kozak i ja nismo isti. Mi imamo pravila, mi imamo granice. Kazao sam da nismo isti.

„Ne?“, rekao je Paolo. „Onda ću ti kazati još nešto, gospodine engleski džentlmenu. Zahvaljujući ovom Kozaku mi zapravo dobijamo naše bonuse, razumeš? Nema Kozaka, nema bonusa. Siguran si da si drugačiji? Siguran si? Ti i ja, nas dvojica smo buve na Kozakovoj guzici.“

Paolo je govorio još svašta. U žučkastoj beonjači oka mu se videla kap braonkaste krvi. Posle izvesnog vremena više nisam imao snage da se raspravljam. Skrenuo sam pogled u stranu i zagledao se kroz prozor prema smešnoj kupoli crkve. Tinejdžeri su pušili i ljubili se na lapavici oko statue nekog odavno zaboravljenog revolucionara.

To je bila lekcija, istovetna lekcija, zaista, kao ona koju sam naučio kod Tatjane Vladimirovne: da nismo drugačiji. Da ja nisam drugačiji. Ja sam bio možda čak i gori.

Podigao sam skoro praznu čašu i rekao: „Za stavljanje karmina na svinju!“

„Dobro“, kaza Paolo. „Za svinjin karmin!“

Kucnuli smo se čašama.

* * *

Upoznali su se u metrou, kazala mi je Tatjana Vladimirovna, baš kao i Maša i ja. Rekla mi je kako je na pijaci u Dorogomilovskoj kupovala šarana - kojeg je, sećam se da je pomenula, nameravala živog da donese kući i drži u kadi - a devojke su joj pomogle sa torbama na stanici Kijevska. Zamislio sam kako Maša i Kaća stoje pored nje u dvorani između putničkih platformi, ispod obmanjujućih mozaika koji prikazuju rusko-ukrajinsko prijateljstvo. To se dogodilo u junu, rekla je Tatjana Vladimirovna, tako da sam mogao njih dve da zamislim u letnjim kaputićima, širokog osmeha, šarmantne i snažne, i Tatjanu Vladimirovnu kako se znoji u letnjoj bluzi sa kratkim rukavima i predebeloj suknji.

Kazala je kako je uistinu počela da ih doživljava kao familiju, čak i za ovako kratko vreme. Ali ne, rekla je, ona nije uistinu njihova tetka. Sedeo sam kršeći ruke i ništa nisam rekao. Moje šake kao da su bile tuđe. Pretpostavljam kako su mislile da će *tetka* zvučati znatno verodostojnije, manje sumnjivo, i da me mogu sprečiti da doznam istinu ako budu oprezne.

„Ne brini“, kazala mi je Tatjana Vladimirovna smešeći se, „to nije bitno.“ Kada se danas prisetim toga, pitam se da li je možda pokušavala da kaže: *Ne brini o svemu ovome*.

Bližio sam se četrdesetj. Došao sam u Moskvu, k Maši i svemu ovome. Bilo je to samo još jedno skretanje, da se prebrodi ova laž i da se živi s njom. Čak nije bilo ni naročito teško, da ti pravo kažem. Verovatno je istina - istina o meni, hoću reći, i o tome koliko daleko mogu da odem - sve vreme bila tu negde, veoma blizu, i čekala da je pronađem.

Promenio sam temu. Popio sam čaj. Kazao sam kako mi je veoma drago što je skoro kraj zime. Pomenio sam da razmišljamo o tome da odemo u Odesu. Kada su devojke stigle, nijedno od nas dvoje nije kazalo ni reč od onoga što mi je rekla Tatjana Vladimirovna. I ona je očigledno odabrala da to zaboravi. Poslužila nas je tortom i čokoladom. Potpisala je formulare koje je trebalo da potpiše.

Kasnije sam podigao dvadeset pet hiljada dolara sa bankovnog

računa, a Maša i ja smo se sreli sa Stefanom Mihailovičem u praznom džez klubu sa zamračenim privatnim sobama, nedaleko od Konzervatorijuma, kako bismo mu predali novac (on je teatralno odbio da ga prebroji). Rekao sam Olgi Tatarki da ne brine o prikupljanju papira za stan u Butovu. Imamo ih, kazao sam joj. Izveo sam je na piće u pomodarski bar u hotelu pored Boljšog teatra, kao što sam joj obećao.

BalkanDownload

Četrnaesto poglavlje

Sudeći po mom iskustvu, stepen izopačenosti nekog slovenskog grada možeš grubo da proceniš po vremenu koje protekne od tvog dolaska do trenutka kada ti neko ponudi ženu. U Odesi, nisam stigao ni da izađem sa aerodroma. Dok smo hodali od terminala za dolaske prema njegovom automobilu, taksista me je upitao želim li da upoznam neke devojke. Činilo se da mu ni najmanje nije bila važna činjenica što se već nalazim u društvu dveju devojaka.

Bio je, čini mi se, prvi vikend u junu. Pre nego što smo napustili Moskvu ponovo je pao sneg - poznomartovski *jebi* se sneg kojim bog stavlja do znanja Rusima da još nije završio s njima. Međutim, u praistorijskom avionu je bilo vrelo kao u *banji*. Prodorno pištanje motora negde u blizini mog uveta je postepeno postajalo sve glasnije i teralo me da pomislim kako se na kraju, neminovno, moramo srušiti. Sedeo sam prekoputa središnjeg prolaza od ludog, debelog, mađarskog biznismena koji je tokom prvih pola sata leta buljio u mene i psovao na četiri-pet različitih jezika kao da želi da se potučemo. Potom se smirio, obrisao znoj sa čela i počeo da se žali na promene koje su se odigrale u Ukrajini otkako je na dužnost stupio novi predsednik (možda si ga videla na vestima - tip sa oronulim licem, zbog toga što su Rusi pokušali da ga otruju). Ukrajina, sudeći prema Mađaru, naprosto više nije dovoljno korumpirana. „Pre šest meseci“, rekao je setno, „znao sam ko, kada i koliko sve košta. Danas je postalo nemoguće obaviti bilo kakav posao.“

Unutrašnjost aviona je zaudarala na znoj i konjak. Stjuardesa je zauzela busiju ispred toaleta u stražnjem delu, spremna da za

neveliku svotu novca isključi detektor dima. Dvojica pijanih Rusa su plesala džig^{15} u središnjem prolazu dok se avion spremao da se prizemlji, a putnici oko njih su tapšali.

Crnomorska toplota ranog leta mi je milovala kožu dok smo se teturali niza stepenice i hodali preko ispucalog tar-makadama. Nije bilo zaista vruće, ne još uvek, ali sam se osećao kao da sam u raj. Doživeo sam staro detinjasto osećanje vanprostornosti, osećanje kojeg se sećam sa dva-tri porodična putovanja u Košta Bravu - sjaj oproštene neposlušnosti što sam stigao na mesto koje nije odista moje, što sam se nekako nekažnjeno izvukao nakon nekog nepočinstva.

I jesam. Stigao sam u Odesu: grad tehnički u Ukrajini, ali za Ruse i dalje bajkovita nirvana razvrata i bekstva. Maša i Kaća su šetale ispred mene odevene u mini-suknje i sandale s visokim štiklama koje su obule dok smo još bili u vazduhu. Nosile su kopije „luj viton“ torbi, naočare u stilu filmskih zvezda, osmehe koji pozivaju i, bio sam maltene siguran u to, na sebi nisu imale gaćice. Maša je otvorila jarkocrveni suncobran koji se njihao u ritmu njene zadnjice.

Izgleдалe su kao da proslavljaju. Gotovo da su to uradile. Do dana kada smo otišli u Odesu, preostalo je još svega nekoliko odlazaka u banku pre nego što se sve konačno završi.

Ukrajinski graničar je imao problema sa dešifrovanjem mog egzotičnog pasoša. Starica koja je stajala iza mene u redu me je potapšala po ramenu i sapatnički upitala: „Morate li da mu platite, mladiću?“ Stražar je na kraju udario štambilj u pasoš, a ja sam prošao kroz carinu da bih sustigao devojke. Pronašao sam ih u dvorani za dolaske kako pregovaraju s taksistom (zlatni zub, kožna jakna, sjajne čizme dovoljno oštre da se njima obijaju brave).

Hodali smo prema parkingu kad me je upitao: „Želite li da upoznate neke devojke?“

Nasmejao sam se poput nervoznog stranca. Kaća se takođe nasmejala.

„Pa, želiš li?“, upitala me je Maša glasom koji nisam prepoznao, ironičnim ali takođe nekako gnevničnim, rugajućim i opraštajućim. „Želiš li da upoznaš neke devojke, Kolja?“

* * *

U Moskvi su isključili centralno grejanje otprilike pet nedelja pre nego što smo otišli u Odesu, negde krajem aprila. Bio sam kod kuće s Mašom - ona je nosila moj bademantil i gledala rijaliti-šou, a ja sam uživao u lakoj predigri sa svojim novim „blekberijem" - kada smo začuli indikativni prasak u cevima toplovoda, kratak ali razgovetan: prasak koji označava početak leta, užurbano uvlačenje života i požude u nekoliko malih toplih meseci. Veliko otapanje je bilo u toku, a sneg i led su se slivali sa krovova nalik kiši koja pada s malih visina. U restoranima su se stranci smešili jedni drugima, poput osoba zanemelih usled olakšanja što su ipak preživele katastrofu. Bilo je gotovo: kretanje tamo-amo između prepečenih građevina i ledenih ulica, beskrajno navlačenje i skidanje odeće, maratonska ruska zima koju nijedno mentalno zdravo ljudsko biće ne bi svojevolejno proživelo. Pravo pravcato čudo.

Mi smo takođe prolazili kroz topao, dobroćudan period, Maša i ja. To nije bilo stvarno, danas to shvatam, možda sam čak i tada mogao da to uvidim. Ali je na neki način to bilo najstvarnije vreme, najiskrenije. Bila je to i dalje ljubav, mada se dotad moglo nazvati i zavisnošću. Mislim da moram da ti kažem te stvari. Žao mi je ako te boli.

Razgovarali smo. Pričala mi je o zimama svog detinjstva i o mafijaškom ratu koji je početkom devedesetih zahvatio njen grad, pri čemu su gradonačelnikovi huligani bili na jednoj, a vladini razbojnici na drugoj strani. Svaki put kad bi neki mafijaš bio ubijen, prisetila se, njegovi prijatelji bi na groblju postavili njegovu statuu u prirodnoj veličini kako drži ključeve od kola: ljudi su te kipove zvali „memorijalni spomenici žrtvama ranog kapitalizma". Kazala mi je da je kao šiparica žudela da dođe u Moskvu, ili ako ne u Moskvu onda u Sankt Peterburg, a ako ni tamo onda možda u Volgograd ili Samaru ili Nižnji Novgorod, negde gde je civilizovano, rekla je, na bilo koje mesto u kom ima posla i noćnih klubova. Ja sam njoj takođe ispričao neke stvari, stvari koje nisam rekao nikome živom, osim možda tebi. Nisu to bile baš tajne, u to vreme nisam ih ni imao mnogo. Više su to bila, znaš već, osećanja i strahovi - u vezi s mojim poslom,

budućnošću, strah da ne ostanem sam.

Čak smo ponovo razgovarali, iako je to više nalikovalo scenariju ili igri, o tome da jednog dana dođe da živi sa mnom u Engleskoj. Premda je izgledalo neizvesno kako ću i ja sam uspeti u tome: počeo sam da se osećam kao jedan od onih beznadežnih kolonista koji ostanu predugo u Africi i ne mogu da prežive kada se vrate natrag u Blajti. Više nisam imao predstavu o tome kako bi izgledao život u Londonu, bez snega, daća i pijanih jermenskih taksista. Izgubio sam ideju o samom sebi. Imao sam dugoročni sindrom stranca u tuđoj zemlji koji predstavlja, čini mi se, samo ekstremnu verziju dizanja sidra koje pomuti mozak ljudima u ranom srednjem životnom dobu. Maša je takođe bila nasumično nošena tamo-amo, na vlastiti način, ali se ipak činilo da zna kuda ide.

Dva-tri puta sam je sačekao posle završetka smene u prodavnici, posle čega smo išli u šetnju obalom reke ili na piće u irski pab u Pjatnickoj. Jedanput smo otišli da gledamo ikone u Tretjakovskoj galeriji, klizajući se unaokolo u onim luckastim papučama koje te u ruskim muzejima uvek teraju da nosiš, usled čega sam se osećao posramljeno sve dok nisam uvideo da ih i svi ostali posetioci nose. Maša je znala imena svih svetaca, i koji nesrećni grad je Ivan Grozni ili neki drugi vladar na slikama pljačkao, ali nije bila uistinu zainteresovana, a ja sam se samo pretvarao. Delovala je nežno, barem ponekad, dok smo se mazili nakon vođenja ljubavi i jedanput ili dvaput kada je obukla neku od mojih loše ispeglanih košulja dok mi je ujutru donosila kafu.

Zahvaljujući Olgi smo prikupili bezmalo sva potrebna dokumenta za stari stan Tatjane Vladimirovne. Nekoliko dana pre Dana pobede, Maša, Tatjana Vladimirovna i ja smo otišli u bolnicu kako bismo dobili poslednji dokument - zvanično uverenje da je bila pri zdravoj pameti kada je pristala na dogovor (Kaća je spremala ispite, kazala je Maša, i nije pošla s nama). Babuška, vitka prelepa gazela i stranac s naočarima: sumnjiva kombinacija, pretpostavljam, svakome ko nas je možda primetio.

* * *

Svaki sistem podzemne železnice poseduje sopstvena zvanična i nezvanična pravila. U podzemnoj železnici u Londonu, moraš da stojiš desno od pokretnih stepenica, najpre propustiš putnike koji se iskrcavaju sa vozova, nikad ne razgovaraš sa neznancima i nikada se pre doručka ne ljubiš u vagonima. U Moskvi, stanicu pre one na kojoj silaziš, moraš da ustaneš sa sedišta i stojiš nepomično licem okrenut ka vratima, oformiš red sa ostalim putnicima koji takođe silaze, poput vojnika koji čekaju da stupe u bitku ili hrišćana u rimsku arenu. Zatim se na silu probiješ na platformu dok preterano agresivne bakice laktovima krče put prema unutrašnjosti voza.

Kada smo išli da uzmemo uverenje, ustali smo na stanici Krasnoseljska i izašli na Sokoljniki. Napolju je nekoliko grebenova snega nabijenih uz ivičnjake koji su se krunili potražilo zaklon u slivnicima, a nekoliko crno-sivih smetova je stajalo u podnožju uličnih svetiljki. Pločnik je izgledao kao da je preliven ohlađenom moćom. Međutim, devojke su i pored toga bile odevene u kratke suknjice. Ulice su vonjale na pivo i revoluciju.

Klinika koju smo izabrali je čučala u lavirintu zapuštenih sovjetskih stambenih sedmospratnica. Debele nezakopane cevi za grejanje su vijugale oko građevina i između njih, kao na fasadi onog umetničkog centra u Parizu, ali nebojene i obložene azbestom. Ušli smo, prošli pored medicinskih sestara koje su pušile u predvorju i popeli se uza stepenice na drugi sprat do psihološkog odeljenja. U hodniku se osećao slabašan miris gasa i razgovetno se čuo zvuk kapanja vode. Videli smo dva pacijenta u bolničkim ogrtačima, pri čemu je jedan nosio slamnati šešir sa širokim obodom. Psiholog je na zidu kancelarije imao uramljenu diplomu, nosio je lenonke i trodnevnu bradu. Na njegovom radnom stolu je stajala hrpa neurednih papira, te stari crveni telefon i dve plastične čaše, pri čemu je jedna bila izvrnuta na bok. Na belom mantilu su se videle mrlje krvi.

„Pije li?“

„Ne“, odgovorio sam.

„Ne“, kazala je Maša.

„Doktore“, rekla je Tatjana Vladimirovna, „još uvek nisam mrtva. Mogu i sama da odgovorim na vaša pitanja.“

„Ukoliko pije“, rekao je doktor, „još uvek je moguće nabaviti uverenje. Samo će koštati malo više.“ Položio je šake na sto i nasmešio se.

„Trezna sam“, kazala je Tatjana Vladimirovna.

Psiholog je nabrao nos. Zapisao je nešto na parčetu papira. Delovao je razočarano.

„Droga?“, upitao je pun nade.

Tatjana Vladimirovna se samo nasmejala.

„Ko ste vi?“, upitao me je, odjednom se upristojivši.

„Ja sam njen pravni savetnik“, odgovorio sam.

„Advokat? Shvatam.“

Promešao je papire. Zatim je prešao na test mentalnog zdravlja.

„Kako se zovete?“ upitao je Tatjanu Vladimirovnu i nagnuo se napred preko stola.

„Josif Visarionovič Staljin“, odgovorila mu je. Zadržala je pokeraški izraz na licu - ili je to možda bio izraz koji je nekada koristila prilikom saslušanja - dovoljno dugo da psiholog živne i pomisli kako možda ipak ima izgovor da naplati svoj honorar. Potom je dodala: „Šalim se.“

Rekla mu je kako se zove, datum rođenja, ime dvoličnog predsednika, i jedan ili dva odgovora koje su mogli da smisle samo nepatvoreni ludaci. Platili smo četiri stotine rubalja, plus dodatnih trista za (sudeći prema psihologu) sekretarski posao. Uzeli smo potvrdu o mentalnom zdravlju Tatjane Vladimirovne i otišli.

* * *

Posle toga, video sam je samo još jedanput pre nego što smo otišli u Odesu. Ovoga puta sam siguran u datum. Bio je 9. maj: Dan pobeđe.

Pozvao sam ih u moj stan - Mašu, Kaću i Tatjanu Vladimirovnu. Na televiziji smo gledali paradu tenkova i projektila na Crvenom trgu, a zatim smo se prošetali Bulevarom do Puškinovog trga da

posmatramo komemorativni vatromet iznad Kremlja.

Bilo je to divno poslepodne. Maša i ja smo jeli blinje, dimljenog lososa i sve ostalo. Tog dana mi je dozvolila da se osećam kao da smo nalik ostalim parovima, parovima koji te pozivaju na večeru i pokazuju ti kako srećni i na neprimetan način korisni mogu da budu zajedno, kako stručni u ljubavi, kako svađalački raspoloženi kada su opušteni. Posle parade su na radiju puštali patriotske pesme, a Tatjana Vladimirovna nam je pokazala neke plesove iz doba rata, mislim da je jedan od njih bio valcer, a drugog ne mogu da se setim. Najpre je plesala sa mnom, dok je Maša tapšala a Kaća se smejala, a zatim je pokazala devojkama. Potom smo premestili „ikea“ stočić za kafu u dnevnoj sobi uza zid i zaplesali svi zajedno, pri čemu sam ja uglavnom bio uparen s Mašom odevenom u tananu zelenu letnju haljinu, a Tatjana Vladimirovna s Kaćom. Tatjana Vladimirovna se znojila i smešila i vrtela Kaću unaokolo kao da je šiparica, a jednom ili dvaput je ispustila visoki, neobični seljački vrisak, podvriskivanje koje se činilo da dolazi odnekud iz pozadine njenog grla ili dubine njenog sećanja ili gena.

Naposletku se presamitila unapred, zadihana, a nas troje smo se stropoštali na divan. „Bravo, deco“, kazala je. „Bravo. I hvala vam.“

Tu rusku opsesiju ratom sam oduvek smatrao malčice bolesnom. Ali tog popodneva sam uvideo da živahnost Tatjane

Vladimirovne nema nikakve veze sa Staljinom, istočnim frontom niti bilo čime nalik tome. Kod nje je bila reč o izgubljenim ljubavima i mladosti, prkosu, i odlasku na Jaltu 1956. godine.

Nakon plesanja, Maša je izvadila dokumenta.

„Tatjana Vladimirovna“, kazala je, „želim da te obavestim. Kolja je prikupio sve papire za tvoj novi dom u Butovu. Potvrda o vlasništvu, tehnički sertifikat - sve što je neophodno kao dokaz da će prodaja biti zakonita i da će proteći bez ikakvih problema. Evo.“ Podigla je i raširila svežanj hartija poput sanktpeterburške grofice sa lepezom. „Takođe, imamo sva dokumenta za tvoj stan koja će Stefan Mihailovič morati da vidi.“ Podigla je dokument koji je kompletirala Olga Tatarka i koji sam joj dao ranije.

„Pokaži joj papire, Kolja“, kazala je Kaća smešeći se.

„Da, molim te, Nikolaj“, reče Tatjana Vladimirovna. „Sigurna sam

da je sve u redu, ali bih svejedno želela da mi ih objasniš. Onda će mi duša biti apsolutno mirna."

„Izvoli, Kolja", kaza Maša i ispruži lepezu hartija i dokument.

Još nije izmišljen dokument koji se ne može kupiti u Rusiji. Na Trgu Pavelecka, u podzemnom prolazu koji vodi od metroa do smešnog tornja u kojem sam radio, mogu se kupiti fakultetske diplome, dozvole za stanovanje i uverenja koja dokazuju da si, na primer, kvalifikovani neurohirurg. Krivotvorine su ponekad zapravo prave, u tom smislu što su ih izradili korumpirani zvaničnici na postojećim univerzitetima, ili u kancelariji gradonačelnice ili pak u administraciji Kremlija (postoji vrlo živo tržište praznim hartijama zaostalim iz devedesetih, na kojima se mogu izraditi ugovori sa ranijim datumom pomoću vodenih žigova iz datog vremenskog razdoblja). Pojedini među njima su očvidni falsifikati. Ne znam gde je Maša nabavila dokumenta za stan u Butovu, koja sam tog poslepodneva video prvi put. Papiri su bili dovoljno ubedljivi, sa svim pravim insignijama i osipom prihvatljivih štambilja. Možda je postojalo nešto čudno u vezi s potpisima, i senka koju fotokopir-mašina katkad ostavlja u uglu hartije, ali ništa previše očigledno ili alarmantno.

Raširio sam hartije po površini kuhinjskog stola i seo da ih pregledam zajedno sa Tatjanom Vladimirovnom. Najpre smo pogledali dokumenta za njen stari stan. Potom sam joj pokazao dokument koji je nabrajao pogodnosti stambene zgrade u Butovu, i onaj koji je pokazivao da niko drugi nije registrovan da živi u stanu koji će uskoro postati njen. I onaj koji je identifikovao Stefana Mihailoviča kao trenutnog zakonitog vlasnika.

Bilo je to prijatno popodne, i bila bi prava šteta pokvariti ga. Išli smo u Odesu i bila bi šteta pokvariti i to, takođe. Bilo bi teško vratiti se natrag sa mesta na koje smo već stigli. Ali stvarnost je bila mnogo gora i jednostavnija od svakog objašnjenja. Nisam imao nikakvih moralnih dilema, moram da ti kažem, kada sam sproveo Tatjanu Vladimirovnu kroz ta dokumenta, na Dan pobeđe. Bilo je to neumitno, maltene prirodno. Znam kako ovo mora da ti zvuči, ali ne mogu ništa drugo da ti kažem.

„Izvršno", kazala je nakon što smo završili. „Nikolaj, ti si pravi anđeo."

„Da", složila se Maša, „Kolja je naš anđeo."

„Nema na čemu", rekao sam.

„Hajdemo" rekla je Kaća, ustala i protegla se. „Uskoro će vreme za vatromet."

* * *

Dok smo te noći izlazili iz moje zgrade naleteli smo na Olega Nikolajeviča. Spustili smo se liftom u prizemlje, ali je on upravo ulazio kroz prednja vrata zgrade kada sam prišao da ih otvorim. Bio je odeven u crno odelo i belu košulju, kao da je džez muzičar ili pogrebnik, i nosio je akten-tašnu koja je, siguran sam, bila prazna. Maša i Kaća su stajale iza mene, a Tatjana Vladimirovna iza njih dve.

Čestitao sam mu na velikoj pobedi njegove zemlje, kao što to Rusi imaju običaj da rade za Dan pobeđe. On je takođe meni čestitao na pobedi Velike Britanije. „Slava tvom dedi!" rekao je. Jedanput sam mu ispričao, dok smo još češće razgovarali, za konvoje i vezu moje porodice s Rusijom.

„Oleže Nikolajeviču", kazao sam, „dozvolite da vam predstavim moje prijateljice, Mašu i Kaću."

„Da, da", rekao je, kao da ih je prepoznao. „Vaše prijateljice."

„Srećan Dan pobeđe!", kazala je Kaća i zakikotala se. Delovali su kao nedruštveni pripadnici različitih civilizacija koji igrom slučaja govore istim jezikom.

„Da", uzvratio je Oleg Nikolajevič. „I vama takođe, devojke."

„Dakle", rekla je Maša. „Vreme je da krenemo. Izvinite nas."

Oleg Nikolajevič se leđima priljubio uza zid kako bi propustio devojke da prođu. Okrznule su ga u prolazu i izašle na ulicu. „Sve najbolje", rekao je tiho.

Tatjana Vladimirovna je i dalje bila u zgradi i stajala je pored mene. Nisam mogao smisliti kako da mu objasnim ko je ona, te sam mu naprosto rekao kako se zove.

„Drago mi je što sam vas upoznao“, reče Oleg Nikolajevič.

„I meni, takođe“, uzvratila Tatjana Vladimirovna.

Primetio sam oprez u oba para očiju i osetio kako odmeravaju jedno drugo, procenjujući prošlost, obrazovanje, količinu krvi koja je možda bila sprana sa njihovih ruku ili ruku njihovih porodica - beše to ona vrsta trenutnih epskih kalkulacija kakve prave starije ruske porodice, pomalo nalik načinu na koji Englezi procenjuju tuđe cipele, naglasak i frizure. Onda su im pogledi omekšali, ramena se opustila, a gardovi se spustili.

„A čestitam i vama, takođe, Tatjana Vladimirovna“, reče Oleg Nikolajevič.

„Šezdeset godina“, reče Tatjana Vladimirovna. „Zar je već prošlo šezdeset?“

„Manje-više“, kaza on.

Pretpostavljam da je Tatjana Vladimirovna morala biti šest ili sedam godina starija od njega, ali su oboje preživeli sve to - rat, Staljina, čitav taj ruski košmar. Oboje su bili dovoljno stari da su mogli nekada verovati u nešto, čak i ako se ispostavilo da je to bila obična obmana. Najveći deo mladih Rusa nije imao u šta da veruje, čak i da su želeli. Nikakav komunizam, nikakvog boga. Čak je i sećanje na boga bilo zaboravljeno.

„Otišli smo u Kazanj“, kaza najednom Oleg Nikolajevič. „Na Volgi. Moj otac je radio kao tehničar u fizičkoj laboratoriji. Odsustvovali smo dve godine iz Moskve.“

„Lenjingrad“, kazala je Tatjana Vladimirovna, samo ime grada, ništa više.

Krenuli smo napolje i upravo smo prolazili kroz ulazna vrata kad on reče: „Sačekajte minut, Nikolaju Ivanoviču. Jedan minut nasamo, molim vas.“

Tatjana Vladimirovna je izašla u bezmalo topao sumrak da se pridruži devojkama, dok smo on i ja stajali u dovratku. Žene su bile udaljene nekoliko metara od nas. Pretpostavljam da su mogle čuti ono što smo pričali samo da su načuljile uši i da su to želele.

Oleg Nikolajevič reče: „Ugrađuju džakuzi.“

„Gde?“ .

„U stan Konstantina Andrejeviča. Neko se uselio.“

Već duže vreme nisam razmišljao o prijatelju Olega Nikolajeviča

i, da budem iskren, nije me mnogo ni bilo briga.

„Ko?”

„Ne znam. Ne znam. Žena koju poznajem i koja živi u zgradi mi je kazala. Ona je videla.”

»Šta?”

„Džakuzi.”

Čekao je moj odgovor, ali nisam imao ništa da kažem o džakuziju niti o njegovom prijatelju. Mislim da mu je verovatno bilo potrebno samo da to ispriča nekome. Siguran sam da je znao kako je prekasno da od mene očekuje ikakvu pomoć. Baš kao što je bilo prekasno da njegovo mišljenje promeni bilo šta u vezi sa mnom i devojkama.

Da bih prekinuo tišinu, kazao sam mu da početkom juna putujem u Odesu na nekoliko dana.

Oleg Nikolajevič me je pogledao u oči, a zatim je skrenuo pogled prema Maši i Kaći odevenim u letnje haljinice sa bretelama. Kada je progovorio, činilo se kao da se obraća tački negde duž moje ključne kosti.

„Pozovi svinju na večeru”, reče, „i ona će podići noge na sto.”

* * *

Posmatrali smo vatromet sa Puškinovog trga, pri čemu je Tatjana Vladimirovna stajala između Maše i mene, ruku isprepletenih s našima. Mislim da joj se dopadalo da boravi u blizini ljubavnika, čak i ako njoj nije bilo namenjeno naročito mnogo ljubavi. Kaća je imala paket prskalice koje nam je razdelila, pa smo mahali njima jedni ka drugima. Kada je počelo praskanje, podigli smo poglede ka nebu iznad Kremlja i govorili „uuuu” i „uraa”.

„Uživajte, deco”, kazala je Tatjana Vladimirovna pošto nam je poželela laku noć i poslala svima poljupce, a meni namignula.

* * *

Uzeo sam još jedan slobodan dan i odleteli smo u Odesu u petak ujutru. Boravak u kućici na plaži je na kraju propao, ukoliko je vikendica uopšte ikada i postojala, te smo odseli u hotelu. Ja sam platio, naravno, a za uzvrat sam dobio priliku da izigravam veliku zverku, prijavivši se na recepciji s njih dve, odlazeći na doručak s njih dve. Hotel se nalazio na dražesnoj, mirnoj aveniji, načičkanom procvetanim drvećem i statuama mrtvih Odešana, iznad veličanstvenih starih stepenica koje su vodile dole prema morskoj obali. Hotel je imao lepo drveno stepenište, restoran koji mora da je nekada bio ekskluzivan poput *Rica* i predivan pogled na ranoletnje sunce koje je plivalo u moru crnom kao nafta. Sve to mi navire u sećanje, kada ti ovako pričam.

Uzeli smo sobu i po - prostranu spavaću sobu sa susednom prostorijom, u kojoj je stajao pomoćni ležaj, i zajedničkim kupatilom. Kaća je smesta otišla napolje da prošeta i flertuje. Priznajem da sam zamolio Mašu da skine haljinu, otvori vrata garderobera i stane ispred ogledala, kao što je to učinila na fotografiji koju su mi pokazale na samom početku. Samo što sam sada ja sedeo iza nje i gledao u njena leđa i poprsje u ogledalu i u sebe tamo skupa s njom. Pogledi su nam se susreli negde na vratima garderobera, a odrazi u staklu su bili blizu jedan drugom, ali smo mi bili razdvojeni, već daleko jedno od drugog.

Ja sam sedeo a ona je tako stajala, dok su samo naše oči govorile, sve dok se Maša nije obratila mom odrazu u ogledalu, istim onim nasilnim glasom koji je izašao iz nje na aerodromu: „Da li je dovoljno, Kolja?“ U Odesi je bila predusretljiva, tačna, učtiva prema mojim potrebama koje je upoznala. Ali osećao sam se kao da nije zbilja tamo, ili možda kao da ja nisam tamo, unutar njene glave, pa je možda zato što nisam bio tamo mogla da priušti sebi da bude velikodušna sa mnom.

Obukli smo se. Na vrhu stepeništa koje je vodilo od senovite avenije do morske obale smo pronašli patuljastog krokodila, proćelavu sovu i nervoznog majmuna koji su čekali da se fotografišu sa lakovernim turistima. Bilo je toplo na suncu, ali bezmalo hladno u

senkama. Kafići u Odesi su se otvarali dočekujući početak sezone, šireći suncobrane i spuštajući platnene nadstrešnice poput životinja koje se protežu posle zimskog sna. Snebivljivi Amerikanci su trapavo ćaskali o jelovnicima sa internet-mladama koje su doleteli da upoznaju. Dve devojke u čizmama od PVC-a i podvezicama su kružile unaokolo i delile prolaznicima pamflete koji su reklamirali striptiz-klub. Možda sam pogrešio što sam mislio da njihova religija umire, tih vatreno grešnih Slovena. Možda ljudi, da bi bili ovoliko nemoralni, moraju da imaju religiju negde - neke istrošene bogove koji vrebaju u pozadini njihovih umova, bogove kojima su odlučni da prkose.

Sredinom poslepodneva smo se odvezli taksijem na plažu.

Upitao sam Kaću: „Kako su prošli ispiti?”

„Koji ispiti?”

„Tvoji ispiti na Moskovskom državnom univerzitetu.”

„A, da”, rekla je. „Ispiti. Super su prošli.”

Sedeli smo u malom kafeu pored plaže, sazdanom od bambusovog drveća. Vitki tinejdžeri su skakali u ledenu vodu sa klimavih tobogana na kraju srušenog doka. Pesak je iz daljine izgledao kao nešto što sam jedanput video na vulkanskoj plaži na Tenerifama (nekada davno, pre tebe, pre Rusije). Kada sam pogledao pomnije, ispostavilo se da je u pitanju uglavnom pepeo od cigareta. Kaća je nosila providnu haljinu sa crvenim bikinijem ispod. Maša je vrtela suncobran. Nisam mogao da joj vidim oči iza naočara za sunce.

„Koje predmete si polagala, Kaća?”

„Posao... privredu... i mnoštvo drugih/¹ Nasmejala se. „Ja sam veoma dobar student.”

„Prva u generaciji”, rekla je Maša, i obe su se nasmejale. Ja sam se takođe nasmejao.

Betonska staza iza plaže je vonjala na mokraču, ali nekako ne previše neprijatno. Starac je vodio računa o utakmici pančbola^{16}, a tužna starica se ponudila da nas izmeri na staromodnoj vagi. Gomila ušnulih pasa ležala je okolo. Činilo se da više ne postoji ništa za skrivanje. Njih dve nisu bile sestre. Tatjana Vladimirovna im nije bila tetka. Kaća je radila kao konobarica u uzbekistanskom restoranu. Sve je izlazilo na videlo.

Seli smo na plažu (Maša i Kaća su rasprostrle plastične kese ispod sebe kako bi zaštitile odeću). Složili smo se da ćemo se uveče vratiti u neki od noćnih klubova na plaži pored kojih smo prošli. Kupili smo tri sladoleda od žene koja je ličila na Tatjanu Vladimirovnu i lizali ih u tišini.

U hotelu, dok smo se spremali da ponovo izađemo napolje, saznao sam za Serjožu.

* * *

Maša se povukla u kupatilo i zaključala vrata. Čuo sam kako voda teče iz slavine. Kaća je zaspala. Kroz otvorena vrata njene sobe sam je video kako leži potrbuške na krevetu, sa rukama ispruženim pravo uz telo poput leša. Posle nekih četvrt sata sam pokucao na vrata kupatila i upitao Mašu da li je sve u redu, a ona je nakon duže pauze odgovorila „da“, procedivši tu reč glasom koji je bio negde između orgazma i smrtnog hropca. Uključio sam televizor: pronašao sam takmičenje u dizanju tegova, softkor reklame za italijanske sobe za četovanje, borbene formacije ljudi u uzanim poslovnim odelima koji su pokušavali da pregaze jedni druge u nečemu što mi je ličilo na ukrajinski parlament, i neobičnu vojnu ceremoniju koja je uključivala pleh orkestar i nekoliko kamila, emitovanu uživo iz Turkmenistana. Isključio sam televizor. Odnekud iza hotela začuo sam nešto za šta sam amaterski zaključio da su dva pucnja. Potom sam ugledao Mašinu ružičastu tašnicu na noćnom stočiću pored kreveta, podigao je i pogledao unutra.

Imala je oba pasoša, međunarodni i interni koji Rusi moraju da nose unaokolo sa sobom. Tako mogu da budem siguran u to kako se preživela. Posle sam shvatio da sam mogao da pronađem i zapišem njenu adresu. Možda je trebalo da to uradim, ali sam bio u žurbi i nehatan, te nisam. Posedovala je člansku karticu teretane i još jednu noćnog kluba u rejonu Taganjka za koji nikada ranije nisam čuo. Imala je karticu za popust na kupovinu u prodavnici u Ulici Novi

Arbat, tri markice na „kupiš šest, dobijaš jednu besplatno” karticu iz kafedžinice na Puškinovom trgu, ulaznicu za metro, oko dve hiljade rubalja i pedeset dolara. Pronašao sam parče papira sa naškrabanim brojem njenog telefona, kakvo sa sobom nose svi praktični Moskovljani da bi bakuta osobe koja ukrade tašnu nekoliko dana kasnije mogla da Maši proda njene isprave. Bila je tu i jedna fotografija.

Izgledao je suviše nedužno, taj dečacić na crnobeloj fotografiji veličine fotografije za pasoš. Mogao sam da razaberem tintinovsku frizuru, kovrdžavu plavu kosu koja je ispadala iz zimskog šešira zavezanog ispod njegove brade. Nisam mogao da budem siguran - mesečni stupnjevi razvoja i dražesna dostignuća nedonoščadi kojima se njihovi roditelji toliko uzbuđuju su mi odvajkada bili strani - ali sam pretpostavljao da je mališan na fotografiji star oko godinu dana. Video mu se samo gornji deo tela, no mogao sam naslutiti da nosi minijaturno mornarsko odelo. Licem je bio napola okrenut prema kameri, a napola je gledao nagore u lice žene u čijem je krilu sedeo. Bila je to Maša.

Okrenuo sam fotografiju. Nekoje na poledini napisao „Serjoža i ja”, i datum - pet-šest meseci pre dana kada sam je upoznao. Izračunao sam kako je u vreme našeg boravka u Odesi taj dečacić imao oko dve godine. Vratio sam fotografiju natrag u tašnicu, a tašnicu sam vratio na mesto gde sam je našao.

* * *

Te noći su obe nosile tesno pripijene kombinezone - Mašin je bio tamnoplav, a Kaćin, čini mi se, ljubičast - i previše šminke. Otišli smo na večeru u ukrajinski snek-bar. Zatrpao sam tanjir valjušcima, ali nisam okusio skoro ništa, već sam naprosto sedeo tamo i razmišljao. *Koje Serjoža? Koje Serjoža? Koje Serjoža?* Devojke su razgovarale o tome kuda bi išle na odmor kada bi mogle sebi da priušte (Maldivi, Sejšeli, „Herods”). Posle smo popili po pinja-koladu

u neprijatnom baru, a zatim smo se taksijem odvezli do noćnog kluba na plaži. *Ramzes*, mislim da se tako zvao, ili možda *Faraon*.

Bio je to prvi vikend sezone, rano uveče, možda oko pola jedanaest, i prohladan. Mesto je bilo napola prazno. Unutra se nalazila pozornica koja se davila u suvom ledu, prazan podijum za ples i oko njega stolovi postavljeni na strane triju plastičnih egipatskih piramida. Seli smo i čekali da se nešto desi, ne trudeći se da razgovaramo i pokušamo da nadglasamo zaglušujuću tehno muziku. Isprva postepeno, potom naglo, kao što se to neretko dešava na žurkama i u noćnim klubovima, mesto se napunilo. Maša i Kaća su ustale i otišle da plešu. Ja sam se zaputio prema šanku i stajao tamo usamljen, posmatrajući i pijući.

Sa izuzetkom desetak mafijaša u crnim *plaši me se* sakoima, sa volovskim vratovima i frizurama kao u osuđenika na smrt, bio sam najstarija osoba u tom klubu, starija od ostalih za skoro petnaest godina. Dugonoge žene iz Odese su me posmatrale odevenog u farmerice i majicu kratkih rukava kao da sam egzibicionista ili prosjak. Na programu je bio striptiz-šou - uvrnuti balet u kojem su učestvovali goli igrači, nepomična muška gromada i dve razočaravajuće žene sa dugačkim zubima i mlohavim, oklembešenim sisama. Ironični posetioци su veselo klicali i aplaudirali.

Pošto su striptizete pokupile odeću i pobegle sa bine, popeo sam se na piramidu i pogledom skenirao podijum za ples u potrazi za devojkama. Danas mi nije sasvim jasno šta se zapravo desilo te noći, ali nejasno se sećam da sam se probio kroz gungulu do mesta na kojem su Maša i Kaća stajale u uglu pokraj pozornice, nečujno se izvinjavajući vlasnicima prstiju koje sam gazio, dok su mi se stakla naočare maglila a u ušima mi je bubnjalo. Udružile su se sa još jednom devojkom i mladićem, sećam se, ali su se neznanci povukli natrag u džunglu udova kada su me ugledali kako dolazim.

Stao sam ispred Maše, ščepao obema rukama njenu glavu kako bih je držao nepokretnu, i povikao najglasnije što sam mogao: „Ko je Serjoža?”

„Šta?” Lice je prestalo da joj se pomera, ali je njeno telo pokušalo i dalje da pleše.

„Ko je Serjoža, Mašo?”

„Nemoj sada, Kolja.“

„Da li je Serjoža tvoj sin, Mašo?“

„Nemoj večeras, Kolja.“

„Da li je on s tvojom majkom? Da li ti se majka zaista razbolela kada si bila mala? Imaš li uopšte majku, Mašo?“

„Nemoj večeras. Večeras je samo tvoje veče, Kolja. Hajde da plešemo, Kolja.“

Njeno telo je ponovo počelo da se uvija. Ja sam joj i dalje držao glavu između dlanova, ali je ona jednom rukom posegnula oko mene prema Kaći, a zatim sam osetio kako mi Kaćine ruke prelaze preko ramena, a prsti joj se prepliću s mojima na potiljku Mašine lobanje, i Kaćin dah na svom vratu i njene čvrste grudi kako mi pritiskaju srednji deo leđa.

Bio sam dopola pun pinja-kolade, a druga polovina je bila pijana od istine koju sam iznenada spoznao. Dopustio sam da mi Kaća skloni ruke sa Mašinog potiljka, prestao da vičem i kolebljivo počeo da đuskam. Mora da smo izgledali poput jeftine muške fantazije.

Međutim, postoji nešto u vezi s Odesom, još i više nego s Moskvom, to što pod pravim osvetljenjem, s pravim podmazivanjem, nekako možeš učiniti da stvari izgledaju bolje nego što zapravo jesu. Možeš da učiniš da stvari budu ono što želiš da budu. Ljudi žive od toga, pa što ne bi i ti. To sam i ja učinio, te duge poslednje noći. Suvi led na pozornici noćnog kluba se raščistio, a ja sam s druge strane bine ugledao svetlucanje Crnog mora i vrhove talasa koji su se kotrljali prema nama, obasjani mesečinom. Činilo mi se da mogu da plešem, da plešem poput telesa koja su se uvijala na stolovima i tela koja su se pela na podijum kako bi dozvolila svetlu da vidi koliko su mlada i predivna početkom leta. Činilo mi se da gangsteri nemaju loše namere, i da je Maša možda ozbiljno mislila kada me je poljubila. Piramida je ličila na piramidu, fantazija je mirisala na sreću, a noć je odisala slobodom.

* * *

Jedva da smo bili u krevetu sat vremena, kad je svetlost dojedrila preko mora, kroz drveće i hotelske zavese. Potražio sam tragove porođaja, strije na kukovima i stomaku usnule Maše, ali nisam mogao da ih pronađem.

Petnaesto poglavlje

Leto je bilo u punom jeku kada smo se vratili iz Odese. U Moskvi proleće nastupi naglo i čini se kao da dođe preko noći ili dok odgledaš film: probudiš se ili izađeš iz bioskopa na sve topliji vazduh, i otkriješ da je već došlo a i prošlo. Mogao sam da osetim ukus hormona i energije u vazduhu. Nešto je moralo da se dogodi sa tom energijom, neko je morao da nešto uradi s njom.

Nekoliko dana nakon povratka iz Odese - dan-dva pre datuma koji smo odredili za potpisivanje ugovora o razmeni stanova - Maša i ja smo ponovo otišli do Tatjane Vladimirovne. Dočekala nas je na vratima i isterala napolje u želji da zajedno s njom odemo u šetnju po putiću oko odleđenog jezera. Dali smo joj poklončić koji smo joj kupili, magnet za frižider koji je predstavljao zgradu opere u Odesi i pored nje ponosnu glavu carice. Prinela ga je očima, a zatim stavila u unutrašnji džep kratkog, tamnoplavog prolećnog kaputa. Kazala je kako bi volela da jednog dana ponovo ode na Crno more.

„Hoćete“, rekao sam.

„Možda“, složila se.

Posle, Maša joj je kazala da ima neki problem sa stanovima. Zapravo, postoje dva problema. Prvi problem, koji sam prema Mašnim rečima ja identifikovao, bio je taj što će Tatjana Vladimirovna, ukoliko zameni sadašnji stan za novi kao što su se dogovorili, morati da plati stotine hiljada rubalja poreza na imovinu. Vlasti će, kazala je Maša, izračunati koliko misle da vredi novi stan, a zatim će dodati taj iznos svoti od pedeset hiljada dolara kako bi ustanovile nominalnu vrednost njenog starog stana. Ukupna vrednost će biti iznad dozvoljenog praga, usled čega će stupiti na snagu porez na imovinu. Stoga će Tatjana Vladimirovna izgubiti tih

pedeset hiljada dolara, a možda će morati da plati i više.

„Da li je to tačno, Nikolaj?“, upita me Tatjana Vladimirovna. Nemam pojma zbog čega mi je toliko verovala. Maša me je gledala pravo u oči; nije treptala, niti me je ohrabivala, niti prepredeno klimala glavom, već je dotad naprosto znala šta sam spreman da kažem i uradim.

„To je istina“, odgovorio sam najboljim advokatskim glasom, iako sam tada prvi put čuo za to. Proverio sam docnije: nije bilo istina. Ali je zvučalo istinito.

Postoji rešenje, objasnila je Maša. Mogu da naprave dva odvojena ugovora: jedan za prodaju stana Tatjane Vladimirovne kraj jezerceta, za iznos od pedeset hiljada dolara, a zatim još jedan za kupovinu novog stana u Butovu. Na drugom ugovoru će navesti neku cenu za kupovinu stana u Butovu koja zvuči uverljivo, svotu dovoljno visoku da vlasti ne pomisle kako je prodaja nameštaljka. Ali taj iznos neće biti bitan zato što Tatjana Vladimirovna zapravo neće morati da ga plati.

„Dva ugovora“, kazala je Tatjana Vladimirovna. „Shvatam. Kada ćemo potpisati drugi ugovor, onaj za moj novi dom?“

„Uskoro“, odgovori Maša. „Veoma uskoro.“

Tatjana Vladimirovna stade i na trenutak spusti pogled ka svojim cipelama. Slegnula je ramenima i kazala: „Dobro.“

Drugi problem je, rekla je Maša, to što je Stefan Mihailovič zvao da kaže kako je stan u Butovu skoro spreman, ali ne sasvim. Biće završen za najviše nedelju-dve, obećao je, tri nedelje uvrh glave. Međutim, Maša je predložila da Tatjana Vladimirovna bez obzira na to proda stan - trebalo bi da potpiše papire i uzme novac. Kazala je da smo već ugovorili sastanak u banci u kojoj će prebrajati novac, i da ćemo sada morati da platimo za njega čak i ukoliko odložimo dogovor. (Tih dana se prodaja nekretnina, poput svih velikih novčanih transakcija - kupovine sudija, podmićivanja poreskih inspektora - u Rusiji uvek obavljala isključivo u gotovini.)

„Moramo da platimo za to?“

„Da, Tatjana Vladimirovna“, rekao sam.

Međutim, nastavila je da govori Maša, Tatjana Vladimirovna će moći i dalje da živi u stanu kraj jezerceta sve dok zgrada u Butovu ne bude završena. Ostala je da se završi samo još kuhinja, kazala

je, Stefan Mihailovič ugrađuje radne površine i mašinu za pranje posuđa, a onda će sve biti gotovo. Jedino što će Tatjana Vladimirovna morati da uradi biće da se odjavi sa stare adrese - odnosno, da prijavi vlastima kako više ne živi tamo. Neće živeti nigde. Maša je ispričala sve to bez žurbe ili zamuckivanja, bez ikakve očigledne nervoze ili emocija. Zapanjila me je.

„Mašina za pranje posuđa!“, rekla je Tatjana Vladimirovna i nasmejala se. Potom je začutala, napravivši dugačku pauzu tokom koje sam se zabrinuo da će pristati ali - priznajem - još više sam se zabrinuo da neće. Sećam se da sam gledao u zemlju i razmišljao o tome koliko je čudesno suva stazica oko jezera. Drveće je ponovo izgledalo živo, skoro sasvim zeleno, a iz restorana s druge strane vode je dopirala lupnjava. Magične životinje koje su puzale i skakale po zidu građevine nasuprot stambene zgrade Tatjane Vladimirovne su sijale kao da su odgojene za leto.

Tatjana Vladimirovna naposletku reče: „U redu. Hajdemo na sastanak u banku“, i nastavismo da šetamo.

* * *

Zakopani „žiguli“ se izlegao iz snežne čaure u mojoj ulici. Vetrobransko staklo je bilo naprslo, ali je delovao čistije nego pre nestanka, kao da je zima sa njega sprala prljavštinu. Kada sam prošao pored zgrade u kojoj je živeo prijatelj Olega Nikolajeviča, video sam kako tim tadžikistanskih fizikalaca uza stepenice tegli kolica puna peska, naramke šperploče i bačve s farbom. Letnji kafe na uglu Bulevara je podigao roletne da bi propustio unutra topli vazduh. Topole koje je neki sovjetski urbanistički genije zasadio po vascelom gradu su bile u cvatu, rasipajući pufnasto belo semenje - benignu junsku pošast koju Moskovljani nazivaju „letnji sneg“ - koje ti uleće u kosu a ponekad i u grlo, i skuplja se u slivnicima u gromuljice koje pijani tinejdžeri ponekad pale.

Banka koju smo odredili za potpisivanje konačnog ugovora i

prebrojavanje novca se nalazila nedaleko od stana Tatjane Vladimirovne, u delu Moskve poznatom kao Kitaj gorod, Kineska četvrt. U susednoj zgradi je bila smeštena kockarnica, a s druge strane ulice prodavnica DVD-a. Kasnio sam. Bio je radni dan, ponedeljak čini mi se, a u kancelariji smo bili zauzeti novim zajmom. Novac se još uvek slivao u Moskvu, čak i pored onoga što je Kremlj učinio onom uobraženom naftnom tajkunu, njegovom nesrećnom advokatu i gnevnim manjinskim deoničarima. Zatekao sam ih kako stoje na pločniku ispred banke, Maša i Kaća u poslovnim odelima koja nisam video nikada ranije (bila su uzana u kukovima), Stefan Mihailovič sa konjskim repom i sakoom od tvida, Tatjana Vladimirovna u dugačkoj nabranoj suknji i braon bluzi. Ušli smo unutra, prošli pored niza neraspoloženih blagajnika iza utvrđenih prozora, pa kroz sigurnosna vrata i ušli u neku vrstu sale za sastanke, sa visokim prozorima postavljenim tik ispod plafona kao u zatvoru i mlakom vodom u bokalu na astalu.

Unutra su nas čekala dva zvaničnika banke: jedan da potpiše dokumenta koja će zatim poslati državnom birou za registraciju imovine, a drugi da prebroji novac koji je Stefan Mihailovič doneo sa sobom u iskrzanoj kožnoj akten-tašni. (Nikada nisam saznao gde su nabavili drugih dvadeset pet hiljada dolara). U udaljenom uglu prostorije su bila vrata sa jednom od onih kliznih metalnih bezbednosnih rešetki kakve se mogu videti ispred izloga prodavnica nakon što ih zaključaju tokom noći. Otvorili su kapiju, a mi smo prošli kroz vrata i krenuli nadole niz metalno spiralno stepenište - ljudi iz banke, Stefan Mihailovič, Tatjana Vladimirovna i ja kao njen pravni savetnik - u tišini, izuzev bata naših koraka i nekoliko starićinih uzdisaja. Hodala je ispred mene, a kada je neko zaključao kapiju iza naših leđa, uz škripanje ih gurnuvši preko praga a zatim navukavši rezu, video sam kako joj se glava okreće unazad u nekom automatskom, sovjetskom grču.

Prostorija u podnožju stepenica je bila bezvazdušni, nemilosrdni trezor bez prozora, sa malim drvenim stolom u sredini, onakvim na kakvima smo ti i ja nekada polagali ispite, i usamljenom sijalicom koja je visila sa plafona. Zidovi su bili načinjeni od niza metalnih sefova. Žena iz banke čiji je posao bio da prebroji novac - debeljuškasta, sredovečna Jermenka, mislim, prijateljski

raspoložena na iscrpljujući način - sela je na jedinu stolicu u prostoriji. Stefan Mihailovič je iz akten-tašne izvadio novac, hiljade novčanica rubalja u protivvrednosti pedeset hiljada dolara, i predao joj ga na pregled. Mi ostali smo stajali iza njenih leđa i disali dok je ona širila novčanice pod fluorescentnom lampom. Svaku bi pogledala kroz okular kakav koriste trgovci dijamantima, a zatim je provukla kroz bučnu mašinu za prebrojavanje novca. Podelila je banknote u tri gomilice, uvezala ih elastičnim trakama i stavila u sivi metalni sef. Popunila je formular, i napokon gurnula sef u otvor u zidu.

Popeli smo se uza stepenice. Tatjana Vladimirovna je sela za sto sa Stefanom Mihailovičem. Ja sam stajao pored zida između Maše i Kaće. Tatjana Vladimirovna je potpisala ugovor o prodaji koji je Olga Tatarka u žurbi sačinila za nas: samo njen stan za naših pedeset hiljada dolara. Potpisala je brzo, ne pročitavši dokument, i okrenula se prema nama smešeći se. Kopija ugovora će biti poslata birou za registraciju imovine, objasnili su nam bančini službenici. Kada biro za nedelju-dve, po njihovoj proceni, pošalje natrag potvrdu da je Stefan Mihailovič sada vlasnik stana, dobiće rezervne ključeve imovine u vlasništvu banke, a Tatjana Vladimirovna će moći da dođe po svoj novac.

„Čestitamo!“, reče Maša.

„Oh, Tatjana Vladimirovna!“, kaza Kaća i suknu napred kako bi je zagrlila otpozadi dok je sedela za stolom.

„Čestitamo!“, rekoše.

„Hvala“, reče Stefan Mihailovič.

„Mašina za pranje posuđa!“, rekla je Tatjana Vladimirovna i nasmejala se.

* * *

Nadzornik Vjačeslav Aleksandrovič je negde u to vreme ponovo nestao. Zajam je bio u potpunosti isplaćen, ali je on trebalo da

potvrdi kako se poštuju svi termini i krajnji rokovi - a naročito da će platforma isporučiti prve količine nafte tog leta, i da se samim tim projektna kompanija nalazi na dobrom putu da ispoštuje plan otplaćivanja zajma. No, telefon mu je bio isključen, a na svom imejl nalogu je namestio tajanstvenu automatsku poruku koja je glasila da mu je izuzetno žao, ali da će proći izvesno vreme dok ne bude u mogućnosti da odgovori. Kozak je takođe najednom postao nedostupan. Sergej Borisovič je obišao zgradu prekoputa Kremlija u kojoj smo održali poslednji sastanak s njim. Ispostavilo se da zgrada pripada naftnoj kompaniji u vlasništvu debelog uzbekistanskog ubice. Sergeju Borisoviču su kazali da nikada nisu ni čuli za Kozaka, i ispratili su ga napolje. Kada je pitao *Narodnjeft*, podsetili su nas, napismeno, da ne snose nikakvu zakonsku odgovornost za bilo kakav poslovni poduhvat združenog preduzeća. Paolo je pokušao da nas uveri kako još uvek nema razloga da uznemiravamo banke, ali sam primetio da je pod stresom: ispod očiju je imao tamne vrećice i počeo je da psuje na italijanskom. Neprestano je govorio o Kozaku kao o „Nikolasovom prijatelju“. Ljudi u kancelariji su ga izbegavali i nervozno su posmatrali smenjivanje brojeva iznad vrata lifta, snagom volje terajući da što pre stigne broj njihovog sprata, ukoliko bi se zatekli unutra s njim.

Nisam mogao da napustim posao onog dana kada je uverenje stiglo, tako da nisam bio u prilici da vidim kako Tatjana Vladimirovna izlazi, gegajući se, iz banke s hrpom rubalja vrednih pedeset hiljada dolara u plastičnoj kesi i vraća se u stan u kojem je živela prethodnih četrdeset godina i u kojem je očekivala da ostane još nekoliko nedelja. To bi se definitivno desilo, doduše, otprilike deset dana kasnije, tamo negde sredinom juna, kada su dani najduži a zima izgleda kao daleki san. Taj deo nisu mogli da nameste. Banka je bila odgovorna za novac, a službenici bi ga predali samo Tatjani Vladimirovnoj lično. Stoga mora da ga je imala, barem u početku.

Ali pre nego što sam je ostavio, onog dana kada su prebrajali novčanice u trezoru, Tatjana Vladimirovna nas je pozvala kod sebe u stan poslednji put. Šetnja od banke do njenog stana je kratko trajala. Kutije sa stvarima su bile pokorno nagomilane u hodniku. Nameštaj je delovao golo i posramljeno. Tanjiri i razne diplome bili su poskidani sa zidova. U sudoperi je stajao buket cveća koji su joj poklonile

kolege iz muzeja, zajedno s novim radio-aparatom, kada je napustila posao krajem prošle nedelje.

Dala mi je poklon, takođe. Rekla je da poseduje previše stvari, da ne zna ima li dovoljno mesta za sve njih u Butovu, šta da radi sa svim tim stvarima? Želela je da imam uspomenu na naše prijateljstvo. Poklonila mi je svoju fotografiju u gimnastičarskom točku, snimljenu u trenutku kada je pred sobom imala još četiri decenije komunističkih laži i nestašica, nakon kojih je usledila decenija nade, još laži i nestašica i konačno Maše, Kaće i mene. Pokušao sam da je odbijem, ali je ona insistirala. Mislim da si je videla jedanput u fioci i upitala me ko je to, a ja sam promumlao nešto o suvenirima, ali ti nisam zaista odgovorio. Od svega što posedujem - što uopšte nije mnogo za čoveka mojih godina i bankovnog računa - ta fotografija Tatjane Vladimirovne u njenoj crno-beloj mladosti predstavlja predmet koji bih najradije izgubio, svojinu od koje bih najradije pobegao, ali iz nekog razloga ne mogu.

Šesnaesto poglavlje

Kao što rekoh, bio je to miris.

Cveće su ponovo zasadili u leje na sredini Bulevara, gizdave regimente dana i noći i lala. U skladu sa tajnom klauzulom u ruskom ustavu, polovina žena mlađih od četrdeset godina je počela da se oblači nalik prostitutkama. Toplina i izduvni gasovi su stvarali magličastu fatamorganu iznad kazina u Ulici Novi Arbat, kada bi pogledao nagore prema reci i hotelu *Ukrajina*. Bila je sredina juna, a Konstantin Andrejevič je počeo da zaudara.

Sećam se da sam izlazio iz stana rano izjutra, krenuvši da se nađem sa Štivom Volšom u američkom restoranu nedaleko od Trijumfalnog trga. Kada sam sišao niza stepenice do sprata Olega Nikolajeviča, zatekao sam Džordža kako sedi na otiraču za noge ispred njihovih ulaznih vrata. On je bio mator, artritični beli mačor, sa ružičastim ušima i uznemirujućim ružičastim očima, debeo kao da je trudan, ali sa koščatim repom. Zurio je u zid kao da pati od posttraumatskog stresa. Nagnuo sam se preko mačora i pozvonio na vrata stana Olega Nikolajeviča, više puta, ali nije bilo odgovora. Prazan pogled Džordžovih ružičastih očiju se susreo s mojim. Ostavio sam ga pred vratima i pošao niza stepenice ka ulaznim vratima zgrade i prijatnom večernjem vazduhu.

Prvi sam ugledao Olega Nikolajeviča. Bio mi je okrenut leđima, ali sam video da je to on; stajao je tamo u izgužvanom odelu, spuštene glave kao da se moli ili plače. Svuda oko njega su se kretali ili pričali drugi ljudi, a on je stajao potpuno nepomično i usamljeno, i niko nije razgovarao s njim.

Iz pravca iz kojeg sam došao, gomila mi je blokirala vidik. Međutim, istog trena sam osetio miris - miris trulog voća koji je

smesta odao Konstantina Andrejeviča. Sa udaljenosti od desetak metara, ugledao sam stopalo.

Videlo se samo jedno stopalo koje je izvirivalo iz prtljažnika narandžastog „žigulija" i padalo preko zaprljanih registarskih tablica. I dalje je bilo obučeno u cipelu, sećam se. Iznad cipele se videla čarapa, a iznad čarape delić zelenkastog mesa.

Od kolena nagore bio je i dalje u prtljažniku, skriven od pogleda, hvala bogu, ali sam nekako istog trena znao da je to Konstantin Andrejevič, nestali prijatelj Olega Nikolajeviča. Stigao sam do Olega Nikolajeviča i stao pored njega, ugledao retke sede kovrdže na temenu njegove pognute glave, i gledao u zemlju zajedno s njim tri minuta ili čitavo stoleće, on i ja, odvojeni ali zajedno. On nije podigao pogled niti ga je skrenuo u stranu, ali sam znao da mu je ipak jasno da sam prisutan.

Naposletku sam kazao: „Strašno. Naprosto strašno."

Podigao je pogled i osmotrio me, zazinuo da nešto kaže, progutao knedlu i ponovo spustio pogled ka tlu.

Oko automobila je stajalo pet-šest policajaca. Dvojica-trojica među njima su razgovarala mobilnim telefonima. Nosili su one smešne plave košulje - zategnute preko stomaka i komotne u struku, pri čemu pištolj udara u butinu ispod - kakve moskovska policija nosi leti. Izgledali su kao gosti na sporom ruskom roštilju. Na drugoj strani automobila, na haubi je sedeo i pušio mladoliki detektiv kod kojeg sam bio nekoliko meseci ranije i odbio da ga podmitim, dok sam pokušavao, premda ne naročito prilježno, da pomognem Olegu Nikolajeviču da pronađe svog na smrt osuđenog prijatelja.

„Zdravo", rekoh.

„Zdravo, Englezu", otpozdravi on. Delovao je zadovoljno što me vidi. Na njemu su bile crne farmerice, sako od lanenog platna i tamna majica s kratkim rukavima i slikom krigle „ginisa" na grudima.

„Znaš li ko je ovo učinio?", upitah ga.

Nasmejao se. Bubuljice su mu se pogoršale. „Ne još. Možda sutra."

„Zašto su ostavili telo ovde?"

„Ne znam", odgovori detektiv. „Verovatno zbog toga što su ga negde iznosili, a neko ih je prekinuo. Sigurno su zaključili da je previše opasno vozikati se unaokolo sa mrtvim starcem u gepeku.

Možda su nameravali da se vrate kasnije, ali to nikad nisu uradili. Čini se da je unutra već izvesno vreme. Možda još od prošle godine."

Setio sam se šta mi je Stiv Volš ispričao o metodu plaćenog ubistva sa amaterskim i profesionalnim ubicom. Upitao sam detektiva da li je to možda bio slučaj sa Konstantinom Andrejevičem.

Razmislio je o tome nekoliko sekundi. „Moglo bi da bude nešto slično tome" odgovorio je. „Posredi je veoma aljkavo odrađen posao. Čekić, rekao bih, ili možda cigla. Želiš li da vidiš?"

„Ne, hvala."

Odšetao sam malo dalje, do ograde crkvenog dvorišta. Žučkasta trava je pokušavala da preživi u kaljuzi. Pozvao sam Stiva.

„Mrtav je", rekoh.

„Hoćeš li kasniti? Mislio sam da posle svratimo do Alfijeve kafane." Alfijevo mesto je bilo drumska kafana nedaleko od ! zoološkog vrta, gde su ruske devojke koje su se pretvarale da su kurve, i kurve koje su se pretvarale da to nisu, igrale na stolovima dok su ih sredovečni stranci gutali pogledima. Oduvek mi se sviđala Alfijeva birtija.

„Konstantin Andrejevič", rekao sam, „prijatelj mog komšije. Mrtav je."

Ispričao sam Stivu za stopalo i čekić (ili ciglu).

„Rekoh ti da je mrtav", kazao je Stiv. A potom je dodao:

„Verovatno su ga ubili zbog stana."

„Šta?" i

„Njegovog stana. Posедуje li stan?"

„Da", odgovorih. „Poseduje. Posedovao je."

„Onda", rekao je Stiv, „to je to. To je priča, kažem ti. Uvek je posredi stan, osim kada je u pitanju piće ili preljuba. Neko ga je ubio zbog njegovog stana."

Zločini zbog imovine su bili još brutalniji tokom devedesetih, objasnio mi je Stiv nostalgичnim glasom kakav moskovski veterani uvek imaju kada počnu da govore o toj ljubljenoj deceniji otimačine i pohlepe. Nakon pada komunizma, moskovska gradska vlast je gotovo u bescenje rasprodala najveći deo stanova osobama koje su živele u njima. Prevare su započele istog trena, kazao mi je Stiv. Prevaranti su se ponekad venčavali s vlasnicima, a zatim dovlačili

svoje rođake iz Rostova ili odakle god da se ratosiljaju njihovih supružnika kako bi mogli da naslede stanove. Ili bi jednostavno mučenjem prisilili jadničke da prepisu vlasništvo na njihovo ime, a zatim ih rastvarali u kiselini ili bacali u reku Moskvu.

„Međutim, budući da se Rusija sada civilizovala“, rekao je Stiv, „razradili su čistiji metod. Pronađu nekog usamljenog starkelju, koknu ga, i potplate sudiju da potvrdi kako su oni mrtvačevi zakoniti naslednici. To je to, stan je njihov.“

„Zar im nije potrebno telo?“, upitao sam. „Kako bi se dokazalo da je neko mrtav, hoću da kažem. Zar ne bi morali da pronadju telo?“

„Isuse, Nik, mislio sam da si ti advokat. Ne, telo nije neophodno. U Rusiji, ukoliko se vodiš kao nestala osoba duže od pet godina, proglašete te mrtvim. *Finito*. Ali - a ovo je uistinu predivan deo - prijateljski nastrojen sudija može da nekoga proglasi mrtvim već šest meseci nakon nestanka. Potraživač samo mora da pokaže kako je nestala osoba poslednji put viđena u situaciji opasnoj po život. Što i nije toliko teško. To može biti pećanje na ledu. Može da bude plivanje u reci u alkoholisanom stanju. Može da bude branje pogrešne vrste pečuraka u šumi. Šest meseci, on je mrtav a stan je njihov. Kada je nestao Konstantin Andrejevič?“

„Nemam pojma“, odgovorio sam. „Ne mogu da se setim. U oktobru, možda. Tu negde.“

„Dovoljno dugo. I dovoljno dugo da prodaju stan.“

Čini mi se da sam sve do tog trenutka uspevaao da kažem sebi, do te mere da sam i sam poverovao da je tako, kako nije toliko strašna ta situacija sa Mašom, Kaćom i Tatjanom Vladimirovnom - da možda nije baš lepa, da je možda čak i loša, ali da neće biti baš *toliko* loša. Ne ovoliko. Trebalo je da poslušam. Mogao sam da pretpostavim. Možda i jesam, i nastavio sam dalje kao da nisam. Međutim, kada se Konstantin Andrejevič pojavio u prtljažniku „žigulija“, a Stiv u kratkim crtama ispričao istorijat prevara sa stanovima, više se nisam mogao pretvarati da ne shvatam.

„Međutim, da bi ubedili sudiju“, rekao sam, „prevarantima je potreban novac, zar ne? Potrebni su im prijatelji. Šta ako ih nemaš? Mislim na prevarante. Šta ako su sitne ribe, došljaci u velikom gradu, tek nekoliko klinaca?“

„Postoje i drugi načini“, kazao je Stiv. „Potrebna ti je naivčina,

žrtva prevare, po mogućstvu bez živih rođaka. Potrebno ti je malo strpljenja i domišljatosti, pretpostavljam, ali i dalje možeš da to izvedeš. To se dešava na sijaset raznoraznih načina. U pitanju je savršen moskovski zločin. Privatizacija, plus cene nekretnina koje se dižu u nebo, plus nedostatak moralnih skrupula, jednako je ubistvo. Bilo kako bilo, zašto misliš da su u pitanju sitne ribe?"

„Ne mislim“, rekoh. „Ne znam.“ Posle nekoliko sekundi sam kazao: „Bio je u kolima, Stive. U mojoj ulici. U snegu. Hoću da kažem, automobil je bio u snegu. Čini se da je bio tamo čitave zime. Bio je zakopan u snegu.“

„Visibaba“, reče Stiv. „Tvoj prijatelj je visibaba.“

Tako ih Rusi nazivaju, kazao mi je - tako zovu leševe koji isplivaju na svetlost dana pošto se sneg otopi. Uglavnom su to pijanci, i beskućnici koji su naprosto digli ruke od svega i legli u sneg, i neobično nestale žrtve ubistava. Visibabe.

„Kao što sam ti već jednom rekao, Nik“, kazao je Stiv, „kada nastupi kraj sveta, doći će iz Rusije. Slušaj, dolaziš li kod Alfija?“

Prekinuo sam vezu i vratio se natrag do Olega Nikolajeviča. Ispravio se, ali se nije ni mrdnuo s mesta.

„Oleže Nikolajeviču“, rekoh, „žao mi je. Veoma mi je žao.“

„Gospod je na nebesima“, izusti Oleg Nikolajevič gledajući u stopalo, „a car je daleko.“

* * *

Mogu da kažem kako me je griža savesti naterala da to učinim. Voleo bih da mogu reći kako je u pitanju bila moja savest. Možda i jeste bila savest, baš kao i znatiželja, i još nešto drugo, nešto ružnije, neka vrsta strahopoštovanja prema onome čega sam bio deo, daleki rođak ponosa. Isto tako, voleo bih da mogu reći kako sam to uradio istog trena, iste večeri, iste noći kada sam ugledao stopalo. No, istina je da nisam to učinio te noći, pa možda čak ni sledećeg dana. Ubrzo nakon toga, siguran sam da je bilo ubrzo, u roku od nedelju

dana, možda svega nedelju dana, otišao sam da potražim Tatjanu Vladimirovnu. Čak i ako nisam bio siguran hoću li je pronaći.

Nisam razgovarao s Mašom ili Kaćom od dana kada smo svi zajedno otišli u banku da prisustvujemo prebrojavanju novca i potpisivanju ugovora. To je predstavljalo nešto što nisam očekivao - iznenadni kraj. Zvao sam Mašin broj telefona iznova i iznova, ali sam dobijao samo ruski signal koji označava da je korisnik trenutno nedostupan - tri prodorna piska, pri čemu je prvi dovoljno visok da razbije staklo ili da uznemiri pse, a naredni postaju još prodorniji - i obeshrabrujuću poruku koja me je obavestila da joj je telefon ili isključen ili van dometa. Pokušao sam ponovo kada sam počeo da razmišljam o starici. Na kraju sam otišao do stana Tatjane Vladimirovne i pozvonio na interfon.

Zvonio sam čitav minut, a možda i dva, dok sam stajao u senkama dvorišta te predivne, tople subote. Naposletku je Japanka otvorila ulazna vrata a ja sam joj se nasmešio, ušao u zgradu i popeo se uza stepenište. Pokucao sam na vrata stana Tatjane Vladimirovne, isprva tiho, kao da se unutra nalazi usnula beba, ili kao da nisam uistinu želeo da mi osoba u stanu otvori. Onda sam počeo da kucam sve glasnije i glasnije, sve brže i brže, kao da sam agent KGB-a kojem se žuri. Niko se, međutim, nije pojavio izuzev debele plavuše u kućnoj haljini koja je s gornjeg sprata sišla do polovine stepeništa, šćepala ogradu i blenula u mene kao tele u šarena vrata sve dok nisam otišao.

Napolju, stao sam na stazu koja je vodila oko jezerceta. Staza je tada već bila suva i prašnjava, a siva prašina sa ukusom krede se podizala u oblačićima i prljala mi pantalone. Došao sam do stanice metroa i prošao kroz staklena vrata koja se okreću, teška vrata koja šibaju putnike poput njihove prošlosti. Odustao sam od toga da ih pridržavam otvorena za osobe koje dolaze iza mene, kao što sam radio nekada, i umesto toga ih pustio da se zatvore bez osvrtnja, propuštajući tu slobodnu priliku da pokažem milost u tom gladijatorskom gradu.

Odvezao sam se podzemnom železnicom u Butovo: Tatjana Vladimirovna je teoretski imala dovoljno vremena na raspolaganju da se preseli tamo. Taksista kojeg sam zaustavio ispred stanice bio je sveže ožalošćeni Uzbekistanac koji mi je objasnio da će se uskoro,

svakog časa, muslimani podići na oružje protiv Rusa i ostalih u konačnom ratu. Kada smo skrenuli za ugao na kraju grada video sam da je druga strana druma postala džungla, da je drveće i žbunje izdžikljalo tipično ruskom letnjom žustrinom. Video sam ljude kako odlaze u šumu između starih drvenih kuća, noseći u rukama bebe i flaše. Zaustavili smo se ispred zgrade u Kazanjskoj - zgrade Tatjane Vladimirovne, ili Stefana Mihailoviča, ili kompanije *MosStroiInvest*, ili ničije.

Pozvonio sam na interfon stana koji smo zimus posetili. Niko se nije javio. Pritisnuo sam sve dugmiće na interfonu zajedno i u nasumičnim kombinacijama. Ta caka ovog puta nije upalila. Posle izvesnog vremena, shvatio sam da žice koje su štrcale, jedna zelena, druga crvena i treća plava, vise nepovezane ispod maske interfona. Zalupao sam pesnicom po metalnim vratima. Prešao sam preko ulice i pogledao nagore u građevinu.

Sunce se nalazilo iza zgrade, pa sam morao da začiljim. Koliko sam mogao da vidim, u zgradi nije bilo uključeno nijedno svetlo. Dugo sam zurio u prozor na uglu građevine iza balkona na sedmom spratu, prozor koji je pripadao navodno stanu Tatjane Vladimirovne. Činilo se da iza stakla nema žive duše. Učinilo mi se kako mogu da razaberem viseće elemente na zadnjem zidu kuhinje, ali ništa sem toga. Balkon je bio prazan. Potom sam podigao pogled još više i video da na poslednjem spratu prozori još uvek nisu ugrađeni. Jedna debela moskovska vrana je čučala na zjapećem prozorskom ispustu u sredini potkrovlja.

Krenuo sam natrag u pravcu stanice metroa. Odlučio sam da - neće me ništa koštati - priupitam nekoga za zgradu. Znao sam da nikada više neću doći u Butovo. Promarširao sam kroz izdžikljalu travu u dvorištu najbliže dače i prišao ulaznim vratima. U prvi mah nisam video džinovskog braonkastog psa usnulog pored gomile cepanica za ogrev. Pokucao sam. Sredovečni muškarac je došao do vrata - imao je možda sedamdeset pet godina, a moguće je i samo pedeset, to je uvek teško proceniti. Bio je odeven u zimski kaput, ali na nogama nije nosio ni čarape ni cipele.

Izvinio sam mu se zbog ometanja i upitao može li da mi kaže išta o novoj zgradi prekoputa.

„Ne“, odgovorio je.

„Baš ništa?"

Proučavao me je nekoliko sekundi dok je, pretpostavljam, pokušavao da zaključi kakva sam vrsta prevaranta. Oči su mu bile podlivene krvlju, a obrazi prekriveni trodnevnom bradom i nedostajalo mu je nekoliko zuba.

„Čini mi se", kazao je, „da im je ponestalo novca."

„Kome je ponestalo novca?"

„Nemam pojma", slegnuo je ramenima. „Investitorima. Priča se da će je srušiti."

„Ko priča?"

„Ljudi."

„Znači li to da unutra niko ne živi?"

„Niko", rekao je. „Hoću da kažem, nemam pojma. Što manje znate, mirnije ćete spavati." Ponudio mi je krezavi osmeh utehe dok je zatvarao vrata.

* * *

Imao sam samo neodređenu predstavu o tome gde su živele Maša i Kaća, ali sam posetio sva ostala mesta kojih sam mogao da se setim, ili gotovo sva. Da si me tada upitala, najverovatnije bih ti odgovorio da još uvek tražim Tatjanu Vladimirovnu, ali to je predstavljalo samo deo istine, a čak ne ni glavni deo, ako ćemo pravo. Postojalo je i pitanje mog novca, dvadeset pet hiljada dolara, ali ni to mi nije bilo preterano važno, takođe.

Najpre sam otišao u prodavnicu mobilnih telefona nedaleko od Tretjakovske galerije. Dan je bio vreo, a prodavnica je bila dupke puna pregrejanih mušterija koje su pokušavale da se rashlade priručnim lepezama napravljenim od reklamnih pamfleta. Prva devojka s kojom sam razgovarao mi je kazala kako je Maša dala otkaz, a da ona ima pune ruke posla. Menadžer mi je rekao da ne znaju kako da stupe u kontakt s Mašom i zamolio me da napustim prodavnicu. Otišao sam do restorana u Ulici Neglina gde sam

zatekao Kaću kako konobariše na novogodišnje večerice. Imaju mnogo Kaća, našalili su se, tako da mogu da biram, ali je ona koju tražim otišla.

Nakon Odese, bio sam prilično siguran da Kaća nikad u životu nije kročila nogom na Moskovski državni univerzitet. Ali sam svejedno otišao tamo, do sumanutog staljinističkog tornja gore na Vrapčevom brdu. Sećam se kako sam prošao pored novopečenog bračnog para koji se fotografisao na šetalištu ispred univerziteta, odakle je pucao pogled na grad ispod, reku i Kremlj, crkve i kaos. Nevesta je nosila venčanicu na bretele boje krema, kudikamo manje čednu nego što očekujem da će biti tvoja, ako i dalje budeš želela da se udaš za mene posle svega ovoga. Mladine prijateljice su bile šarene poput paunova, a mladoženja i ostali muškarcici su nosili stroga gangsterska odela. Izgledali su dirljivo osuđeni na propast. Čuo sam kako zvanice viču: *Gorko, gorko*, ritualnu krilaticu da se mladenci zagrlje, da poljupcem odagnaju svu gorčinu i učine svoj novi život slatkim. Statue herojskih intelektualaca koji mašu knjigama, tapšu minijaturne zemljine kugle i idiotski zure u budućnost, smeštene na fasadi zgrade univerziteta, podsetile su me na statue u stanici metroa Trg revolucije, na platformi gde sam prvi put ugledao Mašu. Pripadnik obezbeđenja na glavnom ulazu nije hteo da me pusti da uđem u zgradu, iako nisam siguran šta bih uopšte radio unutra čak i da me je pustio. Stajao sam napolju i pitao lepe devojke u kratkim suknjama i mladiće u jeftinim farmericama poznaju li Kaću, sve dok se nisam osetio grozno i ponižavajuće matoro. Devojka na rolšuama me je skoro oborila s nogu dok sam odlazio odatle. Zvezda na vrhu glavnog tornja je žmirkala na žestokoj sunčevoj svetlosti.

Pozvao sam *MosStroiInvest*. Prilično je potrajalo - mislim da su upravo u to vreme bankrotirali - ali sam naposletku ipak dobio vezu. Kazali su mi kako nikada nisu čuli za Stefana Mihailoviča niti za Tatjanu Vladimirovnu. Pretpostavljam da je Stefan Mihailovič imao prijatelja u kompaniji ili među izvođačima radova, nekoga ko mu je pozajmio ključeve zgrade u Butovu. Možda je ideja započela upravo s tim mamcem. Mora da su imali još jednog ili dva prijatelja koji su razvrstali lažna dokumenta. To je bilo skoro sve što im je bilo potrebno, plus da ja sastavim prava dokumenta za stan Tatjane

Vladimirovne i držim je u stanju sreće. Mora da su pomislili kako će pedeset hiljada dolara datih Tatjani Vladimirovnoj pomoći da čitava stvar izgleda verodostojno.

Jedino preostalo mesto na koje sam mogao da odem a nisam je bila dača, za koju su mi Maša i Kaća kazale da pripada starcu koji je nekada radio za železnicu - dača s *banjom* veličine garderobera i magičnom spavaćom sobom u potkrovlju, mesto na kojem sam otkrio da Maša i Kaća nisu sestre. Nekako mi je izgledalo previše sveto, sećanje koje sam želeo da zamrznem u zimskom ledu i ne ukaljam ga znojem i razočaranjima koje je donelo leto. Naprosto je delovalo previše. Možda ćeš pomisliti da sam mogao da odem u policiju, da je trebalo da odem u policiju. Mogu da zamislim kako ti se to vrzma po pameti. Ali šta sam mogao da im kažem? Šta se zapravo dogodilo? Starica je prodala svoj stan. Neke devojke su nestale. Ništa se nije ni desilo. A u svakom slučaju, šta god da se dogodilo, i ja sam u tome učestvovao, takođe.

Jedanput mi se učinilo, tokom tih nekoliko dana koliko sam je tražio, da sam ugledao Tatjanu Vladimirovnu, ili sam možda naprosto dopustio ili naterao sebe da to pomislim. To se desilo na kraju Tverske, nedaleko od Crvenog trga. Išao sam da se nađem sa Paolom na nervoznom ručku u letnjem kafeu na terasi ispred Konzervatorijuma. Učinilo mi se da sam prepoznao njenu pogrbljenu figuru, njeno neumorno geganje - polako ali odlučno, poput vojske koja napreduje - i njenu frizuru na šerpu, na trotoaru otprilike pedeset metara ispred sebe. Stao sam kao ukopan, samo na sekund, a onda sam potrčao. Međutim, pločnik je bio zakrčen prolaznicima, a gusta gomila turista je stajala okupljena oko tezge na kojoj su prodavali majice sa Lenjinovom slikom i lutke sa likom Staljina. Deluje kao san, kada trčiš i trčiš, ali se čini da se nekako ne pomeraš ni za pedalj. Dok sam stigao do raskrsnice na kojoj se nalazi centralna zgrada pošte, izgubio sam je iz vidokruga. Pogledao sam preko ivice niskog zida na vrhu stepeništa koje je vodilo naniže u podzemni prolaz. Naglo sam skrenuo u Tversku, sve do Levisove prodavnice. Starica je nestala.

Moguće je kako je to bila ona - ne kažem da nije. Možda je to bila ona. Možda upravo sada luta po Moskvi ili Sankt Peterburgu, sa pedeset hiljada dolara u plastičnoj kesi i onim bebićim osmehom na

licu. Možda su ostavili sve na tome. Na kraju krajeva, imali su njen stan, a ona nikada neće moći da ga povrati. Papirologija je bila u redu, zahvaljujući Olgi. Tatjana Vladimirovna nije mogla ništa da učini povodom toga, i nije postojao niko kome bi mogla da se žali. Izuzev mene, možda. Znala je gde može da me pronađe, da je kojim slučajem htela da me potraži.

Ali nikada to nije učinila, a sumnjam da su želeli da je vide kako stoji na trotoaru i diže galamu, ili jednostavno troši novac koji je mogao da bude njihov. „Nema osobe, nema problema“, tako glasi stara ruska izreka, a pretpostavljam da su sve sredili tako da ne bude nikakvog problema. To ne bi bilo naročito teško, čak i da nema snega. Nikada neću biti potpuno siguran, ali tako sada mislim.

Nisam čak siguran u to da je sama Tatjana Vladimirovna očekivala da će se ikada preseliti u Butovo, ne zaista. Možda nije odista verovala kako će ponovo brati pečurke u šumi, plivati u jezercetu, koristiti mašinu za pranje suda ili posmatrati kupole crkve sa svog novog balkona. Nisam siguran u to šta je zapravo očekivala, ali sam pomišljao da su od samog početka svi znali više od mene, Tatjana Vladimirovna jednako kao i Maša i Kaća. Da su to skrivali od mene kao što skrivaš prljavu tajnu od deteta, sve dok naposljetku više ne možeš da je držiš u tajnosti. Ponekad pomislim kako je na neki bizarni način to moglo da bude, sve vreme, nekakva urota uperena protiv mene.

Ili možda i nije. Možda je umesto toga - najverovatnije je umesto toga, ako ću biti najiskreniji što mogu prema sebi - to bila moja zavera uperena protiv sebe, da sakrijem istinu od samoga sebe. Istinu da sam negde prešao liniju, u nekom trenutku u restoranu, na zadnjem sedištu taksija, na Maši ili ispod nje, ili pak u liftu zgrade na Trgu Pavelecka. Nekako sam postao osoba koja će pristati na igru, kakva god ona bila, osećajući ali ne mareći za to što je bila prljava, popunjavajući formulare i smešeći se sve dok budem dobijao ono što mi je potrebno. Osoba kakva nisam znao da mogu da budem sve dok nisam došao u Rusiju. Ali očigledno sam mogao da budem, i bio sam.

Spoznao sam to kada se moja poslednja ruska zima otopila. Tema lekcije nije bila Rusija. Nikada i nije, čini mi se, nakon što se veza okonča. Nikad ne saznaš nešto o svom partneru. Umesto toga,

saznaš nešto o sebi.

Ja sam bio čovek sa druge strane vrata. Moja visibaba sam bio ja lično.

Sedamnaesto poglavlje

Na kraju, pod pritiskom bankara i naših londonskih šefova, Paolo i ja smo otišli na sever da lično proverimo Kozakovu naftnu operaciju. Poleteli smo sa domaćeg terminala aerodroma Šeremetjevo, nalik klanici, avionom kojeg je, naizgled, u jednom komadu pored nade držao još samo selotejp. Arktički krajolik je izgledao predivno posmatran iz vazduha: borove šume su i dalje bile pokrivene upornim ledom, potočići su krivudali i penušali se među drvećem, a more je bilo mračno i mirno.

Aerodrom, najbliži mestu na kojem se nalazila naftna platforma, bio je u Murmansku, gradu za koji su Maša i Kaća kazale da su u njemu odrasle. Nisam shvatio vezu sve dok nismo krenuli na put. Sada, kada pomislim na to, nekako mi u isto vreme izgleda prikladno i bolno što sam završio tamo. U to vreme sam bio uzbuđen, iako je bilo prekasno i sve je pošlo po zlu. Bio sam uzbuđen što ću videti parkove u kojima su sedele, pločnike po kojima su hodale, prizore koji su ocrtavali pozadinu njihovih života. Moj deda je za vreme rata takođe boravio tamo. No, čini mi se da nisam preterano mnogo razmišljao o njemu. Na periferiji grada je postojao veliki ratni spomen-dom, ali ga nisam posetio. Nisam imao dovoljno vremena.

Kozakova kompanija se nalazila na adresi za koju nam je devojka za recepcijom hotela rekla da predstavlja staro sovjetsko stambeno zdanje. Kazala nam je da je nedaleko od panoramske vrteške koja se veoma polako okreće na brdu iznad pristaništa. Pozvali smo broj kancelarije, ali nam se niko nije javio.

Paolo i ja smo sutradan sami otišli do mesta na obali sa kojeg će, prema rečima Vjačeslava Aleksandroviča, nafta veoma brzo početi da se pumpa kroz naftovod u supertanker. Drum se završavao

nekoliko stotina metara dalje od obale. Izašli smo iz taksija i pešice krenuli neravnim putićem. Dan je bio vreo, a sve je vrvelo od komaraca. Skinuli smo sakoe, prebacili ih preko ramena i psovali. Na ravnom komadu zemljišta pored morske obale se nalazila jama u obliku pravougaonika, veličine terena za skvoš, iako isušena još uvek blatnjava, u kakvoj bi kidnaper u nekom jeftinom krimiću mogao da drži zarobljenu ženu. Međutim, nije bilo nikakvih cevi, nije bilo nikakvog supertankera i nije bilo nafte. Nije bilo ničega.

Paolo je zapalio cigaretu i popušio je u jednom cugu. Stajali smo tamo desetak minuta i upijali razmere naše sjebanosti, ili sam se barem ja tako osećao. Potom smo se vratili natrag u hotel da se napijemo kao svinje.

Seli smo u bar na najvišem spratu hotela, kojim su rukovodili dagestanski šanker i korejska madam. Pili smo dugo i mnogo. Tamo je bilo svetio tokom celog dana za vreme leta, i kroz prozor u tri sata ujutru smo videli dizalice na dokovima, nalik paralizovanim insektima naspram sentimentalno ružičastih oblaka, između kojih su leteli morski galebovi. Sve ovo nije uistinu naša krivica, govorili smo jedan drugome. Ispravno smo odradili svu papirologiju. Možda smo Kozaku progledali kroz prste malčice više nego što je trebalo. Možda sam ponekad bio odsutan. Ali mi nismo bili inženjeri ili privatni detektivi već samo obični advokati. U suštini, složili smo se u tome da jednostavno nismo imali sreće, da smo nažalost bili razotkriveni kada je Kremlj promenio pravila igre - kada je neko zaključio da vođenje posla i mesečno ubiranje profita zahteva previše truda, i da će umesto toga biti kudikamo jednostavnije naprosto očerupati banke.

Svejedno, znali smo da će nas ovo pratiti zauvek. Neće biti bonusa ni za jednog od nas dvojice, za mene neće biti partnerstva, Paola je najverovatnije očekivala šut-karta i verovatno nam je obojici sledio opoziv iz Moskve. Igrama bez granica došao je kraj.

„Jebena Britanska Devičanska Ostrva“, rekao je Paolo. Na trgu ispod hotela sam mogao da vidim Lenjinovu statuu prekrivenu ptičjim izmetom. „Jebeni Kozak. Jebena Rusija.“

Zenice su mu se suzile u zlobne crne tačkice. Docnije sam se zapitao u vezi s Paolom - zapitao sam se da lije, možda, i on nekako bio umešan u čitavu prevaru. Pomislio sam na to kako se ponašao u

Kozakovom društvu, na nekoliko navrata kada se činilo da je besan i na onaj sastanak u *Narodnjeftu* na novogodišnje večer kada smo odobrili zajam, i pokušao da se prisetim bilo kakvih trenutaka ili znakova koje sam možda propustio da uočim. Ali nisam mogao da se setim ničeg konkretnog.

Nazdravili smo za nas, a zatim za Moskvu i za dvočlani ruski predstavnici. Paolo je, za utehu, odveo u svoju hotelsku sobu jednu bucmastu radnicu korejske madam. Ja sam ležao na krevetu i zurio kroz prozor u arktički vazduh boje mleka. Plakalo mi se, ali nisam plakao.

Nekoliko časova kasnije - nisam siguran koliko je tačno bilo sati, još uvek sam bio pijan i neraspoložen, a takođe mi se vrtelo u glavi kao da sam drogiran. Obuzelo me je osećanje koje je proizvela spoznaja da više nemam šta da izgubim - ustao sam, izašao napolje i odšetao se u pravcu kranova i lučkog pristaništa. Prešao sam preko železničke pruge pešačkim mostom prekrivenim grafitima i zaustavio se na ozidanoj obali. Začuo sam muziku i ugledao otvoreni kafe malo dalje niz obalu.

Kafić je imao pod popločan keramičkim pločicama i šank a unutra je bilo jedno ljudsko biće, debeljko u kecelji, čije su ruke bile gusto prekrivene tetovažama.

„Dobro jutro“, reko.

„Slušam“, kaza on.

„Kafu, molim vas.“

Sipao je kašičicu instant kafe u šolju i pokazao rukom na sud sa vrelom vodom na kraju šanka. Nasuo sam kipuću vodu u šolju, promešao i seo. Kafa je bazdila na naftu. Prastari frižider je zlokobno zujao.

Setio sam se šta mi je Maša ispričala o svom ocu. Upitao sam vlasnika kafea: „Da li je ovo vojna baza za nuklearne ledolomce?“

„Ne.“

„Gde se oni nalaze?“

„S druge strane zaliva. Tamo postoji odvojena vojna baza. Tajna.“ Kazao mi je da tamo drže i podmornice. Tu su dotegli podmornicu koja je potonula nekoliko godina ranije, da povade leševe onih jadnih naduvenih momaka. Primetio sam kako želi da priča, ali mora da se pretvara kao da ne želi.

„Da li je tu smešten *Petrograd*?”

„Šta?”

„Ledolomac *Petrograd*.”

„Ne. Ne postoji nikakav ledolomac po imenu *Petrograd*”

„Da, postoji. Siguran sam da postoji. Hoću da kažem, čini mi se da postoji... ili je možda nekada postojao, ali su ga povukli iz aktivne službe?”

„Ne”, rekao je debeljko. „Ne postoji nikakav *Petrograd*. Dvadeset pet godina sam radio u toj vojnoj bazi. Bio sam mehaničar. Ne postoji nikakav ledolomac *Petrograd*.”

Sklopio sam šake oko šolje s kafom. Ruke su mi drhtale. Setio sam se još nečega što mi je Maša ispričala o svom detinjstvu u Murmansku.

„Recite mi”, kazao sam. „Vrteška - panoramska vrteška.”

Mahnuo sam rukom preko ramena u pravcu brda na kojem je stajala.

„Tokom osamdesetih, da li je bila skupa? Hoću da kažem, da li je vožnja koštala previše da bi deca mogla sebi da je priušte?”

„Osamdesetih godina vrteška uopšte nije postojala”, odgovorio mi je debeljko. „Postavili su je tamo tek 1990. godine. To je bila poslednja stvar koju je Sovjetski Savez učinio za nas. Sećam se zato što sam se te godine oženio. Kada smo se potpisali u registar matičara, otišli smo da se provozamo na novoj panoramskoj vrtešci.” Spustio je pogled na pod na nekoliko sekundi, prisećajući se minulih vremena, možda sa setom a možda sa kajanjem, nisam mogao da procenim. „Vožnja je koštala dvadeset kopejki, rekao je. „Ali osamdesetih vrteške tamo nije bilo.”

* * *

Narodnjeft je poricao bilo kakvu pravnu odgovornost za Kozakovu prevaru. Oni su obećali samo da će pumpati naftu i platiti troškove, istakli su, kada naftna platforma bude završena. Izbacivanje njihovih deonica na berzu je odloženo do daljnjeg. U

probranim ministarstvima kojima smo podneli žalbe su nam kazali da odjebemo, premda donekle učtivijim rečima. Nadzornik Vjačeslav Aleksandrovič nam se nikada više nije javio. Mora da su ga nekako obrlatili, najverovatnije još prvi put kada je nestao, a zatim se vratio s lažnim izveštajem. Možda su posredi bile pretnje, možda novac, možda žene, a najverovatnije sve to zajedno. Ne mogu da ga krivim. Sa tačke gledišta naše firme, jedinu utehu je predstavljalo to što je našu arktičku propast progutala bujica još gorih vesti iz Rusije: velike eksproprijacije koje su se odvijale u Moskvi, tenkovi dole na Kavkazu, strah i srdžba koji su eksplodirali u Kremlju a zatim se proširili po Crvenom trgu i Moskvi, zapanjivši čitav ruski kontinent. Pomenuti smo u nekoliko pasusa u *Volstrit džurnalu* i *Fajnanšel tajmsu*, a Stiv Volš nam je posvetio nekoliko blagonaklonih rečenica u članku koji je sklepa o naivnim bankarima na divljem istoku.

Ubrzo nakon toga, Rusi i Amerikanci su ponovo počeli da se koškaju, Kremlj je odložio izbore, a većina stranaca u Rusiji se zaputila prema aerodromima. No, mislim da bi Paolo svejedno ostao u zemlji da ga firma nije otpustila kako bi umirila bankare. Čujem da se preselio u Rio de Žaneiro.

Umesto da me otpuste, opozvali su me natrag u London da radim na dju dilidžensu⁽¹⁷⁾ u korporativnom ogranku glavnog sedišta firme, kao što znaš: da sedim u podrumima kompanija koje se prodaju ili kupuju, pregledam i vrednujem dokumenta i da nikad, ni pod kojim uslovima, ne razgovaram s klijentima, što je pomalo slično policajcu kojeg vrata da ponovo reguliše saobraćaj pošto je izvesno vreme radio kao detektiv. Nazad u jalovi život kakav danas vodim. Starim prijateljstvima sa fakulteta, koja se svode na dužnosti i mučnosti, poslu koji me ubija. Tebi.

Mislim da sam bio spreman da dam otkaz i ostanem u Moskvi, i možda pokušam da radim za nekog magnata čelika ili barona aluminijuma u usponu, da sam još uvek imao Mašu. Znao sam da me nije zaista volela - nije morala da me voli. Nastavio bih dalje, mislim, da se viđam s njom dvaput nedeljno, da je vodim k svojoj kući dvaput nedeljno, znajući da ne postoji nijedno drugo mesto na kojem bih mogao da budem, ukotvljen u Moskvi teškom inercijom nadolazeće sredovečnosti. Čini mi se da nisam brinuo previše o tome šta je od onoga što mi je ispričala bilo istinito, pa čak ni o

onome što je učinila. Mogao sam mirne duše da nastavim živeti bez Tatjane Vladimirovne. Možda sam čak mogao da u potpunosti zaboravim na nju. Stoga mislim da je Maša bila bolja od mene, na kraju. Imala je Serjožu, tako da je imala jače opravdanje. Isto tako, ona se barem ponašala kao da je počinila nešto loše. Ne znam ko je bio glavni u toj igri, ali se nadam da je dobila pristojno parče kolača.

Nekoliko dana pre no što sam napustio Rusiju, još jedanput sam otišao do stana Tatjane Vladimirovne. Bio je to poslednji put i, da budem iskren, mislim da sam to uradio više iz nostalgije nego iz nekog drugog, moralnijeg ili plemenitijeg razloga. Nasumično sam pritiskao dugmad interfona sve dok me neko nije pustio unutra. Popeo sam se uza stepenice do njenog stana. Vrata su bila obložena kestenjastomrkom kožom, koje nije bilo kad sam ih poslednji put video, a iznad gornjeg levog ugla je bila instalirana jeziva sigurnosna video-kamera koja me je pratila dok sam se približavao pragu kao da će me spržiti laserom. Pozvonio sam, začuo bat koraka, osetio kako me nečije oko posmatra kroz špijunku i čuo otključavanje tri-četiri brave, pa skidanje zasuna.

Pojavio se čovek odeven u svileni kimono, sa zelenom kozmetičkom maskom na licu, i ja ga ne prepoznah u prvi mah.

Rekao sam: „Izvinite...” i začutao dok sam pokušavao da se setim odakle ga poznajem. Znao sam da sam ga ranije već negde sreo, ali nisam mogao da se setim tačno gde. Možda negde na poslu, pomislio sam, na nekoj žurki, ili možda na jednom koktelu koji su u britanskoj ambasadi upriličili za kraljičin rođendan.

„Da?”

„Izvinite...”

Video sam kako mu se dosada i blaga nervoza bore na čelu dok smo stajali tamo i obojica čekali da završim započetu rečenicu. Onda mi je sinulo. Bio je to Rus u somotskom kaputu koji je izlazio iz zgrade Tatjane Vladimirovne kad sam ja pristigao, nekoliko meseci ranije. Kosa mu je i dalje bila besprekorno podšišana. Bacio sam pogled preko njegovih u svilu odevenih ramena i video da je sibirski luster nestao, a da su zidovi hodnika okrečeni u zeleno. Neizbežni parket je i dalje bio tamo. Čuo sam vodu koja je tekla iz slavine i muziku sa radija. Pomislio sam: *Prodali su stan i pre nego što su ga dobili od nje.*

„Želeo sam da vas upitam znate li možda gde se nalazi starica koja je živela ovde pre vas? Gde je Tatjana Vladimirovna?"

„Ne", odgovorio je. „Ne znam. Žao mi je."

Nasmešio se i polako zatvorio vrata.

Izašao sam napolje i stao pored jezerceta. Palo mi je na pamet da pokušam i još jednom okrenem Mašin broj telefona, poslednji put. Ovaj put je zvonilo i zvonilo i zvonilo, ali nisam dobio automatsku poruku da je pozvani korisnik trenutno nedostupan. Zvonilo je i zvonilo i zvonilo, a onda se javila.

„Alo?", kazala je na onaj nestrpljivi, *vreme je novac* način na koji to Rusi često čine.

Nije zvučala kao Maša, i bilo mi je potrebno nekoliko sekundi da shvatim. Bila je to Kaća.

„Alo?"

„Kaća?"

Začutala je. Flaša se razbila negde na drugoj strani jezera, nedaleko od fantastičnih životinja koje su se sunčale. Pretpostavljam kako je na SIM kartici preostalo još malo kredita koji nisu želele da protraće. Pretpostavljam da su mislile kako smo ja, i sve ostale osobe kojima su želele da zametnu trag i s kojima nisu želele da razgovaraju, odustao od pozivanja tog telefonskog broja, te da sada mogu bezbedno da ga ponovo uključe.

„Kaća, to sam ja, Kolja."

I dalje je ćutala. Zatim je rekla: „Da, Kolja."

„Kako si?"

„Uobičajeno."

„Mogu li da razgovaram s Mašom?"

„Ne, Kolja. To nije moguće. Maša je otišla."

„Da vidi Serjožu?", upitao sam glasom koji nije zvučao kao moj.

„Da li je otišla da vidi Serjožu?"

„Da, Kolja. Da vidi Serjožu."

Nisam dobro promislio ono što sam želeo da kažem, o tome šta sam želeo da postignem tim razgovorom. Skoro sam mogao da čujem kako mi prekida vezu.

Vratio sam se na početak. „Zašto ja, Kaća? Zašto ste izabrale baš mene?"

Ćutala je neko vreme, pretpostavljam dok je pokušavala da

prokljuvi može li je išta koštati ukoliko mi kaže istinu. Mora da je zaključila kako ne postoji ama baš ništa što mogu da im uradim.

„Posmatrao si nas predugo, Kolja. U metrou. Videle smo da si lak. Imale smo druge mogućnosti. Ali onda smo videle da si ti advokat. Za nas je to bilo vrlo zanimljivo, veoma korisno. Takođe, poželjno je da bude stranac. Ali je mogla biti i neka druga osoba. Samo nam je trebao neko kome je mogla da veruje.”

„Dakle, to je sve? Za Mašu, hoću da kažem. To je bilo sve. Naprosto sam vam bio koristan.”

„Možda ne, Kolja. Možda nije. Ne znam. Molim te, Kolja.” Još uvek je zvučala isto, napola dete, ali veoma umorno. „Radilo se o poslu”, kazala je. „Samo o poslu.”

„Zašto i novac?”, upitao sam je. „Zašto ste uzele moj novac?”

„Zašto da ne?”

Sećam se da nisam bio onoliko besan koliko sam želeo da budem.

„Kada sam te video u uzbekistanskom restoranu - sećaš se, zimus - zašto nisi želela da to pomenem Maši?”

„Bojala sam se da se ne razbesni. Mogla je pomisliti da ćeš shvatiti da sve nije istina. Za mene nije dobro kada je besna.”

„Jeste li vas dve zaista rođake, Kaća? Reci mi. Jeste li odista iz Murmanska? Ko je Stefan Mihailovič?”

„To nije važno.”

Preostalo je još samo jedno pitanje.

„Gde je ona?”, upitao sam. „Gde je Tatjana Vladimirovna?”

Prekinula je vezu.

* * *

Tog poslepodneva pre nego što sam otišao iz Rusije, poslednjeg dana četvorogodišnjeg perioda koji je izgledao dugačak kao čitav život, otišao sam na Crveni trg. Obišao sam oko Bulevara i prošao mimo letnjeg kafea i pivskih šatora na Puškinovom trgu. Potom sam

krenuo niz Tversku i prošao kroz podzemni prolaz ispod suludog auto-puta sa šest kolovoznih traka. Mala skupina zadržanih komunista sa gustim obrvama i ofucanim zastavama sa srpom i čekićem je demonstrirala, dolazeći iz pravca izložbenog salona *Ferarija* i Marksove statue. Na trgu je bilo otprilike tri stotine policajaca za razbijanje demonstracija, pri čemu je najveći deo sedeo u smešnim rasklimatanim autobusima u kakvima se uvek pojavljuju, dok je šačica napolju pušila cigarete i kuckala pendrecima po štitovima. Imitator Lenjina se fotografisao sa skupinom kineskih biznismena.

Prošao sam kroz kapiju. Ispred mene, bajkovite kupole Crkve Svetog Vasilija su se uzdizale put neba, visoko iznad kaldrme. Visoko iznad astečkog mauzoleja, džinovske zvezde na kulama Kremlija su krvavocrveno bleštale, obasjane sunčevom svetlošću. Bila je sredina leta, no čak i tada se moglo osetiti kako se zima oporavlja negde sa druge strane reke Moskve i prikuplja snagu za povratak. Moglo se osetiti kako hladnoća klija u toploti. Stajao sam nasred trga, kušajući vazduh i grad, sve dok mi policajac nije prišao i oterao me odatle.

Želela si da znaš zbog čega ti nikada nisam pričao o Rusiji. Delimično zato što mi sve to izgleda tako davno i daleko, taj moj stari život bez sigurnosnog pojasa, zato što je sve preteško objasniti drugome, previše lično. Pretpostavljam da je to možda istina o životima svih nas. Niko ne može da živi tvoj život osim tebe samog, bez obzira na to živiš li u Čizviku ili Gomori, i postoji samo ograničeni smisao u pokušaju da ga ponovo oživiš rečima. A delimično i zbog načina na koji se okončao; činilo mi se kako je najbolje pustiti ga da umre. Mislio sam kako neću smoci snage da ti ispričam čitavu priču, sve dosad, pa sam stoga jednostavno ćutao.

Ali nije samo to u pitanju. S obzirom na to da sam potpuno iskren s tobom, ili da pokušavam da budem, budući da ti govorim skoro sve, trebalo bi da ti kažem i drugi razlog, možda glavni razlog. Na tebi je da odlučiš šta ćeš uraditi s tom spoznajom.

Naravno da osećam krivicu kada pomislim na sve to; postoji izvesna doza krivice. Ali ponajviše osećam tugu zbog gubitka. To je ono što me zaista najviše boli. Nedostaju mi zdravice i sneg. Nedostaje mi jurnjava neonskih svetala na Bulevaru usred noći. Nedostaje mi Maša. Nedostaje mi Moskva.

KRAJ

OBRADA: DISCO NINJA

BalkanDownload

{1} *Minigarh*, naziv koji se prvobitno odnosio na decu ruskih oligarha, a zatim i na sve ostale ruske bogataše čiji se imetak nije merio desetinama milijardi, već „samo“ stotinama miliona dolara. (Prim, prev.)

{2} *Šašlik*, ruski ražnjići. (Prim, prev.)

{3} *Mohito*, tradicionalni kubanski koktel koji se spravlja od belog ruma, limunovog soka, sveže nane, šećera od trske, mineralne vode i izlomljenog leda. Proslavio ga je Ernest Hemingvej, redovni posetilac barova u Havani. (Prim, prev.)

{4} *Kitovi*, kockari koji se klade u velike svote novca. (Prim, prev.)

{5} *Blinji*, ruske palačinke. (Prim, prev.)

{6} *FSB*, Federalna služba bezbednosti. (Prim, prev.)

{7} *Banja*, ruski naziv za parno kupatilo, odnosno, saunu. (Prim, prev.)

{8} *Koda*, završetak jednog muzičkog komada. (Prim, prev.)

{9} *Boksing dej*, sekularni praznik koje se tradicionalno slavi 26. decembra, dan nakon katoličkog Božića. (Prim, prev.)

{10} *Barel*, mera zapremine koja se najčešće koristi kao jedinica za sirovu naftu. (Prim, prev.)

{11} *Košer*, hebrejska reč koja se u izvornom (širem) značenju može prevesti kao: odgovarajuće, u skladu, ispravno. Ujedno, u užem značenju, to je i naziv sertifikata u industriji hrane kojim se garantuje da je određeni prehrambeni proizvod ispunio zahteve propisane Torom i da ga kao takvog mogu konzumirati pripadnici jevrejske verske zajednice. (Prim, prev.)

{12} *Ulješura*, vrsta kita koja živi u toplim delovima Atlantskog okeana. (Prim, prev.)

{13} *Ablucija*, običaj katoličkih sveštenika da posle pričešća peru putir i ruke. (Prim, prev.)

{14} *Branč*, obrok koji nije ni doručak ni ručak, već nešto između. Englezi su ga izmislili 1895. godine, jede se oko podneva. (Prim, prev.)

{15} *Džig*, vrsta živahnog narodnog plesa. Nastao u Engleskoj krajem 16. veka, danas se najčešće povezuje sa irskim tradicionalnim plesom. (Prim, prev.)

{16} *Pančbol*, igra slična bejzbolu ali bez bacača, hvatača i palice. (Prim, prev.)

{17} *Dju dilidžens*, detaljna analiza svih podataka značajnih zajedno preduzeće, od finansijskog stanja, preko opreme kojom raspolaže i proizvodnje kojom se bavi, sve do kadrova. (Prim, prev.)